

Universitetet
i Stavanger

DET HUMANISTISKE FAKULTET

MASTEROPPGAVE

Studieprogram: Historiedidaktikk, masteroppgave
(MHIMAS)

Vårsemesteret, 2017

Åpen

Forfatter: Tor Gunnar Tollaksen

.....

(signatur forfatter)

Veileder: Gunnar Tore Nerheim

Tittel på masteroppgaven: Olje for utvikling – hånd i hånd med norske oljeinteresser?

Engelsk tittel: Oil for Development – hand in hand with Norwegian oils interests?

Emneord: Olje for utvikling, olje, bistand, Statoil,
Afrika, altruisme, utviklingspolitikk.

Sidetall: 141.....

+ vedlegg/annet:

Stavanger, 18. mai, 2017

Forord

Arbeidet med *Olje for utvikling – hånd i hånd med norske oljeinteresser?* har vært en langvarig og spennende prosess. Oppgaven markerer avslutningen på mine historiestudier som deltidsstudent ved Universitetet i Stavanger.

Historie er et fag jeg tidlig fattet interesse for. Bøker som omtaler hendelser, fakta og dokumenterer samfunnet vi lever i har alltid blitt viet mye tid og fått rikelig med plass i hjemmets bokhyller. Mange slike bøker har også vært gjenstand for fruktbare diskusjoner. Allerede på 1980- og 1990-tallet ble historieframstillingen i grunnskolens lærebøker vekket til live.

Hva var det egentlig bøkene fortalte oss, hvorfor ble framstillingen akkurat slik? I ettertid framstår mange av temaene lærebøkene tok opp som avleggs. Dette viser kanskje spesielt eksemplene med vektleggingen av hvem som ble framstilt som heltene i den norske motstandsbevegelsen under 2. verdenskrig. Det var først i nyere tid dette bildet ble nyansert, og i dag vet vi at den politiske bruken av norske krigshelter var framtreddende.

Framfor alt viser dette at historien er i endring, og at historiefortelling brukes politisk for å oppnå bestemte formål. Samtidig forteller det hvor viktig historiefaget og historiekunnskap er i et demokratisk samfunn for å bidra til kritisk tenkning og debatt.

Jeg vil rette en ydmyk takk til min arbeidsgiver, Stavanger Aftenblad, som viste raushet og ga meg tid til å komme gjennom intense skriveperioder. Hjertelig takk til min veileder, professor Gunnar Tore Nerheim, som på en utmerket måte har fylt rollen som motivator, satt i gang konstruktive diskusjoner og bidratt med saklig kritikk underveis. Han har øst av sin rike kunnskap og gjort meg til et klokere menneske.

Framfor alt takker jeg Katerina, Selesta, Jakub og Karl for at dere har vært så tålmodige og tillot meg å skrive når jeg aller helst burde være sammen med dere. Nå er tiden deres.

Stavanger, 18. mai 2017.

Tor Gunnar Tollaksen

Innhold

Kapittel 1: Innledning og problemstilling	4
Diskusjon og problemstilling	5
Metode og begrensning	6
Kapittel 2: En reise som åpnet dørene	12
Først kom Statoil	13
Tilløp til kritikk	14
Hva er Olje for utvikling?	16
Oljemuligheter i Afrika	19
Problematisk tilnærming	21
Vanskelig i Angola	24
Etiske problemstillinger	28
Delkonklusjon	30
Kapittel 3: Utviklingstrekk i norsk bistand	32
Norge som humanitær stormakt	34
Utviklingshjelpen vokser	36
Bred politisk enighet	37
Gjeldskrise i Afrika	39
Vekst i frivillige organisasjoner	41
Bistandspolitikken endres	43
Utviklingshjelp og utenrikspolitikk	47
Internasjonale trender	48
Altruisme i bistandspolitikken	50
Fred, demokrati og menneskerettigheter	51
Olje for utvikling som døråpner	54
Delkonklusjon	57

Kapittel 4: Statoil og norske bistandsinteresser	60
Gjennombrudd i 1990-årene	61
De internasjonale oljegigantene	63
Statoil i hard konkurranse	65
Nepotisme i Afrika?	66
Det europeiske kappløpet om Afrika	69
Klanen, framfor alt	72
Omfattende korrupsjon	74
Delkonklusjon	76
Kapittel 5: Olje som ressurs og forbannelse	79
Angola	79
Ghana	83
Nigeria	88
Tanzania	94
Uganda	99
Delkonklusjon	103
Kapittel 6: Bistandspenger økte i takt med norske interesser	105
De viktigste landene for Olje for utvikling	108
Totalbistand i oljeland	113
Bistandspenger og oljeinteresser	117
Konklusjon	119
Bibliografi	124

Kapittel 1

Innledning og bakgrunn for oppgaven

Olje for utvikling er et relativt nytt bistandsprogram som har stått på agendaen siden høsten 2005 og hadde sitt første operative driftsår i 2006. Ingen av de norske bistandsprogrammene involverer så mange departementer og direktorater som Olje for utvikling. Selv om dette bistandsprogrammet budsjettmessig er relativt beskjedent, framstilles det som et foregangsprogram i den norske bistandspolitikken. Formålet er å overføre norsk kompetanse slik at utviklingsland kan forvalte petroleumsressursene på en måte som bidrar til reduksjon av fattigdom. I tillegg er målet å bidra til at forsvarlige hensyn til miljøet blir tatt.¹

Olje for utvikling ble lansert kort tid etter at analysebyrået Econ Analyse i 2004 leverte en rapport til Utenriksdepartementet om hvor muligheten best lå til rette for den videre internasjonaliseringen av norsk oljeindustri.² Det som gjør Olje for utvikling spesielt er at de norske næringsinteressene i programmet kan synes så åpenbare. Likevel trekkes det å fremme norske næringsinteresser offisielt ikke fram som en viktig del av formålet til Olje for utvikling.

Veien til resultatet som foreligger i denne oppgaven har vært lang og til tider brokete. Jeg registrerte tidlig at det ikke var forsket mye på Olje for utvikling, og at antallet relevante skriftlige vitenskapelige kilder om emnet dermed var begrenset. Det er kanskje ikke så rart, siden Olje for utvikling er et relativt nytt bistandsprogram. Tilbake i 2007 fulgte jeg interessert med på debatten som Ketil Fred Hansen reiste i Aftenposten om de utfordrende sidene ved at Olje for utvikling og norske oljeinteresser arbeidet i samme land, samt spørsmålet om Olje for utviklings reelle mulighet til påvirkning.³ Det var også interessant å registrere svarene fra miljø- utviklingsminister Erik Solheim og olje- og energiminister Åslaug Haga som egentlig ikke syntes å ta spesielt hensyn til problematiske sider ved Olje for utvikling.⁴

Min tilnærming til oppgaven i innledningsfasen var derfor å se om det kunne være mulig å bruke et fundament av muntlige kilder for å få bedre innsikt i hva Olje for utvikling egentlig

¹ Olje for utvikling, «Programveileder 2016», side 17, www.norad.no/om-bistand/publikasjon/2013/facing-the-resource-curse-norways-oil-for-development-program, lastet ned 10. april 2017.

² Econ Analyse, «West Africa's oil resources – curse or blessing?» (Part I), Oslo, 2004, side 30-33.

³ Hansen, Ketil Fred, «Olje mot utvikling», *Aftenposten*, 26. november 2007.

⁴ Haga Åslaug, Erik Solheim, «Olje mot fattigdom», *Aftenposten*, 18. desember 2007.

er og hvorfor programmet tilsynelatende ligger så nært opp til norske oljeinteresser. Var det en bevisst og strategisk sammenheng som ikke kom fram i den offisielle presentasjonen av programmet? Var det tilfeldig at både Statoil og Olje for utvikling opererte i flere land samtidig?

Diskusjon og problemstilling

Jeg var nysgjerrig på om det var mulig å lage et bistandsprogram som arbeidet helt uavhengig av norske oljeinteresser i viktige afrikanske oljeland, samtidig som det var en uttalt ambisjon fra myndighetene å øke tilstedeværelsen for næringslivet i de samme områdene. Hva med Statoil, hva var selskapets oppfatning av Olje for utvikling? Hvordan passet dette bistandsprogrammet med Statoils oljejakt i Afrika, var det til hjelp eller besvær?

Etter flere innledende intervjuer med sentrale personer som jobbet med Olje for utvikling våren 2015, ble det raskt klart at de muntlige kildene bare tilførte begrenset kunnskap på feltet som ikke før var kjent gjennom det tilgjengelige skriftlige materialet. De muntlige kildenes fargelegging av Olje for utvikling og deres klare inntrykk av at skillelinjene mellom Olje for utvikling og Statoil var tydelige, viste meg først og fremst de som jobbet midt oppi dette bistandsprogrammet hadde et sterkt behov for å framstille programmet som velfungerende og tydelig adskilt fra norske oljeinteresser. Men var det virkelig slik?

I mitt daglige yrke er jeg journalist. Dette var nok ikke utelukkende positivt verken i møte med muntlige kilder eller i intervjuforespørlene. Jeg sto overfor en rolleblanding av meg som undersøkende student og som journalist. Selv om jeg var bevisst på at rollene var adskilte, var intervjuobjektene åpenbart skeptiske til rollene mine. Skepsisen bunnet tilsynelatende i om jeg ville komme til å benytte meg av kunnskapen jeg opparbeidet meg i arbeidet med oppgaven i min rolle som journalist. Jeg ble nødt til å vurdere om det ville være en klar svakhet å basere en oppgave på fortrinnsvis muntlige kilder. Dersom de muntlige kildene i ulik grad ville være skeptiske til rollene mine, kunne de også være mindre åpne og ha mindre relevans til området jeg undersøkte.

Disse erfaringene førte til at jeg tidlig gikk bort fra å basere en oppgave hovedsakelig på muntlige kilder. For meg tok oppgaven en dreining. Fra å ha en ambisjon om å trenge dypere inn i de bakenforliggende årsakene til opprettelsen av Olje for utvikling, fant jeg ut at det ville være vel så spennende å se på Olje for utvikling i lys av de historiske linjene i norsk

utviklings- og interessepolitikk. Med en slik tilnærming dukket det opp flere spennende spørsmål som jeg ville gå nærmere inn på.

Er Olje for utvikling et eksempel på en utvikling der utviklingspolitikken veves tettere sammen med ekspansjonen av norsk næringsliv i viktige oljeland? Representerer dette bistandsprogrammet et brudd med de tradisjonelle linjene i norsk utviklingspolitikk? Hvilke land engasjerer Olje for utvikling seg i? Hvordan er samfunnsforholdene i disse landene? Hvordan er de reelle mulighetene for å få til endring i disse landene slik at inntektene fra petroleumsressursene kan komme hele folket til gode? Går det an å se endringer i pengebruken til land som Olje for utvikling og Statoil har sammenfallende interesser i? Hvordan har dette vært tidligere, finnes det tendenser generelt sett i norsk bistand til at pengebruken har økt i land med sterke norske oljeinteresser?

Overordnet endte jeg opp med å forsøke å finne svar på følgende problemstilling:

Finnes det noen sammenheng mellom landene Olje for utvikling går inn i og landene som Statoil engasjerer seg i?

Metode og begrensning

For å kunne svare på mange av spørsmålene knyttet til problemstillingen har jeg gått gjennom årsrapportene til Olje for utvikling mellom 2006 og 2015, Statoils årsrapporter fra 1972 til 2016, og Norsk Hydros årsrapporter mellom 1988 til 2006. Gjennomgangen av Norsk Hydro stanset da, siden det var i desember 2006 at det ble kunngjort at Norsk Hydros olje- og gassdivisjon skulle fusjoneres med Statoil. Jeg har lagt mest vekt på årsrapportene fra 1990 og framover hvor da de norske oljeselskapene for alvor rettet blikket utenlands. Når det gjelder Statoil, har det særlig vært interessant å lese i årsrapportene om de voksende internasjonale ambisjonene utenfor Europa som kom til syne utover 1980-årene.

Rent metodisk har arbeidet bestått i å sammenligne hvilke land Olje for utvikling og Statoil har engasjert seg i, for å gjøre et forsøk på å fastslå om det finnes noen sammenheng. Norad har laget en tilgjengelig og oversiktlig søketjeneste hvor det er mulig å se hvilke land som har fått norske bistandspenger fra 1960 fram til i dag. Ved å gå gjennom de norske bistandspengene i 1980- og 1990-årene har jeg forsøkt å finne ut om det allerede på et tidlig tidspunkt var økning av norske bistandspenger til interessante land for norske oljeinteresser, eller om bistandspengene på noe tidspunkt økte i takt med de norske oljeinteressene.

Det som kunne vært interessant i et større arbeid om bistand og norske petroleumsinteresser i utlandet, ville vært en grundigere undersøkelse om bistandspenger og oljeinteresser på noe tidspunkt har gått hånd i hånd. Jeg har foretatt noen stikkprøver i land der dette syntes relevant på 1990-tallet, men det lå utenfor oppgavens begrensning å gå grundigere inn i en slik analyse.

I innledningsfasen hadde jeg gleden av å lese noen masteroppgaver og artikler som nærmere redegjorde for noen av dilemmaene i bistandsprogrammet Olje for utvikling. Jeg vil spesielt trekke fram arbeidene som Mari Martinsen og Ingrid Dypedokk har gjort om Olje for utvikling i henholdsvis Angola og Ghana samt Anette Kristin Steinbakks studie av Olje for utvikling i Sør-Sudan.^{5,6,7} Audun Sollis artikkel “From Good Governance to Development? A Critical Perspective on the Case of Norway’s Oil for Development” fra 2011, var også nyttig for å forstå forholdene som Olje for utvikling møter i mange afrikanske land. Felles for disse artiklene er at de ikke er skrevet ut fra en historiefaglig vinkel. I historiefaget er Olje for utvikling fortsatt et relativt ubehandlet tema. Å skrive samtidshistorie er utfordrende, for de lange linjene og dreiningene som gjerne kommer til syne etter flere tiår, er ikke like enkle å oppdage mens de faktisk pågår. Ut fra det historiske perspektivet har målet vært å bringe fram ny kunnskap på feltet som også setter Olje for utvikling inn i en historisk sammenheng i norsk utviklingspolitikk. Her har de tre bindene om norsk utviklingshjelps historie, fra 1950 til 2003, vært til stor nytte.

En del av utfordringen i arbeidet har vært det relativt begrensede kildeomfanget. Først og fremst når det gjelder historiske studier av Olje for utvikling, men også når det gjelder ekspansjon av norske oljeinteresser i utlandet. Kritikken mot Olje for utvikling har ved enkelte anledninger blitt tatt opp, men generelt er mitt inntrykk at kritikken mot Olje for utvikling har vært ganske fraværende i den offentlige debatten. Mangel på en åpen og konstruktiv debatt kan dels skyldes at det er stor enighet om linjene i dette bistandsprogrammet eller at politikere spesielt og samfunnet generelt har for lite kunnskap om det som rører seg under vingene til Olje for utvikling; hvilke samfunnsforhold

⁵ Martinsen, Mari, *Oiling development? A Critical Analysis of Norway’s Petroleum Assistance to Angola*, masteroppgave, University of Stellenbosch, 2011

⁶ Dypedokk, Kristin: *Serving Public or Private Interests? – a study of Norway’s Oil for Development Initiative in Ghana*, masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2010,

⁷ Steinbakk, Anne Kristin, *Confronting the Resource Curse in New Oil Nation - Exploring the role of Norway’s Oil for Development Program in South Sudan*, masteroppgave, Universitetet i Ås, 2014

bistandsprogrammet jobber under, gråsoneproblematikken og rollen som mulig døråpner for norske oljeinteresser.

For å kunne forstå samfunnsforholdene som Olje for utvikling møter, har det vært nødvendig å se nærmere på mange av de afrikanske landene hvor norske oljeinteresser eller Olje for utvikling er tilstede. Dette har vært nyttig som bakgrunn for bedre å kunne vurdere hvor realistiske ambisjonene til Olje for utvikling er i de ulike landene. En ting er at Olje for utvikling har gode intensjoner, som å arbeide for at petroleumsinntektene skal komme befolkningen i de aktuelle landene til gode, noe helt annet er det om viljen er til stede for å nå dette målet i mottakerlandene. Det finnes i dag en rekke bøker som beskriver drivkreftene i den internasjonale oljeindustrien. Blant mange viktige verk vil jeg spesielt trekke fram Daniel Yergins *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money and Power*. Simon Sætres *Petromania – en reise gjennom verdens rikeste oljeland for å finne ut hva oljen gjør med oss*, har også vært fornøylig lesing og nyttig for å komme nærmere innpå fellestrekkene i oljerike nasjoner.

Fra 1990-tallet og framover har en rekke avisartikler blitt brukt for å få et samtidsbilde av de norske oljeselskapenes ekspansjon i utlandet. Selv om avisartikler sjelden går i dybden, gir de et tidsmessig bilde av det som har foregått og kan fungere som verdifulle tidsvitner. I forbindelse med gjennomgangen av avisartikler sjekket jeg regelmessig om viktige opplysninger også var nevnt i Statoils årsrapporter. Her oppdaget jeg at Statoils årsrapporter har vært sparsommelige med opplysninger om en del av utenlandsvirksomheten. Ved enkelte tilfeller har heller ikke Statoil opplyst i årsrapportene at selskapet har startet engasjement i et nytt land. Statoils allianse med BP må også kunne sies å være relativt stemoderlig behandlet i selskapets årsrapporter.

Econ Analyse leverte i 2004 rapporten «West African oil – curse or blessing» på oppdrag fra Utenriksdepartementet. Rapporten lanserte hvilke områder globalt sett som var de beste for norske oljeinteresser. Rapporten kom med tydelige anbefalinger om hva norske myndigheter burde gjøre for å legge til rette for næringslivsekspansjon i disse områdene.⁸ Her er det verdt å merke seg at norske myndigheter fulgte opp flere av anbefalingene, blant annet når det gjaldt å knytte tette diplomatiske bånd til landene og å satse på bistand. Et annet tiltak som Econ trakk fram, var å øke samarbeidet mellom norske myndigheter og norsk oljeindustri i Vest-Afrika.⁹

⁸ Econ Analyse, «West Africa's oil resources – curse or blessing? (Part I)», Oslo, 2004, side 25-33.

⁹ *Ibid*, side 30-31.

Generelt har rapporter som bestilles i politisk øyemed sine svakheter. Som regel vil det i bestillingen ligge klare føringer for hva som er rapportens mandat og begrensning. Bestillingen for rapporten avgjør i stor grad hva som kommer ut av den i neste omgang. Det har ikke vært mulig å framskaffe hva som lå i bestillingen fra Utenriksdepartementet til Econ den gang. Econs rolle i utforming av viktige endringer i norsk oljepolitikk er et interessant sidespor som denne oppgaven ikke favner om. Magnus Løvlien Eger har diskutert Econs rolle i forbindelse med Statoils delprivatisering.¹⁰ Econ ga også klare råd i 2004 om sammenslåing av Statoil og Norsk Hydros olje- og gassdivisjon for at de to selskapene skulle kunne forene krefter på den internasjonale arenaen.¹¹ Videre forskning på feltet gjenstår for å kunne kartlegge om opprettelsen av Olje for utvikling også kan sees som en del av internasjonaliseringen av norsk oljeindustri.

En annen utfordring i dette arbeidet har vært å vurdere kvaliteten på kilder og informasjon som frivillige organisasjoner representerer. Som andre aktører, har også frivillige organisasjoner en agenda i arbeidet sitt. Fra norsk side er de ikke nevneverdig benyttet i denne oppgaven, men jeg har tatt med to kritiske artikler som *Framtiden i våre hender* utga som var kritiske til utformingen av oljeloven i Uganda i 2012.¹² Fortrinnet til mange frivillige organisasjoner i Norge er at de i mange tilfeller følger tett med på områder som er dårlig dekket både fra myndighetshold og fra norske medier. «*Framtiden i våre hender*» bemerket seg i denne sammenhengen som en av de kritiske stemmene til det som var i ferd med å skje i Uganda.

For å få bedre innsikt i flere av de afrikanske landene som omtales i oppgaven, har informasjon fra frivillige organisasjoner blitt brukt for å få en bedre forståelse av flere land. Når situasjonen i flere av disse landene er slik at det er sterk myndighetskontroll med informasjonsflyten, og langt fra det vi i Norge vil forbinde med en fri presse, fungerer de frivillige organisasjonene i disse landene ofte som et nyttig korrektiv til den informasjonen som landets myndigheter legger begrensninger på.

¹⁰ Eger, Karl Magnus Løvlien, *Spillet om Statoil – en casestudie av beslutningsprosessen som endte med delprivatisering av Statoil*, masteroppgave Universitetet i Oslo, 2008, side 74-75 og 106-109.

¹¹ Ryggvik, Helge, Ole Andreas Engen, «Den skjulte dagsorden, rammer for en alternativ oljepolitikk», *Safe*, Stavanger/Oslo, 2005, side 4-13. Oljefagforbundet Safe sto som utgiver av rapporten.

¹² Garberg, Anne Kari, «Norsk oljebistand støtter hemmelighold», *Framtiden i våre hender*, 12. mai 2012, www.framtiden.no/201205155622/aktuelt/bedrifters-samfunnsansvar/norsk-oljebistand-stotter-hemmelighold.html, lastet ned 16. juni 2015.

Jeg har også hatt stor nytte av tidsskriftet *Bistandsaktuelt* som Norad gir ut. Tidsskriftet er ikke blant de mest kritiske til norsk bistandspolitikk, og det må ikke på noen måte forveksles med den uavhengige pressen, men på noen områder har artikler fra *Bistandsaktuelt* hatt beskrivelser av bestemte tema og situasjoner i ulike land som har vært relevante for oppgaven.

Undersøkelsen i oppgaven har sin klare avgrensning til bruken av åpne kilder. Det grunnleggende materialet for oppgaven har vært oversikten over utbetalinger fra Olje for utvikling til ulike mottakerland og årene hvor dette har foregått. Denne informasjonen er holdt opp mot Statoils engasjement i relevante petroleumsland når selskapet kom inn i landet, når det gjorde viktige funn og når selskapet eventuelt trakk seg ut. Tanken var å se om det rent faktabasert var mulig å trekke noen slutninger av en slik analyse og gjennomgang. Styrken i en slik tilnærming er at materialet som gjennomgås er konkret og håndfast, sammenlignet med muntlige kilder som er mer usikre, og hvor påstander og spekulasjoner måtte blitt vurdert.

Den klare svakheten med gjennomgangen som jeg gjør i oppgaven, er at den er tydelig avgrenset. Dersom Statoil og Olje for utvikling på samme tid engasjerer seg i ett og samme land er ikke det nødvendigvis et ugjendrivelig bevis på sammenfallende interesser. Det kan skyldes tilfeldigheter. Men skjer det over tid at Olje for utvikling og Statoil engasjerer seg i samme land på samme tid, vil det være grunnlag for å si noe om det dreier seg om et sammenfall av interesser.

Denne oppgaven vil ikke vurdere de bakenforliggende årsakene til at Olje for utvikling har gått inn i enkelte land eller Statoils etableringer i ulike oljeland. Det kan for eksempel tenkes at Olje for utvikling og Statoil har hatt sterke interesser i samme land, men hvor bare Olje for utvikling har engasjert seg. Dette er forhold som ikke besvares i undersøkelsen. Her kan Uganda og Sør-Sudan stå som eksempler på land som er viktige for Olje for utvikling, men hvor Statoil ikke er etablert. Her kjenner jeg ikke til om Statoil har gjort vurderinger om å etablere seg i landene. De åpne kildene kan ikke svare på dette.

Når Olje for utvikling har satt seg et ambisiøst mål om å bidra til fattigdomsreduksjon og god forvaltning av petroleumsressursene i et samarbeidsland, er det grunnlag for å hevde at dette vil innebære endring også i statsapparatet i vedkommende land. Begrepet *styresett* vises brukes flittig av Olje for utvikling. Innledningsvis kan det være nyttig med en kort

begrepsavklaring og diskusjon om hva dette innebærer. Audun Solli har vist til at Olje for utvikling tar utgangspunkt i at stater har feilet med å bygge et godt styresett.¹³

Hva er egentlig et godt styresett i en stat? Regjeringen forsøkte å svare på dette i Stortingsmelding nr. 35 (2003-2004), *Felles kamp mot fattigdom. En enhetlig utviklingspolitikk*. Her ble det påpekt at det ikke finnes noen entydig definisjon, men at godt styresett ofte ble brukt for å beskrive at en stat:

«...tar hensyn til enkeltmenneskets grunnleggende menneskerettigheter, sikrer fred og rettsikkerhet og bekjemper korrupsjon. I en utviklingspolitisk sammenheng er det også av meget stor betydning at landet har eller er i ferd med å etablere institusjoner som kan sikre en ansvarlig økonomisk politikk og fremmer en dynamisk privat sektor med gode rammebetingelser for næringsutvikling.»¹⁴

Ut fra vår norske og europeiske tilnærming kan vi si at godt styresett inkluderer et velfungerende samfunn med demokratiske verdier, regelmessige valg av representanter som styrer landet, en statsadministrasjon som jobber for fellesskapets beste og bidrar til å sikre menneskene grunnleggende behov, et fungerende rettsvesen, åpenhet og korrupsjonsbekjempelse. Vurderingen av hva et godt styresett er, vil være kulturelt betinget. I Afrika kan begrepet godt styresett vurderes helt annerledes og inkludere andre hensyn enn det gjør ut fra en norsk og europeisk tankegang. Når Olje for utvikling har mål om å gå inn og endre styrestrukturen i en statsadministrasjon for å få til en annen fordeling av petroleumsinntekter, kan det representere et helt annet tankesett enn det som er etablert i det aktuelle samarbeidslandet.

Allerede på dette stadiet er det grunn til å tro at Olje for utvikling møter noen utfordringer. Når Norge gjennom dette bistandsprogrammet tar til orde for endringer i samfunnsforholdene, sier vi egentlig at styresettet landet har ikke er bra nok og at landene må bli litt mer like oss for å fungere godt. Er det ikke noe misjonerende over en slik tilnærming?

¹³ Solli, Audun, "From Good Governance to Development? A Critical Perspective on the Case of Norway's Oil for Development", *Forum for Development Studies*, Vol. 38, No. 1, mars 2011, side 65-85.

¹⁴ Utenriksdepartementet, «Felles kamp mot fattigdom. En enhetlig utviklingspolitikk», St. meld. nr 35 (2003-2004), Oslo, 2004, Utenriksdepartementet, side 15.

Kapittel 2

En reise som åpnet dørene

I desember 2014 foretok det norske kongeparet sammen med utenriksminister Børge Brende i spissen et offisielt statsbesøk til Myanmar. Norge var tidlig ute med å heve sanksjonene mot det tidligere militærdiktaturet, som riktignok fortsatt hadde et autoritært styre. Det offisielle Norge ønsket å opprette forbindelser mot det som ble ansett som et nytt marked i Asia med betydelige muligheter.

Representanter for stiftelsene Intsok og Intpow for henholdsvis petroleumsinteresser og fornybare energiløsninger var en del av reisefølget til Myanmar.¹⁵ Totalt fulgte 72 personer, som representerte 40 ulike norske bedrifter, i følget til kongeparet og utenriksministeren.¹⁶

Offisielt var besøket en måte å markere den fredsbyggende prosessen i Myanmar. Dette argumenterte utenriksminister Børge Brende for i en kronikk i Stavanger Aftenblad i forbindelse med besøket.¹⁷ Brende ga uttrykk for at Norge stilte klare krav til partnerskapet med Myanmar. Norge støttet de reformvennlige kreftene i Myanmar. Fred i hele Myanmar ville være avgjørende for å skape et inkluderende og demokratisk samfunn.¹⁸

Tidligere samme år hadde Myanmar sendt energiminister U Zayar Aung til oljemessen ONS i Stavanger. I desember tok energiministeren imot den norske delegasjonen, hvor han også møtte statssekretær Kåre Fostervold fra Olje- og energidepartementet. I dette møtet la Fostervold vekt på de norske erfaringene med forvaltningen av petroleumsressursene. Spesielt trakk han fram hvordan Norge hadde bygd opp norsk teknologi og leverandørindustri offshore som var blitt ledende i verden.¹⁹

Statsbesøket møtte kritikk i ettertid. I et innlegg i Dagbladet året etter, signert representanter fra Venstre, KrF og SV, refererte de til at den tidligere fredsprisvinneren og fredsforkjemperen Aung San Suu Kyi, opplevde det som om de norske myndighetene brydde

¹⁵ Regjeringen, «-Stort potensial for vannkraft og petroleum», 2. desember 2014, www.regjeringen.no/no/aktuelt/-Stort-potensial-for-vannkraft-og-petroleum-i-Myanmar/id2342771, lastet ned 27. april 2017.

¹⁶ Skrede, Kirsti Marie, «Uroa for at Norge blandar rollene i Myanmar», *NRK*, 30. november 2014, www.nrk.no/urix/uroa-for-at-norge-blandar-roller-i-myanmar-1.12073363, lastet ned 27. april 2017.

¹⁷ Brende, Børge, «Partnerskap med forventninger», *Stavanger Aftenblad*, 1. desember 2014.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Regjeringen, «-Norsk teknologi er etterspurt i Myanmar», 5. desember 2015, www.regjeringen.no/no/aktuelt/-Norsk-teknologi-er-etterspurt-i-Myanmar/id2343276, lastet ned 28. april 2017.

seg mer om næringslivsinteresser enn politiske friheter i landet. De etterlyste et skarpere skille mellom norske næringsinteresser og Myanmars interesser for å skape demokrati.²⁰

Først kom Statoil

I 2015, året etter det offisielle besøket, ble Myanmar innlemmet som et av 12 nøkkelland i bistandsprogrammet Olje for utvikling.²¹ Myanmar mottok sitt første beløp fra Olje for utvikling i 2013, men i 2015 økte summen til 11,3 millioner kroner. Bare fem mottakerland fikk mer.²² Norge økte den generelle bistanden til Myanmar fra 2014. En femårig bilateral bistandsavtale ble signert under statsbesøket i desember.²³ I 2014 fikk Myanmar 228,5 millioner kroner som ble til 256,4 millioner i 2015. Til sammenligning var beløpet 186,8 millioner i 2013.²⁴

Før det norske statsbesøket til Myanmar, signerte Statoil i mars 2014 en avtale med Myanmar om leting etter petroleumsforekomster i en dypvannsblokk. Statoil var operatør i blokken og hadde ConocoPhillips som partner. Avtalen ble undertegnet i mars 2014. I den forbindelse opplyste selskapet at det hadde fulgt med i utviklingen i Myanmar siden 2011. Statoil understreket at selskapet hadde opparbeidet seg et godt forhold til myndighetene i Myanmar, og selskapet var også i kontinuerlig dialog med norske myndigheter.²⁵

Var det tilfeldig at den norske bistanden til Myanmar ble trappet opp samtidig som de norske oljeinteressene i landet økte? Bistandsprogrammet Olje for utvikling har siden 2006 bidratt i en rekke land. Programmet holder hardnakket på at det har en selvstendig rolle.

Hovedoppgaven er å hjelpe til med forvaltning av oljeressursene i bistandssamarbeidet med de aktuelle landene.²⁶

²⁰ Grand, Trine Skei (V), Bård Vegar Solhjell (SV) og Kjell Ingolf Ropstad (KRF), «På tide å endre kurs i Myanmar», *Dagbladet*, 17. september 2015, www.dagbladet.no/2015/09/17/kultur/meninger/debatt/kronikk/myanmar/41110266, lastet ned 28. april 2017.

²¹ Olje for utviklings årsrapport 2015, side 5.

²² *Ibid*, vedlegg, tabell 3.

²³ Bilateral avtale mellom Norge og Myanmar, signert 1. desember 2014, www.norad.no/contentassets/418332256fdd44f3a88e87ea2aa55fef/mou-mellom-norge-og-myanmar.pdf, lastet ned 28. april 2017.

²⁴ Norad, «Norsk bistand i tall», søketjeneste, www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall/?tab=geo

²⁵ Taraldsen, Lars, «Statoil går inn i Myanmar», *Teknisk Ukeblad*, 26. mars 2014, www.tu.no/artikler/statoil-gar-inn-i-myanmar/232079, lastet ned 28. april 2017.

²⁶ Olje for utviklings årsrapport 2015, side 4.

Er programmet uavhengig av norske oljeinteresser eller tar bistandsprogrammet sikte på å engasjere seg i land hvor også de norske petroleumsinteressene er sterke, for å bidra til internasjonaliseringen av norsk oljeindustri?

I 2015 rundet Olje for utvikling ti år som bistandsprogram. I løpet av disse ti årene hadde Olje for utvikling samarbeidet med 32 land. Totalt var det brukt over 2,1 milliarder kroner på bistandsprogrammet.²⁷ Det er ikke gjort noen beregninger som viser hvor mye Norge har fått igjen for denne satsingen. Heller ikke er det kommet fram hvilke økonomiske fordeler norsk næringsliv har hatt av drahjelp fra Olje for utvikling. Det er heller ikke gjennomført vurderinger av hvor viktig Olje for utvikling har vært som tillitsbygger for Statoil eller andre norske oljeselskaper og leverandører i landene som får støtte.

For aktører i bransjen og representanter for norske myndigheter synes det åpenbart at programmet opererer i en gråson. Det synes også å være en utbredt oppfatning at så lenge ansatte som jobber med Olje for utvikling er seg bevisst med hvem de representerer og representanter for selskapene gjør det samme, er det liten risiko for å blande bistands- og næringsinteresser. De norske ambassadene har en viktig funksjon i implementeringen av Olje for utvikling. For de er situasjonen annerledes.

De skal ikke bare være et redskap for det milde, gode giverlandet Norge, men også aktivt arbeide for å fremme norske næringslivsinteresser. Er det alltid like lett for et mottakerland i Afrika å skille mellom Statoil, hvor staten er majoritetseier, og representanter fra staten som skal hjelpe mottakerlandene med å bruke erfaringer fra petroleumsindustrien som Norge har opparbeidet seg? Det er dessuten et uttalt statlig mål at norsk oljeindustri skal eksporteres til utlandet.

Tilløp til kritikk

Det har ikke vært stor debatt rundt Olje for utvikling. Kritikken mot programmet har ikke vært fraværende, men den har vært begrenset. Uavhengig av hvilke politiske konstellasjoner som har sittet med makten i Norge, har det vært konsensus rundt dette bistandsprogrammet.

Allerede i mai 2006 møtte programmet kritikk i Financial Times. Der ble det skrevet en artikkel om den norske dobbeltrollen og om tvilsomme bistandsmotiver, som Dagbladet refererte til.²⁸ Norge ble mistenkt for å ha bidratt til nasjonalisering av gassindustrien i

²⁷ Olje for utviklings årsrapport 2015, vedlegg, tabell 3.

²⁸ Holtermann, Sonja og Tone Vassbø, «Sterk kritikk av norsk politikk», *Dagbladet*, 13. mai 2006.

Bolivia. I tillegg ble det reist tvil om de norske bistandsmotivene som at Norge gikk inn som bistandsgiver for oljeutvikling i et land samtidig ved at Statoil, og den gang også Norsk Hydro, deltok i lisensrunder.

Utviklingsminister Erik Solheim avviste påstandene. Han understreket at det var en myte at norske rådgivere for Olje for utvikling hadde med seg Statoil og Norsk Hydro «i kofferten».²⁹

Høsten 2007 reiste Ketil Fred Hansen ved Universitetet i Stavanger en debatt i Aftenposten hvor han kalte utviklingsprogrammet for «Olje mot utvikling». Her skisserte han vanskelighetene innad i flere mottaksland som bistandsprogrammet Olje for utvikling støttet. Blant annet pekte han på at det var naivt å tro at ledere ville forvalte oljeformuen på en måte som kom flest mulig til gode. Han mente at ledere i land som Nigeria og Angola åpenbart manglet evnen til å forvalte oljepengene på en god måte og at de først og fremst beriket seg selv. For det andre trakk han opp problemstillingen om at StatoilHydro, som det het den gang, var på jakt etter lukrative oljeavtaler i mange av landene som Olje for utvikling samarbeidet med. Dette skjedde samtidig med at Norge gjennom UD og Norad arbeidet for å få de oljeproduserende landene til å få mest mulig igjen for oljeressursene sine.³⁰

Ketil Fred Hansen fikk svar fra miljø- og utviklingsminister Erik Solheim og olje- og energiminister Åslaug Haga. De tilbakeviste at Olje for utvikling var uforenelig med at den norske stat var hovedeier i StatoilHydro. De argumenterte for at rollene var uproblematisk og mente at det ble håndtert på en tilfredsstillende måte. De kom imidlertid med en liten innrømmelse om at Olje for utvikling var noe av det mest delikate i den norske bistandspolitikken:

«Struktur og eierskap i den norske petroleumssektoren reiser en rekke dilemmaer, og vi risikerer stadig vekk å møte oss selv i dører.»³¹

Innlegget ble avsluttet med følgende uttalelse:

«Men la det ikke være noen tvil: Det er ikke Olje for utviklings oppgave å skaffe norske selskaper konsesjoner. Denne oppgaven må næringslivet selv ta seg av. Målet er å hjelpe noen av verdens fattigste og skjørestate stater med å snu det som oftest har vært en forbannelse til å bli en velsignelse.»³²

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Hansen, Ketil Fred, «Olje mot utvikling», *Aftenposten*, 26. november 2007.

³¹ Haga Åslaug, Erik Solheim, «Olje mot fattigdom», *Aftenposten*, 18. desember 2007.

³² *Ibid.*

Spørsmålene som ble reist internasjonalt, gjennom Financial Times, og her hjemme i landets største avis, Aftenposten, er like relevante debatter om Olje for utvikling i dag som for ti år siden.

I 2007 kommenterte Erik Solheim den strategiske bruken av bistand i Vest-Afrika som en måte å redusere humanitære lidelser og hjelpe unge folk i arbeid. Han trakk også fram at det var viktig å konsentrere innsatsen og fremme typiske norske kjerneområder for å bidra til utvikling. Solheim framhevet Olje for utvikling som et viktig program for land i Vest-Afrika.³³

Hva er Olje for utvikling?

Høsten 2005 ble Olje for utvikling opprettet som eget bistandsprogram. Gjennom dette programmet ble den norske oljebistanden samordnet under en ny paraply. På dette tidspunktet hadde Norge i flere tiår drevet med kompetanseoverføring og hjelp innen petroleumssektoren. Da Olje for utvikling ble etablert, hadde også norske oljeselskap og norsk leverandørindustri i flere år jobbet for å komme seg ut til nye markeder. Siden tidlig på 1990-tallet hadde også Statoil for alvor løftet blikket ut i verden.

I 1976 fikk land som Tanzania, Vietnam og Portugal Norad-finansiert oljesektorhjelp via Oljedirektoratet. Flere land kom til utover i 1980-årene. På 1990-tallet ble programmene mer omfattende. Hovedområdene for hjelp var juridiske rammeverk, planlegging og utbygging av olje- og gassfelt, økonomi og dataforvaltning. Denne hjelpen var en del av den generelle utviklingshjelpen. Men i 2005 ble den nye hjelpen skilt ut i et eget program, ut i fra et ønske om å se på den samlede petroleumsrelaterte bistanden under ett.

Dette var ikke unaturlig siden programmene var blitt såpass omfattende, men relativt sett kostet denne bistanden lite sammenlignet med mange av de andre bistandsprogrammene. Olje for utvikling ble plassert under Direktoratet for utviklingssamarbeid, Norad. Programmets målsetting var «økonomisk, sosial og miljømessig forsvarlig forvaltning av petroleumsressurser som ivaretar hensynet til kommende generasjoner».³⁴

³³ Solheim, Erik, «Strategisk bruk av bistand i Vest-Afrika», i *Internasjonal Politikk*, no. 3, 2007, side 103-106.

³⁴Norad, «Olje for utvikling», www.norad.no/tema/okonomisk-utvikling-og-offentlig-forvaltning/olje-for-utvikling, lastet ned 15. mai 2015.

I korte trekk ønsket Norge å tilby andre land å benytte seg av erfaringene Norge selv hadde gjort med en forvaltningsmodell som hadde som utgangspunkt at petroleumsressursene skulle komme flest mulig mennesker til gode.

Ifølge Norad skal Olje for utvikling bistå samarbeidslandene med såkalt kapasitetsbygging innen ressursforvaltning, miljøforvaltning og inntektsforvaltning, godt styresett og åpenhet, likestilling og antikorrupsjon som de viktigste trekkene. Hvordan de ulike områdene vektlegges, tilpasses det enkelte samarbeidsland. Programmet bidrar videre til politiske og juridiske rammeverk for å sette de statlige administrasjonene i stand til å implementere og håndheve dette. Parlamentarikere, det sivile samfunn og media støttes også for å bidra til demokratisk kontroll av myndighetenes petroleumsforvaltning.³⁵

Norge har siktet seg inn på et ambisiøst bistandsprogram hvor målsettingen er å endre forvaltningsmodeller og fordelingsmekanismer i samarbeidslandene. På den måten ønsker Norge å bidra til at myndighetene selv får nasjonal styring og kontroll med forvaltningen av petroleumsressursene. Gjennom Olje for utvikling vil Norge hjelpe til med at store naturressurser i mottakerlandene ikke blir en ressursforbannelse. Bedring av styresettet skal bidra til at brede lag av befolkningen får ta del i velstandsveksten petroleumsressursene kan føre med seg.

Slik beskriver Utenriksdepartementet Olje for utvikling:

«Produksjon av olje og gass er en viktig inntektskilde for mange utviklingsland, og kan om de forvaltes godt bidra betydelig til økonomisk gevinst og sosial utvikling. Men det har ofte vist seg vanskelig å omsette petroleumsinntekter til velferd for befolkningen. Noen utviklingsland med store slike inntekter er fanget i det som kalles «oljeforbannelsen».»³⁶

Motivasjonen bak Olje for utvikling er todelt. På den ene siden skal Norge bygge forbindelser gjennom å være en suksessrik oljenasjon som har utnyttet ressursene på en forbilledlig måte. På den andre siden kan Olje for utvikling bli sett på som en mulighet til å internasjonalisere norsk oljeindustri.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Regjeringen, «Olje for utvikling», www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/utviklingssamarbeid/ofu_bakgrunn/id707151, lastet ned 17. oktober 2016.

I 2013 brukte Norge 254 millioner kroner på oljebistand gjennom Olje for utvikling. I 2014 ble beløpet redusert til 242 millioner, og i 2015 til 210 millioner. I 2013 bisto Olje for utvikling i 19 land. I 2015 var tallet redusert til 12.³⁷

Formelt sett er Olje for utvikling plassert under Norad, men det er et samarbeidsprogram mellom Utenriksdepartementet, Olje- og energidepartementet, Finansdepartementet, Klima- og miljødepartementet. Videre involverer programmet deltakelse fra andre institusjoner. Oljedirektoratet, Petroleumstilsynet, Miljødirektoratet, Oljeskattekontoret, Kystverket og Petrad er deltakere. De norske ambassadene er med i oppfølgingsarbeidet og i forvaltningen av programmet i de ulike landene.

Da Olje for utvikling gikk inn i Irak i 2005 og overtok oljebistanden som Oljedirektoratet hadde ledet, førte det til at Statoil ikke fikk bli med som rådgiver lenger. Statoil hadde bidratt med rådgiver- og konsulenttenester i Irak, og myndighetene i Irak ønsket at Statoil skulle bli med videre. Dette var ikke ønskelig fra Olje for utviklings side på grunn av at rollene til norske myndigheter og Statoil ikke skulle misoppfattes.³⁸

I hvert land opprettes det egne landgrupper som er ansvarlige for informasjonsutveksling, samordning og helhetlige samarbeidsprogrammer. Det er en landkoordinator i Olje for utvikling-programmet som leder landgruppene. Landgruppene består av faste medlemmer fra departementene, direktoratene og ambassadene. I tillegg trekkes Skatt for utvikling (Sfu) inn i de landene hvor Skatt for utvikling allerede er engasjert. Ambassadene har en sentral rolle i kontakten med samarbeidslandet og inngår formelt sett avtaler på vegne av Utenriksdepartementet.

Norad har hevdet at Olje for utvikling har spilt en sentral rolle i Øst-Timor og landets utvikling av petroleumssektoren. Blant annet kom et petroleumsfond på plass. Norge har også bidratt til å styrke det juridiske rammeverket i Mosambik og til en ny petroleumslov i Sør-Sudan. I tillegg bidro Norge til å utforme et HMS-system for den vietnamesiske petroleumssektoren.³⁹

³⁷ Olje for utviklings årsrapport 2015, vedlegg, tabell 3.

³⁸ Intervju med Leiv Lunde, 2. juni 2015.

³⁹ Norad, «Olje for utvikling», www.norad.no/tema/okonomisk-utvikling-og-offentlig-forvaltning/olje-for-utvikling, lastet ned 15. mai 2015.

Oljemuligheter i Afrika

Petroleumsproduksjonen på norsk sokkel nådde toppen i år 2000. Siden har den vært fallende. Selv om årlige oppsving kan komme, vil ikke toppen fra 2000 komme igjen, ifølge Oljedirektoratets beregninger.⁴⁰

Både oljeindustrien og norske myndigheter så begrensningene for norsk oljeindustri på norsk sokkel ved inngangen til 1990-årene. I Stortingsmelding nr. 21 i 1991/92 (oljemeldingen) ble for første gang internasjonale tiltak lansert for å bevare vekst i norsk olje- og leverandørindustri.

I 2004 tok Helge Lund over som direktør i Statoil. Samme år bestilte Utenriksdepartementet en utredning om Olje i Afrika. Oppdraget gikk til Econ som samme år leverte rapporten «West Africa's oil resources – curse or blessing?». Rapporten konkluderte med at Vest-Afrika var det mest lovende markedet for norsk oljeindustri. Rapporten viste til at kontinentet hadde flest gjenværende oljeressurser som ikke var kontrollert av statlige oljeselskaper. I tillegg ble det trukket fram at denne delen av Afrika ikke var preget av konflikter i den grad som var tilfellet i Midtøsten. Rapporten betraktet oljekvaliteten i området som bra.

Transportmulighetene var også godt tilgjengelige via sjøveien.⁴¹ I rapporten ble det skissert en oversikt over utfordringer oljeselskap og myndigheter sto overfor i Vest-Afrika.

Oljeselskapene ble anbefalt å intensivere arbeidet med å investere i Vest-Afrikas olje- og gassressurser. I tillegg ble oljeselskapene oppfordret til å vise åpenhet, unngå korrupsjon, engasjere seg i ulike velferdsprosjekt på ulike nivå i landene de gikk inn i, og få fram hvordan selskapets virksomhet kunne bidra til tilleggseffekter for lokale og nasjonale økonomier.⁴²

Overfor norske myndigheter ble det påpekt i rapporten at Norge kunne spille en aktiv rolle for å hjelpe afrikanske land ut av ressursforbannelsen. Med et økende norsk engasjement i Vest-Afrika, ble det også vist til at mange land ville oppfatte det som attraktivt å få hjelp av en betydelig oljenasjon som Norge som hadde lyktes med å håndtere oljeressursene på en god måte.

Econ lanserte flere konkrete politiske forslag for å øke det norske nærværet i Vest-Afrika. Det ble argumentert for at den norske tilstedeværelsen burde koordineres med de norske

⁴⁰ Oljedirektoratet, «Produksjonstall», www.npd.no/Nyheter/produksjonstall, lastet ned 15. mai 2015.

⁴¹ Econ Analysis, “West Africa's oil resources – curse or blessing?”, Oslo, 2004, side 24-126. For nærmere beskrivelse av disse forholdene, se landgjennomgangen i del IV av rapporten, hvor situasjonen i de enkelte landene er beskrevet.

⁴² *Ibid.*

selskapenes interesser i de aktuelle områdene. Videre ble norske myndigheter rådet til å etablere diplomatisk nærvær i oljerike deler av Vest- og Sentral-Afrika og utvikle diplomatiske forbindelser med land som Tchad og Ekvatorial Guinea.

Samtidig burde kapasiteten ved ambassadene i Luanda (Angola) og Abuja (Nigeria) økes ved å opprette en olje- og energipost som kunne yte service til norske selskaper i området og som kunne integrere utenriksarbeid, industri og utvikling i petroleumssektoren.

Andre konkrete tiltak som Econ argumenterte for var å lage en arbeidsgruppe som sørget for at norsk politikk og innsats var godt koordinert. Arbeidsgruppen burde ha bred deltakelse fra industrien og burde bli ledet av utenriksministeren eller olje- og energiministeren.⁴³

Forventningene til vekstmulighetene for oljeselskapene i Vest-Afrika var store. De ble ansett som større enn i Russland, i Det kaspiske hav og i Sør-Amerika. Rapporten trakk også fram at oljeproduksjonen fra Vest-Afrika ville ha betydning for forsyningssikkerheten på verdensmarkedene og kunne demme opp for oljekartellet Opecs markedsrett.

Et av de viktigste poengene sett i lys av Olje for utvikling, var det at rapporten påpekte at dersom oljeselskapene ble støttet av regjeringen i budrundene for oljelisenser, kunne det spisse selskapenes konkurransevne.⁴⁴

Econ-rapporten kom i 2004, og høsten 2005 ble det nye bistandsprogrammet Olje for utvikling lansert under Bondevik II-regjeringen. Første hele operative år var 2006. Programmet slik vi kjenner det i dag, ble vedtatt av regjeringen 14. juni 2007.⁴⁵

I Bondevik-regjeringens pressemelding ved etableringen av Olje for utvikling, uttalte utviklingsminister Hilde Frafjord Johnsen:

«Vi ønsker å bidra til at store oljeinntekter blir brukt til å redusere fattigdommen i Afrika og andre steder, at oljen blir en velsignelse og ikke – som inntil nå i mange tilfeller – en forbannelse.»⁴⁶

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Regjeringen, «Olje for utvikling», www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/utviklingssamarbeid/ofu_bakgrunn/id707151, lastet ned 17. oktober 2016.

⁴⁶ Pressemelding fra Utenriksdepartementet 2. september 2005, www.norad.no/en/aktuelt/nyheter/2005/olje-for-utvikling, lastet ned 17. oktober 2016.

I meldingen het det videre at regjeringen ville styrke den faglige bistanden knyttet til forvaltning av olje og gass for å redusere fattigdom og forebygge konflikter i oljeproduserende utviklingsland.

Olje- og energiminister Thorhild Widvey uttrykte at målet var å bidra til en positiv utvikling for landenes petroleumssektor. Hun la til at en mer stabil og forutsigbar petroleumsproduksjon i utviklingsland også ville bidra til å styrke verdens forsyningssikkerhet for olje.⁴⁷

Olje for utvikling er et etterspørselsdrevet bistandsprogram. Visse kriterier må være oppfylt før et land kan få hjelp. Olje for utvikling velger ut samarbeidsland ut i fra om landet har behov for kapasitets- og kompetansebygging i petroleumsforvaltningen. Norsk erfaring og ekspertise er relevant. Landet må ha petroleumsproduksjon, eller ha stort potensial for framtidig produksjon.

I tillegg må landet forplikte seg til å innføre programaktiviteter som har til hensikt å styrke petroleumssektoren. Programmet til Olje for utvikling har to typer landprogrammer: Kortsiktig samarbeid med en avtale om tilskudd og avtale om langsiktig institusjonsarbeid.⁴⁸

Problematisk tilnærming

Det som først og fremst kanskje preger Olje for utvikling i offentligheten i Norge, er at de store debattene er fraværende. Ingen store skandaler med bistandsprogrammet er avslørt. Den manglende debatten kan sees på som et uttrykk for at gråsoneproblematikken har gått inn i en tilstand med stor grad av aksept.

Opp gjennom årene har det likevel vært sporadiske tilløp til kritikk av programmet. I en artikkel i 2011 hevdet Audun Solli at Olje for utvikling på en indirekte måte, uten å stille krav, håpet på å gjøre endringer i statsapparatet som igjen påvirket samfunnet i en mer positiv retning. En slik tilnærming mente han var problematisk. Solli argumenterte for at det i de fleste tilfeller ikke var mulig å definere på forhånd hva de enkelte statene trengte. Han trakk også fram at de norske ekspertene ofte møtte helt andre forhold enn de hadde forventet i

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ Olje for utvikling, «Programveileder 2016», side 30, www.norad.no/om-bistand/publikasjon/2016/olje-for-utvikling-programveileder, lastet ned 10. april 2017.

mottakerlandene. Med en slik tilnærming fra norsk side mente han at Norge inntok en holdning om at de afrikanske statene generelt hadde feilet med å bygge et godt styresett.⁴⁹

Solli delte opp godt styresett i Olje for utvikling i fem hovedpunkter:⁵⁰

1. Rollene mellom statlige institusjoner og kartlegge den faktiske kapasiteten disse har til å utføre sine oppgaver. Å kjempe mot korrupsjon og jobbe for åpenhet har lite for seg dersom rollene ikke er avklart.
2. Teknisk kompetanse og kunnskapsbygging. I offentlige instanser som har kunnskap om oljesektoren, er det lettere å bekjempe korrupsjon.
3. Bærekraftig utvikling. Både når det gjelder oljesektoren og miljøhensyn.
4. Muliggjøre ansvarlighet i evalueringen av måloppnåelser og fremme antikorrupsjon.
5. Referere til tilgjengelig og riktig informasjon om oljeindustrien for å gjøre gode beslutninger.

Bistandsarbeid med formål om å jobbe for å endre eller påvirke et lands styresett for å få det «godt» innenfor en europeisk/vestlig fortolkningsramme er ingen lett oppgave. Generelt viser det seg også, ifølge Solli, vanskeligere å påvirke oljerike land, etter hvert som oljeinntekter øker landenes egensuverenitet – og de blir mindre avhengige av bistand.⁵¹

Hele utgangspunktet for Olje for utvikling blir dermed å gå inn i stater som har «feil» styresett sett fra «vår» modell og bygge kunnskap og kapasitet i myndighetsorganer ut fra norske prinsipper.

Solli framhevet også at når så mye oppmerksomhet var rettet mot de tekniske sidene av mottakerlandenes forvaltningsapparat, som var ansett som for dårlige, konsentrerte Olje for utvikling seg i for liten grad om landenes manglende vilje til å gjøre endringer.⁵² Retorikken rundt godt styresett hevdet han bidro til en avpolitisering av utviklingshjelp. Solli tok også opp integritetsspørsmålene til Olje for utvikling. Han fant grunnlag for å hevde at Olje for utvikling dempet den offentlige debatten om Statoil og selskapets ekspansjon i afrikanske land. Solli mente at programmet legitimerte Statoils rolle som kommersiell aktør. Statoil dro nytte av de gode vibrasjonene som Olje for utvikling skapte i offentligheten gjennom positiv

⁴⁹ Solli, Audun, "From Good Governance to Development? A Critical Perspective on the Case of Norway's Oil for Development", i *Forum for Development Studies*, Vol. 38, No. 1. Mars 2011, side 65-85.

⁵⁰ *Ibid*, side 75.

⁵¹ *Ibid*, side 72-74.

⁵² *Ibid*, side 75.

ordbruk som; godt (riktig) styresett, demokrati, åpenhet, fattigdomsbekjempelse og at nasjoner skulle bli hjulpet ut av ressursforbannelsen.

Anne Kristin Steinbakk har studert Olje for utviklings bistand til Sør-Sudan. Hun slo fast at potensialet til Olje for Utvikling i Sør-Sudan absolutt var til stede og at programmet hadde lyktes på flere områder. Programmet hjalp til med å få på plass en oljerelatert lovgiving, kapasitetsbygging i oljesektoren, inkludert departement. Hun mente også at bistandsprogrammet hadde styrket statens eierskap over oljeressursene, økt petroleumsrelatert kunnskap til folk som jobber i departementene og bidratt til en kultur om åpenhet i landets oljesektor.

Av de mer problematiske sidene trakk hun fram at Olje for utvikling ikke hadde nådd målsettingene med hensyn til korrupsjon, og at programmet hadde en svak posisjon i det sivile samfunnet, samt hadde problemer med å oppfylle konkrete og langsiktige mål som på sikt kunne sikre fordeling av landets oljerikdom.⁵³

Dette med den sterke staten ble trukket fram under landets oljeproduserende krise mellom januar 2012 og april 2013, hvor det ble trukket fram at den relativt sterke staten var en av årsakene til at det tross alt gikk så godt som det gjorde gjennom krisen.⁵⁴

I 2011 rettet Mari Martinsen kritikk mot Norges rolle som bistandsaktør i Angola. Hun framholdt at Norge hadde store utfordringer med å endre et regime som var gjennomsyret av en korrupsjonskultur og hadde dårlig et styresett. Hun mente det var god grunn til å stille spørsmål om Norge i det hele tatt hadde noen reell påvirkningsmulighet i Angola. Mulighetene for at Norge bidro til å endre strukturelle forhold innad i Angola, anså hun som svært begrenset.⁵⁵

Hun mente også Olje for utvikling tydelig brøt med den tidligere solidaritetsbetingede hjelpen til Afrika.

«Nå er Olje for utvikling et godt eksempel på at Norge har formulert et hjelpeprogram med nyliberal tilnærming ved å inkludere næringsinteresser og utviklingsmål i samme program. Fenomenet er nødvendigvis ikke nytt, men det er

⁵³ Steinbakk, Anne Kristin, *Confronting the Resource Curse in New Oil Nation - Exploring the role of Norway's Oil for Development Program in South Sudan*, masteroppgave, Universitetet i Ås, 2014, side 68-73.

⁵⁴ *Ibid*, side 75-76.

⁵⁵ Martinsen, Mari, *Oiling development? A Critical Analysis of Norway's Petroleum Assistance to Angola*, masteroppgave, University of Stellenbosch, 2011, side 77-83.

veldig godt institusjonalisert gjennom Olje for utvikling og illustrerer dermed den underliggende vending i norsk bistand.»⁵⁶

I kritikken Mari Martinsen kom med, pekte hun også på at myndighetene i Angola hadde tilpasset seg det utenlandske påvirkningspresset om reformer. Makthaverne plukket selv det de fant attraktivt fra menyen de ble tilbudt, uten at de gjorde noen grunnleggende endringer i de politiske eller økonomiske strukturene.⁵⁷

Vanskelig i Angola

Vinteren 2016 ble det på nytt rettet skarp kritikk mot Olje for utvikling i Angola.

Hovedkonklusjonene i en rapport fra Christan Michelsens Institutt, gjengitt i Klassekampen, var følgende: Prosjektet innebar høy risiko for politisk korrupsjon, og det kunne misbrukes til å legitimere et autoritært regime. Prosjektet innebar stor risiko for negativ presseomtale, og det var meget sannsynlig at det ville svekke Norges omdømme. Prosjektet innebar ingen mulighet for redusert fattigdom i Angola. Prosjektet hadde høy risiko og ingen gevinst og burde derfor legges på is.⁵⁸

Rapporten førte til mye debatt i mediene, men Norad, som hadde bestilt rapporten, ville ikke offentliggjøre den. I mediene ble det rettet nytt søkelys på Statoils engasjement i Angola og såkalte signaturbonuser, som er en forhåndsskatt eller vederlag selskapene betaler for å drive petroleumsvirksomhet i et bestemt område. I denne saken viste det seg at Statoil hadde betalt inn vel 4,5 milliarder kroner i signaturbeløp i 2012 og 2013. I tillegg var det betalt inn 715 millioner kroner til sosiale formål i årene 2012 til 2016. 420 millioner av disse var øremerket et forsknings- og teknologisenter som ikke var kommet på plass.⁵⁹

Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité tok opp saken og ba om redegjørelse fra olje- og energiminister Tord Lien. Statoil forsvarte seg med at selskapet «gjorde alt» for å forsikre seg om å ikke havne i korrupsjon og viste til at selskapet fulgte opp innbetalingene så langt som mulig. Tord Liens svar til komiteen var stort sett bygget på Statoils eget svar.⁶⁰

⁵⁶ *Ibid*, side 79-80.

⁵⁷ *Ibid*, side 80.

⁵⁸ Ekeberg, Emilie, «Slakter Angola-bistand», *Klassekampen*, 16. januar 2016. Debatten ble plukket opp i flere medier og ble en nasjonal debatt. Både bistandspenger via Olje for utvikling og Statoils signaturbonuser ble løftet fram i debatten som fulgte i flere medier.

⁵⁹ *Ibid*.

⁶⁰ Brev fra Tord Lien til kontroll og konstitusjonskomiteen, 22. januar 2016 og Statoils brev til Olje- og energidepartementet fra 20. januar 2016, se: www.regjeringen.no/contentassets/5242c2eb26ee47c58e27619660d4be1c/skmbt_c65216012214530.pdf, lastet ned 7. november 2016.

Debatten endret ikke forholdet mellom Norge og Angola, imidlertid ble det ytterligere vevd sammen da utenriksminister Børge Brende noen måneder senere kunngjorde at Norge og Angola hadde forsterket det bilaterale samarbeidet, med fortsatt oppmerksomhet på menneskerettigheter.⁶¹

Selv om muligheten for å oppnå resultater ble vurdert som minimale i rapporten fra Christian Michelsens institutt, valgte de norske politikerne likevel å fortsette samarbeidet med Angola. Dette var et uttrykk for en tilnærming som Norge hadde gjort i andre bistandsland, hvor den norske tilstedeværelsen hadde vært rammet av kritikk. Den avgjørende argumentasjonen for å opprettholde bistandssamarbeidet i slike sammenhenger, var at det ble antatt Norge kunne påvirke litt i riktig retning. Dette kunne vi ikke dersom vi trakk oss ut.

Om Norge skulle lykkes i Angola, var endring hos landets myndigheter avgjørende. Norsk suksess eller ikke var da betinget av forhold som Norge egentlig ikke rådde over. Dette er noe vi kjenner igjen fra Ketil Fred Hansens kritikk i Aftenposten i 2007, hvor han slo fast at det ikke nødvendigvis var evnen blant de politiske lederne til å gjøre endringer i forvaltningen av oljeressursene, men den manglende viljen til at fellesskapets behov gikk foran ledernes egne private behov.⁶²

I en gjennomgang av Olje for utvikling i Ghana som Kristin Dypedokk gjorde i 2010, konstaterte hun at blandingen mellom forretning og bistand brøt med den tidligere norske bistandspolitikken. Hun konkluderte med at Olje for utvikling førte til bredere kontakt mellom Ghana og Norge som gjorde at programmet i prinsippet fungerte som en døråpner for oljeindustrien. I studien refererte hun blant annet til Petter Nore, tidligere direktør i Olje for utvikling, som sa at båndene som Olje for utvikling skapte mellom Norge og Ghana var en av de automatiske sideeffektene av bistandsprogrammet.⁶³

Gjennom retorikken som Olje for utvikling brukte, fant Dypedokk også grunn til å hevde at Norge presenterte seg som et land som først og fremst ønsket å hjelpe. Dette skjedde gjennom ordbruk som; at landene selv var førerretet, programmet var etterspørselsdrevet og at Norge bare ville bidra med sin kompetanse.⁶⁴ I kjølvannet av Kristin Dypedokks studie av Ghana, leverte hun også en kronikk i Ny Tid, der hun skrev om tvilsomme bistandsmotiver. Hun

⁶¹ Se blant annet: www.regjeringen.no/no/aktuelt/angola_mou/id2503379/ og www.aftenposten.no/verden/Norge-og-Angola-skal-samarbeide-mer-197893b.html

⁶² Hansen, Ketil Fred, «Olje mot utvikling», *Aftenposten* 26. november 2007.

⁶³ Dypedokk, Kristin: *Serving Public of Private Interests? – a study of Norway's Oil for Development Initiative in Ghana*, masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2010, side 96-103.

⁶⁴ *Ibid*, side 101-103.

viste direkte til eksempelet med Ghana og skrev at Norge gjennom bistandsprogrammet Olje for utvikling opprettet og styrket båndene til utviklingsland med olje.⁶⁵

Dypedokk tok også til orde for at den norske bruken av bistand som et strategisk virkemiddel for å bidra til internasjonalisering i egen industri, brøt med handlingsregelen om at bistand ikke skulle tjene økonomiske interesser. Hun skrev også at det var problematisk at norske diplomater og bistandsarbeidere gjorde avveininger om hva som var viktigst; å pleie gode relasjoner til makthaverne i et land eller kritisere politikken.⁶⁶

Gjennom en lekkasje av informasjon fra den britiske organisasjonen Platform, fikk offentligheten i 2012 greie på at avtalene mellom Ugandas myndigheter og oljeselskapene i større grad begunstiget oljeselskapene enn de styrket den økonomiske utviklingen i Uganda. I 2012 jobbet Uganda med å lage en oljelov, blant annet basert på norsk kunnskap. Uganda hadde vært med i Olje for utvikling siden programmet startet, men i 2012 nektet myndighetene fortsatt for innsyn i avtalene mellom regjeringen og oljeselskapene Heritage og Tullow. Organisasjonen Framtiden i våre hender laget noen artikler om det som skjedde i Uganda. Her ga Dickens Kamugisha, leder i Africa Institute for Energy Governance i Uganda, uttrykk for at Norge burde stille strengere krav til regjeringen om åpenhet og demokrati i Uganda. George Boden i Global Witness advarte mot at oljen kunne bli en ressursforbannelse for Uganda dersom Norge og andre givere ikke samarbeidet bedre med regjeringen i landet. FNs høykommissær for menneskerettigheter uttrykte også bekymring for flere mangler ved lovforslagene.⁶⁷

I oktober samme år fortsatte kritikken mot Norge. George Boden hevdet at Norge gjennom Olje for utvikling hadde dominert utformingen av oljelovgivingen i Uganda og sto i veien for at andre land gikk inn og bidro. Han kritiserte også Norges kommunikasjon med sivilsamfunnet som han mente var for dårlig. I ytterste konsekvens advarte han mot at de norske bistandsmidlene åpnet for korrupsjon og vanstyre. I verste fall støttet Norge statlig plyndring.⁶⁸

⁶⁵ Dypedokk, Kristin, «Tvilssomme Bistandsmotiv», *Ny Tid*, 12 august 2011.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ Garberg, Anne Kari, «Norsk oljebistand støtter hemmelighold», *Framtiden i våre hender*, 12. mai 2012, www.framtiden.no/201205155622/aktuelt/bedrifters-samfunnsansvar/norsk-oljebistand-stotter-hemmelighld.html, lastet ned 16. juni 2015.

⁶⁸ Garberg, Anne Kari, «Dramatisk innspurt for norskstøttet oljelov», *Framtiden i våre hender*, 31. Oktober 2012, www.framtiden.no/201210315867/aktuelt/bedrifters-samfunnsansvar/dramatisk-innsput-for-norskstottet-oljelov.html, lastet ned 16 juni 2015.

Norad og norske myndigheter kommenterte ikke kritikken. Ingen av årsrapportene for Olje for utvikling i perioden 2012 til 2014 tok opp problematiske forhold knyttet til Olje for utvikling i Uganda. I september 2014 anbefalte styringskomiteen for Olje for utvikling å gå inn i en ny treårsperiode for bistand i Uganda.⁶⁹ I rapporten for 2012 sto det kort beskrevet at oljelovene kom på plass i desember 2012, og at det var et resultat av norsk hjelp gjennom Olje for utvikling. Kritiske forhold eller vanskeligheter ble ikke nevnt.⁷⁰

Kritiske forhold om pengebruken i Uganda var heller ikke beskrevet i det omfattende evalueringsarbeidet som Scanteam leverte for Norad i januar 2013. Derimot ble det slått fast at politiske mål, som å få på plass oljelover, var nådd. Videre var det beskrivelser om visse utfordringer med å samordne de forskjellige departementene da samarbeidet med Uganda ble oppgradert i 2009. Programmet var blitt utvidet og omfattet også departement for vann og miljø og departement for finans og økonomisk utvikling.⁷¹

Rapporten gikk ikke nøyere inn på verken positive eller negative sider av det norske engasjementet i utformingen av rammeverk for petroleumssektoren i Uganda. Måloppnåelser var vurdert. Det viktigste Norge hadde bidratt til var utforming av petroleumslovgiving i Uganda. I rapporten ble det ikke diskutert om Norge hadde vært med på å arbeide fram svake lover som først og fremst gagnet selskapene og ikke kom den store andelen av Ugandas befolkning til gode.

Generelt slo rapporten fast at det var innenfor ressursforvaltning at de viktigste resultatene var oppnådd. Dette skyldtes først og fremst at kapasitetsbygging i offentlig sektor, planer for lovgiving og konsesjonstildeling hadde hatt hovedprioritet. I rapportens konklusjon ble det konstatert at programmet hadde gitt Norge en synlig rolle i mange land og lagt til rette for bedre håndtering av petroleumsressursene.

Øst-Timor ble trukket fram i rapporten som et land hvor Olje for utvikling spilte en avgjørende rolle for å få på plass landets oljefond. I tillegg framhevet evalueringen at resultatene innenfor miljø og opplæringstiltak var svake, noe som ble begrunnet med manglende politisk vilje.

⁶⁹ Olje for utviklings årsrapport 2014, side 28.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ Scanteam, "Facing the Resource Curse, Norway's Oil for Development Program", januar 2013, side 36 og 66, <https://www.norad.no/om-bistand/publikasjon/2013/facing-the-resource-curse-norways-oil-for-development-program/>, lastet ned 27. oktober 2016.

Den tydeligste kritikken ble rettet mot Olje for utviklings manglende oppmerksomhet mot styresett. Den klare anbefalingen var at det var av avgjørende betydning å arbeide konsentrert og strategisk mot å inkludere problemer med styresett for at resultatene av engasjementene i landene skulle bli av varig karakter.⁷²

Scanteam hadde en klar oppfatning om at Olje for utvikling burde fortsette som bistandsprogram for å nå målene om fattigdomsreduksjon og økonomisk, sosial og miljømessig forvaltning av petroleumsressursene. Norge ble anbefalt å utvide programmet i takt med etterspørselen fra deltakerlandene. Programmet burde i større grad bli konsentrert om landene som hadde de beste mulighetene for godt styresett og god politikk for fattigdomsreduksjon.⁷³

Evalueringsrapporten som Scanteam leverte, unngikk å diskutere overordnede problemstillinger som var knyttet til Norges dobbeltrolle i mange land. Premissene som var lagt til grunn for rapporten kom ikke fram. Det kan derfor ikke utelukkes at det var et begrenset mandat som gjorde at Scanteam ikke tok for seg en bredere tilnærming til Norges rolle i mange land hvor Norge både var bistandsgiver og gjennom det statlig dominerte Statoil opererte som kommersiell aktør.

Etiske problemstillinger

Allerede i 2005 rullet forskerne Ole Andreas Engen og Helge Ryggvik opp problematiske sider og dilemmaer knyttet til en ekspanderende norsk oljegigant som sammenslåingen av Statoil og Norsk Hydros olje- og gassdivisjon ville føre til. De mente det var etisk problematisk at et norsk selskap skulle ta ut store inntekter fra utviklingsland i Afrika ved å forholde seg til en politikk og et rammeverk som var helt annerledes og ga selskapene større fordeler, enn det Norge selv ga de internasjonale selskapene som ville inn i Norge ved oljealderens begynnelse. Da var mantraet at flest mulig penger skulle bli igjen i Norge, blant annet via høy skattelegging av oljeselskapenes inntekter på sokkelen.

Ole Andreas Engen og Helge Ryggvik mente at det var fare for at i land med såkalt dårlig styresett, kunne Statoil (og Hydro) dra nytte av en politikk som innebar dårlig styresett hos

⁷² *Ibid*, side 140-141.

⁷³ *Ibid*, side 16-18.

myndighetene som igjen ga større handlingsrom for selskapene selv. Dette ville være stikk i strid med den modellen Norge selv hadde bygget opp på hjemmebane.⁷⁴

I 2007 tok Øyvind Ihlen opp at ekspansjon lå til grunn for tenkemåten i petroleumsindustrien. Han påpekte at internasjonalisering var blitt nasjonal politikk ved at det ble gjort til ett av tre hovedmål for norsk petroleumpolitikk.⁷⁵

«Premisset synes å være at ettersom Norge er et så vidt velfungerende samfunn, har vi noe å lære verden. Vi bør ekspandere. Dette er da også kjerneposisjonen i denne tolkningsrammen: Alle tjener på at norsk oljeindustri internasjonaliseres. Industrien vil skape positive ringvirkninger i vertslandet og gi det norske samfunn inntekter og arbeidsplasser.»⁷⁶

Ihlen trakk også fram nytten oljeselskapene hadde av å bli dratt inn i et landskap som framhevet det gode Norge. Han var av den oppfatning at ekspansjonsrammen fridde til en viss nasjonal selvfølelse og sjåvinisme hvor rikdom burde bli fordelt og godt styresett eksportert.

Han viste til at når denne oppfatningen var den dominerende, både i industri og i norsk politikk, forhindret det debatt. Andre måter å se ting på ble dermed utelukket og marginalisert.⁷⁷

Ihlen forklarte dermed hva han mente var årsaken til den mer eller mindre fraværende politiske debatten om Olje for utvikling som i praksis gikk hånd i hånd med norsk oljeindustriens ønske om ekspansjon i utlandet.

«Oljeselskapene gjør hva de kan for å bli inkludert i bildet av «det uskyldige Norge», samtidig som man ønsker å være en humanitær stormakt (Jære, 2006).»⁷⁸

Våren 2015 var regjeringen opptatt med å finne nye satsingsområder i bistandspolitikken. Ved lanseringen av den nye politikken for vekst i utviklingsland, hadde utenriksminister Børge Brende en kronikk i flere av landets aviser, deriblant i *Stavanger Aftenblad*, hvor han framhevet at innsatsen skulle økes for å bedre rammevilkårene for private investeringer i

⁷⁴ Ryggvik, Helge, Ole Andreas Engen, «Den skjulte dagsorden, rammer for en alternativ oljepolitikk», Stavanger/Oslo, 2005, side 12-22. Oljefagforbundet Safe sto som utgiver av rapporten.

⁷⁵ Ihlen, Øyvind, *Petroleumsparadiset – Norsk oljeindustriens strategiske kommunikasjon og omdømmebygging*, UNIPUB, Oslo, 2007, side 93-100.

⁷⁶ *Ibid*, side 99.

⁷⁷ *Ibid*, side 99.

⁷⁸ *Ibid*, side 93.

utviklingsland. Brende la heller ikke skjul på at den nye politikken skulle gagne norsk næringsliv.⁷⁹

*«Mange norske bedrifter opererer i, eller viser interesse for, markeder i utviklingsland. Dette er til gjensidig nytte både for bedriftene og vertslandet. Vi legger til rette for partnerskap som møter utviklingslandenes behov, samtidig som det må være lønnsomt for de involverte bedriftene».*⁸⁰

Kritikken som har vært reist mot Olje for utvikling opp gjennom årene viser at det er kan være grunn til å stille spørsmål om bildet Norad selv forsøker å tegne i offentligheten er presist nok. Retorisk forfekter programmet at det er tydelige skiller mellom norske myndigheter og norsk næringsliv i mottakerlandene. Studiene som er gjort av Mari Martinsen og Kristin Dypedokk og artiklene til blant andre Ketil Fred Hansen og Audun Solli viser at det er relevant å diskutere de problematiske sidene ved en blanding av utviklingshjelp, representert ved norske myndigheter, og norske oljeinteresser, først og fremst via Statoil.

Det kan også synes som det har vært utfordrende å måle resultatene av virksomheten til Olje for utvikling i mottakerlandene. Dersom institusjonelle rammer har kommet på plass, som i tilfellet med oljelover i Uganda, betyr ikke det at den norske pengebruken i landet nødvendigvis har vært nyttig og har oppnådd programmets målsetting. Oljelover på papiret, er ingen hindring for at det skjer korrupsjon eller menneskerettighetsbrudd. Olje for utviklings årsrapporter er sparsommelige med å beskrive arbeidet som er gjort i de forskjellige landene og resultatene av dette arbeidet. Der årsrapportene har framhevet at Norge har bidratt til oljelover eller et rammeverket til et oljefond, kan det på den ene siden framstå som om arbeidet har lyktes. På den andre siden vurderes ikke effekten av dette arbeidet for befolkningen, om det norske arbeidet har ført til fattigdomsreduksjon.

Delkonklusjon

I 2015 var den totale norske bistanden på vel 34,5 milliarder kroner.⁸¹ Rammen i Olje for utvikling lå dette året på 210 millioner kroner. Av disse pengene gikk drøyt 135 millioner kroner til land i Afrika. Selv om beløpet var lavt sammenlignet med den totale bistanden Norge ga i 2015, er det grunn til å hevde at Olje for utvikling er blitt en spydspiss i den

⁷⁹ Brende, Børge, «Sammen om jobben», *Stavanger Aftenblad*, 19. juni 2015.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ Norad, «Norsk bistand i tall», *Norad*, <https://www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall/?tab=geo>.

norske bistanden. Årsaken er at programmet er omfattende og inkluderer norsk utenriks-, olje-, og næringspolitikk og flere direktorater, samt flere norske utenriksstasjoner.

Opp gjennom årene har det vært spede tilløp til debatt om Olje for utvikling. Det har vært tilløp til kritikk, uten at det har gjort noe med de overordnede linjene i Olje for utvikling.

Kapittel 3

Utviklingstrekk i norsk bistand

Hovedlinjene i den norske bistandspolitikken i dag ble utviklet på 1970-tallet. Dagens regime er en videreutvikling og forsterkning av den retningen som den norske bistandspolitikken tok i 1970-årene. Siden 1950-tallet hadde Norge hatt en bistandspolitikk hvor selve hjelpeargumentet var det sterkeste. Fra 1970-tallet kom forretningsmotivet og bistand som utenrikspolitisk verktøy sterkere fram.

Olje for utvikling trer inn i en tradisjon der Norge gjennom programmet skaper relasjoner til andre land, hvor det også ligger en forventning om at vi får noe konkret igjen for samarbeidet. Olje for utvikling går inn i bildet om at bistandspolitikk er en del av en større og mer sammensatt norsk utenrikspolitisk strategi.

Slik var det ikke i starten av det norske internasjonale bistandsarbeidet.

Norske bistand kom for alvor i gang i 1950-årene. I det rådende klima i etterkrigstiden, og med krigens traumer godt i minnet, sto det humanitære aspektet i sentrum. Verdt å merke seg i den politiske debatten om norsk utviklingshjelp fra 1950-tallet til midten av 1960-tallet, var argumentene som ble brukt for å hjelpe. Det var rett å gi hjelp ut i fra verdinormene i det norske samfunnet, altså ut i fra et humanitært argument. Moralske argumenter som soning og solidaritet, som en kompensasjon for at den hvite rasen hadde forbrutt seg mot folk i andre verdensdeler, var dominerende. I tillegg gjaldt argumentet om demokrati og kald krig.

Mellom 1948 og 1952 mottok Norge rundt 2,8 milliarder kroner gjennom det amerikanske hjelpeprogrammet Marshall-planen.⁸² Som vi skal se senere i det norske bistandsarbeidet, var det knyttet klare betingelser mellom mottaker og giver. Begge parter måtte være enige om formålet med hjelpen. Mottakerlandene måtte fjerne reguleringer som amerikanerne mente var til hindring for økonomisk handel. I tillegg sendte USA et bredt spekter av eksperter og planleggere for å bistå norske myndigheter med prosjekter og utforming av den økonomiske politikken. Marshall-hjelpen var ikke et rent hjelpeprogram i den humanitære tradisjon. Hjelpen var tydelig og klar med hensyn til politikk og handelsbetingelser. Mottakerlandene måtte ha de riktige politiske preferansene til vestmaktene for å ta del i hjelpeprogrammet.

⁸² Simensen, Jarle, *Norsk utviklingshjelp historie, Bind I: Norge møter den tredje verden*, Fagbokforlaget, Bergen, 2003, side 42.

I India-hjelpen i 1952 konsentrerte Norge seg om å utvikle fiskerinæringen i delstaten Kerala. Prosjektet var startskuddet for det internasjonale, norske bistandsarbeidet. Før dette hadde Norge gitt offentlige bevilgninger til FNs hjelpeprogrammer mellom 1949 og 1951. I 1952 utarbeidet Utenriksdepartementet en stortingsmelding om FNs hjelpeprogrammer. Regjeringen fulgte opp med forslag om å etablere et eget fond for hjelp til underutviklede land.⁸³

I stortingsdebattene som fulgte, argumenterte Arbeiderpartiet tidlig for at India-hjelpen var et forsvarstiltak for å beholde India i den vestlige interessesfære. Mens Einar Gerhardsen talte om den levende solidaritetstanken i arbeiderbevegelsen, fryktet partikollega Finn Moe at et utviklingsland som India kunne bryte med vestmaktene og havne i klørne til Kina og Sovjetunionen. Hjelp til India ble da ansett som et argument for å beholde India i den vestlige interessesonen.⁸⁴

Solidaritet og soning var også moralske argumenter for India-hjelpen. En vesentlig erkjennelse var at den hvite rasen hadde gjort urett overfor mennesker i andre verdensdeler. Nå var det tid for å betale tilbake. Å yte bistand til et land som trengte hjelp, ble sett på som verdimeslig riktig. Selv om gjenytelsen for bistanden, selve egennyttens, ikke hadde en framtreddende plass i debattene omkring India-hjelpen, var Finn Moe også oppmerksom på dette. Han la fram problemstillingen rundt handelspartnere og nye markeder. Når Øst-blokken og Kina var i Sovjetunionens handelssfære, og USA i stor grad var selvforsynende, ble det få områder å drive handel i. Moe mente derfor det var viktig å bygge relasjoner til andre stater i sør-politikken nettopp ut i fra nye markedsområder.⁸⁵ Argumenter som demokrati og kald krig i bistandspolitikken, holdt seg stabile i perioden fram til 1965.⁸⁶

Samtidig som den norske India-hjelpen også var et uttrykk for å gi noe tilbake for Marshall-hjelpen, kan ikke prosjektene som ble valgt anses som uegennyttige for norske interesser. I India-hjelpen var det Norge som var i førersetet. Det var ikke India som selv fikk velge hvilke prosjekter og tiltak som var best for landet. I hjelpeprogrammet var det heller ikke snakk om en toveis utveksling av erfaringer og kunnskap på teknologisiden. Her må det

⁸³ *Ibid*, side 106.

⁸⁴ *Ibid*, side 46.

⁸⁵ *Ibid*, side 47-48.

⁸⁶ *Ibid*, side 47.

likevel legges til at den indiske femårsplanen fra 1956 til 1961 prioriterte utvikling av moderne fiskerier og arbeid med å øke fangstene.⁸⁷

Når det gjelder India-hjelpen, går den inn i bildet av den vestlige nasjonen som forsøker å fortelle en annen stat om hva som er best for deres egen utvikling. Fiskerihjelpen som Norge bistod med, førte til et løft for regionen hjelpen ble rettet mot. Dette gjaldt kunnskapsoverføring for mer effektivt fiske, motoriserte fiskefartøy, innføring av tråleteknologi, fiskeforedlingsindustri, fryseri og hermetikkindustri. Men nordmennene viet lite oppmerksomhet til problemene omkring overfiske.

Norge som humanitær stormakt

Det var en del skjær i sjøen for det norske engasjementet i India, spesielt med tanke på at det var enkelte foretaksomme indere som så sitt snitt til å høste gevinster av det norske arbeidet. Spørsmålet og kritikken gikk da på hvem som egentlig tjente på den norske bistanden. Var det massene eller først og fremst enkeltindivider? Men til tross for dette, ga det norske engasjementet alt i alt et løft til landsbyene i Kerala-regionen fram til Norge trakk seg ut i 1973. De direkte sosiale gevinstene var betydelige. Motorfiskerne tjente bedre, lønnsarbeidet ved anleggene var ettertraktet, og direkte velferdstiltak som vannforsyning og helsestasjon utgjorde en forskjell. Gjennom Kerala-prosjektet bidro Norge med rundt 122 millioner kroner i perioden 1952 til 1972. Indias andel i prosjektet lå på omtrent det samme.⁸⁸

Med India-hjelpen var Norge for alvor kommet på banen som en humanitær makt. Norge valgte veien utenom FN-systemet for bidraget til India. Store nasjoner som USA, Frankrike og Storbritannia valgte også å stå utenfor FN-systemet.

I stortingsdebattene om India-hjelpen, ble det brukt en rekke forskjellige argumenter for å hjelpe. Humanitære, idealistiske, forsonende, kompenserende og nye markeder for handel ble alle trukket fram som gode grunner for at Norge skulle bistå India. På den politiske siden ble hjelpen sett på som fredsbevarende, samtidig som den ble sett på som en oppdemming mot kommunistiske framstøt overfor India. Det som på begynnelsen av 1950-tallet framsto som et enkelt hjelpeprogram til ett bestemt land, skulle senere bli en integrert del av norsk utenriks- og handelspolitikk.

⁸⁷ *Ibid*, side 57.

⁸⁸ *Ibid*, side 74.

Selv om den norske bistandspolitikken etter hvert ble et utenrikspolitisk redskap, var tanken i starten av 1960-årene fortsatt at Norge skulle ha en uselvisk tilnærming. Hjelpen til utviklingslandene ble gitt uten tanke på å fremme politiske, økonomiske, eller religiøse særinteresser. Dette var synspunkter som ble gjentatt da Norsk Utviklingshjelp ble opprettet i 1962.⁸⁹

Norsk Utviklingshjelp var forløperen til Norad og var underlagt Utenriksdepartementet. På dette tidspunktet ble det ikke offisielt nevnt at utviklingshjelp var viktig for norske aktører. Det ble gjerne argumentert for at bistandspengene skulle internasjonaliseres gjennom FN-systemet og utviklingsbankene, mens bilaterale avtaler mellom Norge og mottakerland ble sett på som et foreløpig fenomen. I begynnelsen av 1960-årene gjennomførte Norge også bistandsprosjekt i samarbeid med andre nordiske land. Det ble også lansert forslag om et felles nordisk bistandsorgan, uten at det ble fulgt opp. Allerede ved regjeringens oppnevning av styret for Norsk utviklingshjelp, oppsto det skepsis blant idealistene i utviklingsarbeidet. Trygve Lie, FNs generalsekretær fra 1946 til 1953, ble utnevnt som første styreformann. Rudolf Kristian Andresen ble utnevnt til generalsekretær. Andresen hadde militær bakgrunn.

Like etter utnevnelsen ga Andresen et intervju i radio der han understreket utviklingshjelpens rolle i den kalde krigen. Det kom tydelig fram at regjeringen ønsket at det ble lagt en stødig hånd på utviklingspolitikken.⁹⁰

I 1968 ble Norad, Norwegian Agency for International Development, opprettet. Det skjedde etter flere år med frustrasjon i ledelsen i Norsk Utviklingshjelp. Det oppsto konflikt da det kom fram at Utenriksdepartementet ønsket å ha styringen med den norske bistanden. Mange fryktet at Norsk Utviklingshjelp skulle utvikle seg til et eget direktorat med bevilgende myndighet. Selv om arbeidsdelingen etter hvert gikk seg til mellom Utenriksdepartementet og Norsk Utviklingshjelp, var det arbeidet til Onarheim-utvalget som la grunnlaget for organiseringen av den norske utviklingshjelpen. Utvalget leverte sin innstilling i desember 1966. Utenriksminister John Lyng i den borgerlige regjeringen engasjerte seg for å rydde opp i rollene i den norske bistandspolitikken. Et hovedpoeng til Onarheim-utvalget var å koble næringslivet tettere til utviklingshjelpen. Utvalget holdt seg i prinsippet til FNs bistandsdoktrine som tilsa at hjelpen skulle være ubundet, men utvalget åpnet i tillegg for

⁸⁹ *Ibid*, side 47-49. Tvedt viser til Stortingsmelding nr. 23 (1961-62), *Norges hjelp til utviklingslandene* og til S. nr. 75 (1961-62), da utenriks- og konstitusjonskomiteen behandlet saken om opprettelsen av Norsk Utviklingshjelp.

⁹⁰ Simensen, Jarle, *Norsk utviklingshjelp historie, Bind I: Norge møter den tredje verden*, Fagbokforlaget, Bergen, 2003, side 108-110.

unntak, slik at norske bedrifter kunne få fortrinnsrett av leveranser til norske bistandsprosjekter.⁹¹

Den norske utviklingshjelpen var i 1968 på 95 millioner kroner. Forskere har kommet fram til at de økte valutainntektene som norsk skipsfart fikk av å frakte bistandsfinansierte varer fra i-land til u-land beløp seg på 147 millioner kroner. I 1970 utgjorde de offentlige bevilgningene 272 millioner kroner. 40 prosent av pengene gikk til tosidig bistand, mellom Norge og mottakerland. 60 prosent av disse pengene igjen kom norske bistandsarbeidere og norske leverandører til gode. Blant annet leverte Norsk Hydro kunstgjødsel til Pakistan til en verdi av 20 millioner kroner.⁹²

Utviklingshjelpen vokser

I starten var det en viss idealisme og renhetstenking i norsk bistandspolitikk. Ofte ble mottakerland valgt ut i fra kriterier som tilsa at det ikke fantes norsk aktivitet der fra før. I tillegg ble det lagt vekt på å unngå typiske misjonsland. Det var et overordnet prinsipp at den norske hjelpen ikke skulle bindes til leveranser av norske varer og tjenester.

Etter hvert ble egeninteressene tunge innenfor norsk bistand. De direkte vareleveransene, med tørrfisk og kunstgjødsel som de største postene, utgjorde en stor del av bistandsbudsjettet, vel 30 prosent i 1970.⁹³ Fra 1970-tallet rettet bistandsarbeidet seg i stor grad inn mot land i Øst-Afrika. Tanzania, Kenya, Zambia og Uganda ble prioritert. Norad trakk seg ut av Uganda i 1972. Landbruk, infrastruktur som veiprojekter, skole og helse var noen av de viktigste områdene hvor Norge bidro. Tiltak innenfor veibyggning, bygg, anlegg og utstyr ga også rom for norske leveranser. Det var en klar tendens til at Norad-støttete tiltak også ga vareleveranser fra Norge.

Norsk næringsliv ble tidlig trukket inn i et land som Ghana. I 1963 undertegnet Aker-gruppen en kontrakt om leveranse av sju trålere til State Fishing Corporation i Ghana. Aker opprettet samtidig et datterselskap som tok seg av handel, eksport og import av varer, samt konsulentvirksomhet. Selskapet fikk hovedsete i Bergen. Det ble også opprettet en avdeling i Ghana. I Ghana ble det åpnet for norsk forretningsengasjement som følge av bistandshjelpen.

⁹¹ *Ibid*, side 114-116.

⁹² *Ibid*, side 132-133.

⁹³ *Ibid*, side 275.

Sementkonsernet Norcem kjøpte opp 25 prosent av Ghana Cement Work. Rederiet Leif Høegh ønsket å ta seg av fryseindustrien i Ghana.⁹⁴

Ghana var inne i politiske omveltninger. I 1966 ble president Kwame Nkrumah styrtet i et militærkupp. State Fishing Corporation gikk konkurs, og staten var bankerott. Det nye regimet med president Acheampong erklærte i 1972 alle lån før 1966 for opphevet. Norge hadde da kommet fram til en ordning for de statsgaranterte trålerkredittene i 1970-71.⁹⁵ Den ghanesiske gjelden til Norge var gjenstand for diskusjon i flere tiår framover, og i 2001 stod det fortsatt 65 millioner igjen. I 2004 slettet Norge gjelden som var steget til 69 millioner kroner.⁹⁶

Tilfellet Ghana kan stå som eksempel på hvordan norsk næringsliv ble knyttet opp mot utviklingshjelpen fra slutten av 1960-tallet og videre inn i 1970-årene. Selv om det ikke lå en strategisk, offisiell plan bak at næringslivet i Norge skulle dra nytte av utviklingshjelpen, fikk næringslivet, gjennom utviklingshjelpen, tildelt leveranser til Ghana.

Tidlig på 1970-tallet mente norske myndigheter, sammen med flere andre industriland, at mangel på utvikling først og fremst var et resultat av skjeve internasjonale strukturelle forhold. Fra midten av 1970-tallet ble det gjort forsøk på å endre de internasjonale rammebetingelsene, gjennom NØV, Ny økonomisk verdensordning. Stortingsmeldingen, som kom i 1974, ble kalt «NØV-meldingen» og ble tatt imot med begeistring. Både Stortinget og regjeringen ga full tilslutning til at rammevilkårene og handelsbetingelsene til utviklingslandene skulle bedres; spesielt når det gjaldt eksport av utviklingslandenes egne produkter. NØV-tankens slo imidlertid ikke gjennom internasjonalt, og den ble i prinsippet skrotet allerede i 1980, blant annet etter motstand fra USA, Storbritannia, Vest-Tyskland og Japan.⁹⁷ I midten av åttiårene erkjente Norge at det var tilbakegang i flere av Norges viktigste samarbeidsland. NØV hadde ikke slått til. Det skjedde en tydelig dreining mot markedsorienterte løsninger, og regjeringen tok et oppgjør med NØV-tenkningen.

Bred politisk enighet

Utover 1970-årene holdt Norge seg stort sett til en linje hvor bistanden ble konsentrert til relativt få land. Det var stor politisk enighet om bistandspolitikken Norge førte. Fordelingen

⁹⁴ *Ibid*, side 202-206.

⁹⁵ *Ibid*, side 206.

⁹⁶ «Sletter Ghanas gjeld», *Dagens Næringsliv*, 15. desember 2004 (NTB-melding gjengitt i *Dagens Næringsliv*).

⁹⁷ Ruud, Arild Engelsen, Kirsten Alsaker Kjerland, *Norsk Utviklingshjelps historie, Bind II: Vekst, velvilje og utfordringer*, Fagbokforlaget, Bergen, 2003, side 28-29.

mellom den tosidige og den flersidige bistanden skulle være lik. Den tosidige bistanden var bundet til norske leveranser og ble gitt på gavevilkår. Norsk bistand ble innrettet på mottakerens vilkår. Fattige land og befolkningsgrupper ble prioritert.⁹⁸

I Sør-Asia var det særlig landene Bangladesh, India og Pakistan som ble viet oppmerksomhet, mens hjelpen i det østlige og sørlige Afrika ble konsentrert om Tanzania, Kenya, Botswana og Zambia.

Det var bred enighet om at den norske utviklingshjelpen skulle gå inn i områder hvor Norge hadde spesiell kompetanse. Områder som fiske, landbruk, vannkraft og skipsfart ble trukket fram. Dette var imidlertid ikke bare enkelt og kunne stå i direkte motsetning til det som var et mål for den norske utviklingshjelpen, nemlig at den skulle ta utgangspunkt i mottakerens behov. Norge var i en situasjon der landet ønsket å yte hjelp og sendte eksperter på spesifikke områder. Mottakerlandene på sin side hadde ikke kompetanse til å etterprøve de norske rådene som igjen ofte førte til at norske leveranser ble foretrukket av de norske konsulentene som var satt til å gi råd.

På et relativt tidlig tidspunkt førte Norge en bistandspolitikk som ga norske leveranser på utvalgte kjerneområder. I enkeltprosjekter ble norske firma trukket inn som konsulenter. Fagfolk fra offentlige og halvoffentlige instanser fungerte som rådgivere. På den måten ble Norges vassdrags- og elektrisitetsvesen, Sjøfartsdirektoratet, Landbrukshøgskolen på Ås, Norges Tekniske Høgskole, Oljedirektoratet og Havforskningsinstituttet vevd inn i den norske utviklingshjelpen.⁹⁹

For næringslivet var det en rekke støtteordninger gjennom bistandsbevilgningene til å investere i utviklingsland. Det som i starten av 1970-årene het «trade, not aid», altså handel framfor hjelpetiltak, forsvant mot slutten av årtiet. Til gjengjeld blomstret en ny debatt om næringslivets rolle. Et av de store spørsmålene her var hvem som skulle tjene på norsk bistand?

SVs Finn Gustavsen mente at norsk næringslivs etableringer i utviklingsland ikke kunne regnes som bistand. Selv om han ikke var imot at norske bedrifter etablerte seg i utviklingsland eller bidro med kompetanse i utviklingsarbeidet, var han tydelig på at skillet mellom profitt og bistand måtte holdes klart adskilt. På motsatt side sto Høyre. Under en

⁹⁸ *Ibid*, side 71-72.

⁹⁹ *Ibid*, side 74-75.

stortingsdebatt i 1976 hevdet Odd Vattekar at det ikke var noen moralske anfektelser forbundet med å mene at Norge skulle bruke muligheten til å la norske varer og tjenester inngå som en del av lånekontraktene i bistandssammenheng, forutsatt at næringslivet deltok på en konkurransedyktig måte og ikke fortrenget andre utviklingsland.

I debatten om næringslivets rolle mente et flertall at næringslivet måtte få delta, men ikke uten videre. Arbeiderpartiets Tor Oftedal belyste tydelig problemstillingen mellom handelsmessige innrømmelser på den ene siden og hensynet til norske interesser og arbeidsplasser på den andre siden. Han så utydeligheten i prinsippet om ubunden bistand, samtidig som bistanden skulle være mulig marked for næringslivet. Han mente det burde legges opp til en smidig tilpasning på området, alt etter hvordan situasjonen var til enhver tid. Men spesielt politikere fra mellompartiene var skeptiske til uklare og motstridene signaler i bistandspolitikken. Særlig gjaldt dette diskusjonen om den ubundne bistanden.¹⁰⁰

I 1984 ble det opprettet en egen statsråd for utviklingshjelp med Reidun Brusletten fra KrF som bistandsminister. I den påfølgende bistandsmeldingen het det at norske leveranser sto for en betydelig andel av bistandsbudsjettet og hadde vært økende de siste årene.

Gjennomgangen viste at varebistanden i 1980 var på 22 prosent av den totale tosidige bistanden, mens den faglige bistanden, gjennom eksperter, lå på 15 prosent. En stor del av bistanden var dermed knyttet til norske leveranser, noe både KrF og Sp reagerte på. Likevel førte ikke KrFs og Sps representasjon i regjeringen til endringer i bistandspolitikken. De store linjene lå fast. I hovedsak ble bistandspolitikken fra tidligere regjeringer ført videre.¹⁰¹

Gjeldskrise i Afrika

Afrikas andel av det totale norske bistandsbudsjettet økte i perioden fra 1970 til 1990 fra 20 til 34 prosent.¹⁰² Dette speilet økningen av den totale internasjonale andelen i bistand til Afrika hvor oppgangen var fra 18 til 30 prosent i samme periode. Afrikanske land sør for Sahara var den regionen i verden med minst økonomisk utvikling. Afrika opplevde gjeldskrise utover i 1980-årene. Dette hang dels sammen med oljekrisen på starten av 1970-tallet, noe som ledet til høyere rentenivå og økt oljepris som ble kostbart for utviklingsland

¹⁰⁰ *Ibid*, side 39-41.

¹⁰¹ *Ibid*, side 41. Stortingsmelding nr. 36 (1984-85) kom etter at mellompartiene KrF og Sp kom inn i Høyre-regjering i 1983.

¹⁰² Norad, «Norsk bistand i tall», Norad, søketjeneste, www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall?tab=geo.

som var avhengige av oljeimport. Det skyldtes også Verdensbankens liberale utlånspolitikk.¹⁰³

I 1970 var de norske bistandsbevilgningene på 272 millioner kroner. I 1975 var de økt til 960 millioner kroner. I 1980 nådde bistandsbudsjettet 2,4 milliarder kroner, og det økte videre til 7,6 milliarder i 1990.¹⁰⁴

Verdensbanken slo i 1971 fast i en rapport at det ikke var noe truende med en rask gjeldsvekst. Økte låneopptak kunne sørge for vekst og økt industrialisering. Mange av tiltakene som lånene ble brukt til, for eksempel investeringer i statlig industri, ga ikke forventet avkastning.¹⁰⁵ I 1980-årene fikk en rekke land alvorlige gjeldsproblemer. Først ut var Mexico som i 1982 meldte at landet ikke kunne betjene gjelden sin. Da gjeldskrisen kom, hevdet Verdensbanken først at de vestlige landene måtte gjennom en «strukturtilpasning» for å gi utviklingslandene adgang til verdensmarkedene. Deretter ble begrepet brukt om de tilpasningene utviklingslandene måtte gjøre i sin egen økonomi. Blant annet ble det reist kritikk mot at mange utviklingsland, både i Afrika og på andre kontinenter, var preget av overdimensjonerte og ineffektive statlige foretak. Det som videre fulgte var krav om avtale med Pengefondet om strukturtilpasning, altså krav om endringer hos utviklingslandene for at de skulle få betalingsutsettelse og reforhandle gjeld. Dette innebar blant annet kraftig innstramminger i det offentlige forbruket, samt devaluering av valuta for å øke eksporten. Dette på sin side førte igjen til høyere importpriser. Resultatene ble ofte politisk uro og synkende levestandard.¹⁰⁶

Sett i ettertid var det andre åpenbare faktorer til at mange av de unge, afrikanske statene møtte problemer. Statsmakten var svak og hadde begrensede ressurser. Denne typen problemer er fortsatt framtreddende. Menneskenes lojalitet eller identitet er ikke knyttet til statsmakten, og statsmakten misbrukes av kleptokrater eller overtas av stammer eller spesielle etniske grupper. Statsmakten er knyttet til personer som verken er opptatt av rettferdighet eller landets og folkets beste.¹⁰⁷

¹⁰³ Ruud, Arild Engelsen, Kirsten Alsaker Kjerland, *Norsk Utviklingshjelps historie, Bind II: Vekst, velvilje og utfordringer*, Fagbokforlaget, Bergen, 2003, side 175-176.

¹⁰⁴ Simensen, Jarle, *Norsk utviklingshjelp historie, Bind I: Norge møter den tredje verden*, Fagbokforlaget, Bergen, 2003, side 250 og 277-279.

¹⁰⁵ Ruud, Arild Engelsen, Kirsten Alsaker Kjerland, *Norsk Utviklingshjelps historie, Bind II: Vekst, velvilje og utfordringer*, Fagbokforlaget, Bergen, 2003, side 162.

¹⁰⁶ *Ibid*, side 160-164.

¹⁰⁷ Haugen, Hans Morten, *Kampen om utviklingen – teorier, strategier og globale utfordringer*, Cappelen Damm, Oslo, 2015.

Norge var ikke ukritisk til det som skjedde. Norge og andre nordiske land uttrykte misnøye med betingelsene som Verdensbanken satte. Det ble også påpekt at utviklingslandene selv hadde liten påvirkning. Stein Ørnhøi i SV var en av dem som gikk lengst i kritikken av strukturløsning og mente at Verdensbanken undergravde ethvert ærlig forsøk på å utvikle mer rettferdige regimer.¹⁰⁸

Norges hovedsamarbeidsland mottok to tredjedeler av den tosidige norske bistanden i 1974. I 1989 var andelen redusert til omtrent halvparten. Men selv om flere penger ble strødd mer utover enn konsentrasjonsprinsippet tilsa, økte den tosidige bistanden betydelig i denne perioden, fra 400 millioner kroner i 1974 til 3,6 milliarder kroner i 1989.¹⁰⁹ I denne perioden ble den norske utviklingshjelpen i større grad spredt utover flere land, fra 55 land i 1974 til 77 land i 1989.¹¹⁰

Noen av de nye mottakerlandene ble også viktige i utenrikspolitikken. Det ble hevdet at når en minister hadde besøkt et land, gikk det ut melding fra regjeringen om å vurdere prosjektstøtte i det aktuelle landet. Det var slik både Jamaica og Portugal fikk støtte på en impulsiv måte, mente tidligere Norad-direktør Borger Lenth.¹¹¹ Tyrkia var et annet land som ble trukket fram. Felles for de tre landene var at de alle var gryende sosialdemokratier, noe som i ettertid har gjort at støtten ble karakterisert som en «sosialdemokratisk solidaritetsbro».¹¹²

Vekst i frivillige organisasjoner

I løpet av 1970-årene ble de frivillige organisasjonene sterkere knyttet til arbeidet med utviklingshjelpen. Plassen deres i den offentlige utviklingshjelpen økte utover 1980-tallet. De fikk omfattende bevilgninger til blant annet nødhjelpsarbeid. Norad endret på 1970-tallet støtteordningene for å øke antall organisasjoner som deltok i utviklingsarbeidet. Terje Tvedt har hevdet at organisasjonene ikke vokste seg store på grunn av markedsmessige forhold, men dels som følge av at Norad ikke klarte å bruke opp penger på bistandsbudsjettet. Dette førte igjen til et system hvor flere frivillige organisasjoner vokste fram med en omfattende prosjektportefølje i et «godhetsregime». Felles for stort sett alle de frivillige organisasjonene,

¹⁰⁸ *Ibid.*, side 166.

¹⁰⁹ *Ibid.*, side 230 og 258.

¹¹⁰ *Ibid.*, side 230.

¹¹¹ *Ibid.*, side 231.

¹¹² *Ibid.*, side 232. Arild Engelsen Ruud og Astrid Alsaker Kjerland finner støtte i historiker Rolf Tamnes, som kalte støtten en «sosialdemokratisk solidaritetsbro», når de trekker fram disse eksemplene på bistand som først og fremst hadde utenrikspolitisk karakter.

var at de slet med å dekke egenandelen i prosjektene som ble satt i gang. I 1977 kunne staten gi opptil 80 prosent i støtte til drifts- og investeringer for prosjekter, mot den tidligere normalen på 100 prosent i investeringsstøtte eller fordelt som 50 prosent til drift og 50 prosent til investering.¹¹³

De frivillige organisasjonene ble stadig knyttet tettere opp mot den statlige utviklingshjelpen, og det ble ytterligere forsterket gjennom særbevilgningsordningene, hvor staten og Stortinget pekte ut områder eller sektorer som de ønsket at organisasjonene skulle engasjere seg i.

Organisasjonene ble i realiteten var helt avhengige av overføringer fra staten. I 2001 var det formelle kravet om egenandel mer beskjedent enn noensinne. Norad og Utenriksdepartementet utformet felles retningslinjer hvor det het at tilskuddsmottakeren skulle dekke minimum 10 prosent av regnskapsførte kostnader med egne penger.¹¹⁴

For de fire største mottakerne av bistandspenger, var det en stor økning gjennom hele 1980-tallet. I 1981 fikk Kirkens Nødhjelp 40,3 millioner kroner, Norges Røde Kors 29,6 millioner, Norsk Folkehjelp 10,4 millioner og Redd Barna 10,4 millioner på de fire øverste plassene. Ti år senere, i 1991, var støtten økt betraktelig. Kirkens Nødhjelp fikk nå 204,3 millioner kroner, Norges Røde Kors 141,5 millioner, Redd Barna 113,1 millioner og Norsk Folkehjelp 79,7 millioner.¹¹⁵ Klarte de frivillige organisasjonene å sørge for bedre utnyttelse av utviklingshjelpen enn den offentlige bistanden? Arild Engelsen Ruud og Kirsten Alsaker Kjerland er ikke sikre på det. De frivillige organisasjonene har sine styrker og svakheter. Selv om de har vært dyktige på tiltak som utdanning, tjenesteyting og tilførsel av rent vann, mener Arild Engelsen Ruud og Kirsten Alsaker Kjerland at det ikke finnes belegg for å hevde at de frivillige organisasjonen er bedre eller billigere enn offentlige tjenester. De konstaterer at framveksten av de frivillige organisasjonene i utviklingshjelpen ga store muligheter for enkeltpersoner, for nordmenn som ønsket seg ut og ville drive med meningsfylt arbeid i Afrika eller Asia. De frivillige organisasjonene ga også større bredde i bistandsarbeidet. Tiltakene var mange og spredt i store deler av verden.¹¹⁶

Utover i 1990-årene ble kravet om egenandel blant de frivillige organisasjonene endret. I 1990 mente Norad denne skulle være på 20 prosent. Fem år senere mente

¹¹³ Tvedt, Terje, *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt – den norske modellen*, Gyldendal Akademisk, Oslo, 2009, side 64-66.

¹¹⁴ *Ibid*, side 66.

¹¹⁵ Ruud, Arild Engelsen, Kirsten Alsaker Kjerland, *Norsk Utviklingshjelps historie, Bind II: Vekst, velvilje og utfordringer*, Fagbokforlaget, Bergen, 2003, side 211.

¹¹⁶ *Ibid*, side 227-228.

Bistandskommisjonen at den burde økes til 50 prosent. Norske myndigheter var bekymret for den sterke makten som de frivillige og store humanitære organisasjonene hadde fått, særlig med hensyn til å bli brukt som utviklingsagenter for Norad. Mange av de store organisasjonene var en del av landets utenrikspolitikk. De hadde også kraft i form av den totale størrelsen til å påvirke politiske prioriteringer. Båndene fortsatte imidlertid å være tette. I 1996 ble retningslinjene for bistand gjennom de internasjonale organisasjonene endret til å ha større oppmerksomhet på kvinner, miljø, demokrati og menneskerettigheter. I 1997 ble det også vedtatt å redusere porteføljen av organisasjoner som Norad samarbeidet med. I 2001 kom nye retningslinjer som tilsa at egenandelen for de frivillige organisasjonene ble redusert til 10 prosent, mens dekningen av administrasjonsutgifter økte.¹¹⁷

Bistandspolitikken endres

Fra slutten av 1980-årene og i begynnelsen av 1990-årene skjedde det en tydelig dreining i den norske og internasjonale bistandspolitikken. Skiftet var et svar på manglende resultater. I flere tiår var det foretatt overføringer til land i sør, uten at det skjedde noen særlig økonomisk utvikling i mottakerlandene. Det ble oftere og oftere konkludert med at dette ikke var forårsaket av mangel på overføringer eller rammevilkår, men at det manglet politisk vilje og rammevilkår i mottakerlandet.

En gjennomgang av bistandsarbeidet førte til endringer i den norske bistandspolitikken. Korrupsjon, styringssvikt, mangel på demokrati, feilaktige prosjekter og misbruk av penger i flere land var blant hovedkonklusjonene for hvorfor den norske bistanden ikke oppnådde de ønskede resultatene. Det var ikke størrelsen på pengeoverføringene det var noe i veien med, men rammevilkårene i mottakerlandene.¹¹⁸

I 1989 la Verdensbanken fram en rapport hvor utviklingslandenes egen politikk ble kritisert.¹¹⁹ Rapporten var basert på omfattende samtaler med afrikanske ledere, forskere og andre. Verdensbanken innrømmet langt på vei at politikken om strukturtilpasning ikke hadde gitt ønskede resultater. Det hadde vist seg at mange afrikanske land, som gjennomførte strukturtilpasning etter krav fra Pengefondet og Verdensbanken, snarere opplevde nedgang

¹¹⁷ *Ibid*, side 248-251.

¹¹⁸ Stortingsmelding 51 (1991-1992), *Utviklingsstrekk i Nord-Sør forholdet og Norges samarbeid med utviklingslandene*, side 214.

¹¹⁹ Verdensbanken ga ut rapporten «*Sub-Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth*».

enn oppgang i levestandard.¹²⁰ Norske myndigheter bet seg fast i denne retorikken, og den ble gjentatt i rapporten bistandsminister Grete Faremo la fram i 1992.¹²¹

På 1990-tallet var det også tiltak for å øke norsk næringslivs engasjement i bistandsarbeidet. Norsk næringsliv opplevde gode år i utviklingshjelpen utover 1990-tallet. Næringslivets nytte av bistandsarbeidet er en underkjent bieffekt. Som vist tidligere, var dette effekter som kom godt til syne allerede på 1950- og 60-tallet. I 1994 viste tall at Norge fikk igjen 15 til 20 øre i leveranser av varer og tjenester per avgitte bistandskrone. Sammenlignet med Frankrike var dette tallet urovekkende lavt. Franskmennene fikk igjen 1,75 øre per avgitte krone.¹²² Tiltak ble derfor satt i gang for å øke næringslivets inntekter av bistandsarbeidet. Blant annet ble det opprettet et tett samarbeid mellom bistandsadministrasjonen, Norges Eksportråd og næringslivet. Norge ble også medlem av det multilaterale investeringsgarantiinstituttet, og gjennom Verdensbanken, UNDP og IFC ble det satset på at Norge skulle øke salget av varer og tjenester.

Multiplan var et av programmene det ble satset hardt på. Her skulle norske myndigheter på en systematisk måte utnytte det kontaktnettet som var opparbeidet gjennom mange års bistandsarbeid. Ambassadører og stasjonssjefer fikk i oppgave å vurdere prosjekter som var på gang. Det ble nedsatt arbeidsgrupper mellom statlige aktører og representanter fra næringslivet. Energi, miljø, telekommunikasjon og entreprenørvirksomhet var sektorer som ble spesielt vektlagt. Politikken ga resultater. I 1994 inngikk norsk næringsliv kontrakter med Verdensbanken til en verdi av 1,5 milliarder kroner.¹²³

Det norske engasjementet for å bygge ut vannkraftverk i Khimti, cirka ti mil utenfor Nepals hovedstad Katmandu, var ett eksempel på prosjekter hvor den norske bistanden ble trappet opp på slutten av 1980-tallet. Norad og Statkraft sto i spissen for prosjektet. En rekke frivillige organisasjoner, forskningsinstitusjoner og andre bedrifter engasjerte seg for å dra nytte av et norsk-nepalsk energisamarbeid. Da kraftverket åpnet i 2000, dekket det en fjerdedel av Nepals strømforsyning. Prosjektet var et viktig springbrett for Statkrafts videre engasjement i regionen. På dette tidspunktet var det bare USA og India som var større investorer i Nepal enn Norge. I det tette samarbeidet mellom Norad, Statkraft og de andre norske aktørene var det heller ikke alltid like lett å se hvor de norske næringslivsinteressene

¹²⁰ Liland, Frode, Kirsten Alsaker Kjerland, *Norsk utviklingshjelps historie, Bind III: På bred front*, Fagbokforlaget, Bergen, 2003, side 173-176.

¹²¹ *Ibid*, side 78-80.

¹²² *Ibid*, side 78-79.

¹²³ *Ibid*, side 235.

sluttet og bistanden begynte. Statkraft, for eksempel, henvendte seg til Norad når selskapet fikk problemer med nepalske myndigheter, og da trådte Norad, norske bistandsministre og utenriksministre hjelpende til for å løse flokene.¹²⁴

Kritikken mot utviklingshjelpen var delvis til stede i norsk politikk, særlig anført av Fremskrittspartiets leder Carl I. Hagen. Men også andre begynte å se på utviklingshjelpen med et kritisk blikk.

Gunnar Garbo, tidligere ambassadør i blant annet Tanzania, pekte i 1993 på det han anså som en uheldig utvikling i bistandsarbeidet. Spesielt kritisk var han til den norske dikteringen av hvilke prosjekter bistandspengene skulle brukes til. Han hevdet dette hindret kompetansebygging og økonomisk utvikling i mottakerlandene. Samtidig understreket han hvor uheldig det var at norske næringslivsaktører oppnådde fordeler som konkurrenter i mottakerlandene bare kunne drømme om.¹²⁵

Selv om mange kunne være enige i at utviklingshjelpen hadde feilet på mange områder, fikk ransakelsen ingen følger for pengebruken. Når det ikke kom noe oppgjør og reduksjon av den norske bistanden, var det et uttrykk for at bistanden var blitt svært viktig for norsk næringsliv og byråkrati, dels indikerte det at tankegangen om altruisme fortsatt var rådende, særlig blant akademikere. Den norske bistanden var viktig for den norske selvtiliten, hevdet Helge O. Pharo. Dessuten lykkes Norads propagandamaskin i stor grad med å unngå at bistandsarbeidet ble utsatt for alvorlig kritikk.¹²⁶

Sommeren 2015 la regjeringen fram en ny stortingsmelding om hvordan norsk bistand skal bidra til fattigdomsreduksjon gjennom å legge til rette for private investeringer og jobbskaping. Spesielt ble det lagt vekt på at innsatsen for å bedre rammevilkårene for private investeringer i utviklingsland må bli bedre og at samarbeidet med næringslivet må styrkes. Meldingen slo også fast at det til tross for store investeringer, spesielt i petroleums- og annen råvareindustri, hadde bistanden ikke ført til velferdsutvikling for folk flest. Regjeringen la nå

¹²⁴ *Ibid*, side 231-233.

¹²⁵ Garbo, Gunnar, *Makt og bistand - en ambassadørs møte med norsk bistandspolitikk i Afrika*, Spartacus Forlag, Oslo, 1993, side 80-89.

¹²⁶ Olesen, Thomas Borring, Helge Ø. Pharo & Kristian Paaskesen (eds.), *Saints and Sinners – official development aid and its dynamics in a historical and comparative perspective*, Akademika Forlag, Oslo, 2013, side 83-85.

opp til at samarbeidet med næringslivet i land med store norske investeringer skulle bli tettere for å bedre de lokale ringvirkningene av det norske engasjementet.¹²⁷

Troen på det private initiativet var på ingen måte noe nytt. I flere tiår hadde økt handel og det å dra nytte av norske næringslivsinvesteringer vært noen av de overordnede pilarene i bistandspolitikken. Noen vesentlige spørsmål, som hvorfor Norge generelt ikke har lykkes sterkere med å få til økt handel, skape varig vekst i utviklingsland og sterkere synliggjøring og integrering av de norske tiltakene på næringslivssiden, ble ikke besvart i meldingen.

Manglende erkjennelse av at Norge på flere områder hadde mislykkes, ble heller ikke erkjent i stortingsmeldingen som den rødgrønne regjeringen leverte i februar 2009. Meldingen trakk fram at klimaendringer og voldelige konflikter gjorde kampen mot fattigdom vanskeligere. Med en utviklingshjelp som rettet seg inn mot klima, konflikt og kapital som rammevilkår for å bekjempe fattigdom, kunne norsk innsats gi merverdi. Meldingen slo fast at Norge gjennom utviklingspolitikken oppnådde innflytelse på forhold som fremmet utvikling. Meldingen påpekte også at «norsk bistand kunne vise til gode resultater». Samtidig ble det erkjent at effekten av givernes utviklingspolitikk og internasjonal bistand langt på vei var prisgitt innsatsen som ble gjort av de politiske lederne, det offentlige, privat sektor og det sivile samfunn i landene som mottok pengene.¹²⁸

Med en slik politisk tilnærming til utviklingshjelpen, kan det synes som om norske politikere skapte et inntrykk av at det er andre som avgjør om den norske politikken lykkes eller ikke. På den måten unngås også en debatt om selve kjernen, nemlig om det er problematiske forhold i utviklingshjelpen i seg selv og måten Norge håndterer den på, som blant andre Terje Tvedt har vært opptatt av. Han har hevdet at det var bemerkelsesverdig at denne stortingsmeldingen ikke hadde et kritisk søkelys på debatten og diskusjonen om effekten av bistandsoverføringer, all den stund de positive virkningene av den norske bistanden har vært uklar.¹²⁹

Det som først og fremst var et brudd med tidligere norsk bistandspolitik i stortingsmeldingen fra februar 2009, var at utviklingshjelpen fikk en altomfattende rolle. Meldingen nevnte ikke at bistanden skulle konsentreres om de fattige landene spesielt, men

¹²⁷ Utenriksdepartementet, «Sammen om jobben – Næringsutvikling innenfor utviklingssamarbeidet», St. meld. nr 35 (2014-2015), Oslo, Utenriksdepartementet, 2015, side 47-48.

¹²⁸ Utenriksdepartementet, *Klima, konflikt og kapital: Norsk utviklingspolitikk i et endret handlingsrom*, St. meld. nr 13 (2008-2009), Oslo, 2009, Utenriksdepartementet, side 16

¹²⁹ Tvedt, Terje, *Utviklingshjelp, utenrikspolitik og makt – den norske modellen* (2. utgave), Gyldendal Akademisk, Oslo, 2009, side 339-342.

den ble dreid mot land som var på vei ut av voldelig konflikter og land som hadde særskilte klimautfordringer. I realiteten kunne dette omfatte alle land, siden de særskilte klimautfordringene i prinsippet gjelder alle land.¹³⁰

Uten noen spesiell avgrensning, betød det at regjeringen egentlig kunne dreie bistandspolitikken inn på de områder som var ønskelige og formålstjenlige i gitte, bestemte situasjoner. Regjeringen la opp til en pragmatisk utviklingspolitikk som lett kunne snu seg rundt og innta steder ut i fra norske utenrikspolitiske hensyn hvor det ble vanskeligere å måle graden av effektivitet i utviklingsarbeidet.

I 2016 noterte Norad at trenden for den norske bistandsandelen til fattige land var synkende i 2015 sammenlignet med 2014. Den ble redusert med 188 millioner kroner fra drøyt 6,1 milliarder i 2014 til 5,9 milliarder i 2015. Norad-direktør Jon Lomøy bemerket at dette fulgte retningen det siste tiåret og uttrykte bekymring for utviklingen.¹³¹ Følger vi Terje Tvedts resonnement og kommentarer til stortingsmeldingen fra februar 2009, viste utviklingen det Tvedt mente lå an til ville skje, nemlig at Norge la opp til en mindre konsentrert og målrettet bistandspolitik mot de aller fattigste landene.

I Stortinget, spesielt gjennom KrF engasjement, er det flertall for å bruke 1 prosent av Norges bruttonasjonalinntekt, BNI, på bistand. Dette ble oppfylt for 2015 hvor Norge brukte 1,05 prosent av BNI på bistand. Ser vi på de siste ti årene ble dette oppfylt også i 2013 og 2014, samt i 2009 og 2010, mens det i 2006, 2007, 2008 og 2012, ikke ble oppfylt.

En ting er å bruke 1 prosent, noe annet er diskusjonen om bistand fungerer og har effekt. Dette er ikke noen stor diskusjon i Norge i dag, men gjennom målet om 1 prosent av BNI, framstår Norge som en av de humanitære stormaktene. I 2014 ga Norge tredje mest per innbygger i bistand i verden. I total bistand var Norge på åttendeplass i verden.¹³²

Utviklingshjelp som utenrikspolitikk

At Norge utvidet bistanden utover i 1990-årene, var en del av den utenrikspolitiske offensiven etter Den kalde krigen. Norge valgte i 1994 å stå utenfor EU. Større ressurser kunne derfor settes inn i humanitær arbeid. På områder innenfor menneskerettigheter, fred- og demokratarbeid markerte det norske bistandsarbeidet seg i utenrikspolitikken på 1980-

¹³⁰ *Ibid*, side 340.

¹³¹ Norad, «Slik var norsk bistand i 2015», www.norad.no/aktuel/nyheter/slik-var-norsk-bistand-i-2015, lastet ned 30. september 2016.

¹³² *Ibid*.

tallet. Nå var det ikke noe nytt at Norge brukte utviklingshjelp som et utenrikspolitisk redskap. Men konsentrasjonen om dette økte betraktelig i 1990-årene.¹³³

På midten av 1990-tallet var den norske modellen på mange områder å skyve frivillige organisasjoner i mottakerlandene foran seg som prosjektansvarlig, ledende og utøvende aktører i bistandsarbeidet. Norge gikk over i det som Terje Tvedt har karakterisert som «ideologisk statsimperialisme».¹³⁴

På slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet ble den norske en viktig del av utenrikspolitikken. For at Norge skulle bli en humanitær stormakt, var det en forutsetning at de redskapene som den utenrikspolitiske ledelsen hadde til rådighet ble brukt. Dette førte til at Norad ble integrert i UD-systemet i 2003. Der det 40 år tidligere var blitt lagt vekt på at Norad i stor grad skulle være selvstyrende, hellet holdningen nå mer i retning av å bruke bistandspolitikken som et utenrikspolitisk verktøy.

I 1995 viste Terje Tvedt til at Norge i 70 prosent av tilfellene involverte seg i land og sektorer som et resultat av at statlige aktører hadde støttet opp om initiativer som allerede var tatt av ulike norske interesser som i utgangspunktet ikke hadde statens, men egne interesser for øye.¹³⁵ Tvedt hevdet også at definisjonen av utenrikspolitikk var blitt utvidet etter at bistandspolitikken ble integrert i utenrikspolitikken. Han påpekte også at bistandspolitikken ikke var styrt av staten selv, men påvirket av ytre aktører som profitterte på hvor Norge engasjerte seg.¹³⁶ På 1990-tallet skjedde det en tydelig dreining i den norske bistandspolitikken. Det ble tydelig at bistandspolitikken var en integrert del av utenrikspolitikken. Samtidig som dette skjedde, søkte norske oljeinteresser i større grad ut i verden.

Internasjonale trender

Etter hvert som flere land trappet bistandsarbeidet, hardnet konkurransen til i den globale bistandspolitikken etter årtusenskiftet. Mange land som tidligere mottok, eller fortsatt mottar, bistand fra andre land, kom inn på den internasjonale arenaen som givere. Bistandslandskapet

¹³³ Ruud, Arild Engelsen, Astrid Alsaker Kjerland, *Norsk utviklingshjelps historie, Bind II: Vekst, velvilje og utfordringer*, Fagbokforlaget Bergen, 2003, side 229-259.

¹³⁴ Tvedt, Terje, *Den norske samaritan, ritualer, selvbilder og utviklingshjelp*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1995, side 33-35 og 38-41.

¹³⁵ *Ibid*, side 67-73.

¹³⁶ *Ibid*, side 70-75.

er fortsatt i endring. Fasongen er ikke lenger bare nord-sør, men like mye sør-sør når det gjelder givere og mottakere.

I 2002 krevde USAs president George W. Bush en dreining i den amerikanske bistandspolitikken. I 2002 opprettet USA et eget forvaltningsorgan for den nye bistanden, i tillegg til USAID, der fattige land konkurrerte. Landene måtte vise at de bekjempet korrupsjon, brukte mer på utdanning og fulgte prinsippene for fri markedsøkonomi. Det nye bistandsinitiativet ble en integrert del av USAs nye sikkerhetsstrategi hvor betingelsene også var ideologisk motiverte.¹³⁷ Mottakerlandene måtte kjempe for de verdiene som giverlandene definerte som de rette.

Flere av nye bistandslandene valgte en annen strategi enn USA. Land som Kina, India, Brasil, Saudi-Arabia og Sør-Afrika har satset mer enn noensinne på bistand. Voksende økonomier som Thailand og Tyrkia og østeuropeiske land som Russland, Tsjekkia og Polen oppdaget også fordelene ved å trappe opp bistandsarbeidet.¹³⁸

Spesielt store økonomier som Kina, India, Russland og Brasil, har hatt en annen tilnærming sammenlignet med den vestlige, inkludert den norske. De har i stor grad vært preget av en innfallsvinkel som bygger på en ovenfra-ned-holdning overfor mottakerlandene. Disse nye aktørene har utfordret det vestlige tankesettet i bistandspolitikken. Å snakke om nord/sør eller giver/mottaker er dermed ikke lenger like aktuelt i dette landskapet, all den tid sør hjelper sør og mottakere også er givere.¹³⁹

Det nye sør-sør-samarbeidet har inkludert holdninger som ikke å blande seg inn i mottakerlandenes indre anliggender. Gjensidig nytte og vinn-vinn-forhold er blitt lagt vekt på. Fleksibilitet, dynamikk, endringer og muligheter og høy fart når det gjelder beslutningsprosesser og implementering av prosjekter karakteriserer arbeidet til disse nye giverlandene og deres mottakere. Videre peker Mawdsley på at typisk vestlig sjargong som «giver-mottaker» og selv «bistand» er terminologi som de nye bistandsmaktene avstår fra å bruke. Brasils styresmakter snakker for eksempel heller om «horisontalt samarbeid».¹⁴⁰

¹³⁷ Mawdsley, Emma, *From Recipient to Donors: Emerging Powers and the Changing Development Landscape*, Zed Books, London, 2012, side 1-13.

¹³⁸ *Ibid*, 12-13.

¹³⁹ *Ibid*, side 172- 179.

¹⁴⁰ *Ibid*, side 151-158.

Mawdsley lister opp forskjellen fra vestlige givere og det sørlige utviklingssamarbeidet på følgende måte for å framheve forskjellen i tenkning.

Tabell 1.

Forskjeller i tilnærming fra vestlige giverland og det sørlige utviklingssamarbeidet:¹⁴¹

VESTLIGE GIVERE	DET SØRLIGE UTVIKLINGSSAMARBEIDET
Veldedighet.	Muligheter.
Moralsk forpliktelse for den uheldige.	Solidaritet med andre land i Den tredje verden.
Ekspertise basert på overlegen kunnskap, Institusjoner, forskning og teknologi.	Ekspertise basert på direkte erfaring ved å følge forholdene for utvikling i fattige land.
Sympati for ulike og tydelig forskjellige.	Empati basert på delte opplevelser og delt identitet.
Dyd av forpliktelse, mangel på gjensidighet	Dyd av gjensidig nytte og erkjennelse.

Altruisme i bistandspolitikken?

I bistandspolitikken beskrives en altruistisk giver som en som gir uten egen nytte. Altruisme betyr uselvvisk og offervillig holdning overfor andre og kan beskrives som det motsatte av egoisme. Det handler om å tjene andre enn seg selv hvor samfunnets interesser som helhet er viktigere enn egne interesser. Filosofien bak altruisme er at det er riktig å handle på en måte som tjener andre og kan knyttes tett opp til en solidarisk holdning. De religiøse preferansene er dermed tydelige. I den norske bistandspolitikken på 1950-tallet lå det ikke noe sterkt ønske eller plan om å være eller utvikle seg til å bli en «humanitær stormakt». India-hjelpen på 1950-tallet var av strategisk betydning, men det var den uselviske hjelpen, å gjøre «bot» og «soning», altså en slags dårlig samvittighet som gjorde seg gjeldene da små land som Norge entret utviklingshjelpsarenaen.

Utviklingshjelpen kan slik sett sees på som en idé om at de som har mer bør dele med de som har mindre. Ved en slik tilnærming er utviklingshjelpen både moralsk riktig og i utgangspunktet altruistisk. Vi gir ut fra en tanke om at det er riktig å hjelpe de som har

¹⁴¹ *Ibid*, side 153 (oversatt til norsk av forfatter).

mindre enn oss selv. Etisk sett er en slik idé uangripelig. Dermed går det an å si at det er viktig både for omdømmet internasjonalt og for å oppnå støtte blant befolkningen hjemme at bistandspolitikken settes inn i en ramme av godhet. Altruisme kan dermed forstås som motsatsen til egoisme eller egennytte.

På 1990-tallet trappet Norge opp engasjementspolitikken. Dette har blitt diskutert som et økende uttrykk for idealisme og altruisme i den norske utviklingspolitikken. Oljepengene ga Norge handlefrihet. Rikdommen førte med seg en slags «plikt» til å bidra til utvikling i andre land. Gjennom en offensiv bistandspolitikk inntok Norge også en sterkere rolle på den internasjonale utenrikspolitiske arenaen. Norge fikk internasjonal innflytelse i posisjonen internasjonal fredsmegler.¹⁴²

På 1990-tallet skjedde det en demokratisering i mange av de afrikanske regimene, noe som også bidro til økt oppmerksomhet på menneskerettighetssituasjonen. Norske myndigheter slo fast at hovedoppgaven for norsk utviklingshjelp var å medvirke til å forbedre indre rammevilkår. Gjennom Oslo-avtalen og de hemmelige fredsforhandlingene mellom palestinske og israelske ledere, fikk Norge en pangstart i engasjementspolitikken. Oslo-avtalen fra 1993 løftet Norge som en fredsnasjon på den internasjonale arenaen. Senere deltok Norge i fredsprosesser i en rekke land og områder. Sri Lanka, Jugoslavia, Libya, Sudan, Filippinene, Myanmar, Somalia, Myanmar, Øst-Timor, Nigeria, Afghanistan, Uganda, Aceh og Baskerland, for å nevne noen.¹⁴³

Fred, demokrati og menneskerettigheter

I 1990-årene var bærebjelkene i den norske bistandspolitikken fred, demokrati og menneskerettigheter. Dette ble ikke holdt atskilt fra den øvrige bistandspolitikken, men ble en integrert del av utviklingspolitikken, sammen med den multilaterale politikken, den tradisjonelle bistandspolitikken og miljøpolitikken.¹⁴⁴ Da Norge sto fram som fredsmegler, var det noen faktorer som talte til vår fordel. Norge var et lite land som lå langt borte og inntok en «nøytral» rolle. Norge hadde ingen stormaktambisjoner og var heller ingen gammel

¹⁴² Liland, Frode, Kirsten Alsaker Kjerland, *Norsk Utviklingshjelps Historie, Bind III: På bred front*, Fagbokforlaget, Bergen, 2003, side 134.

¹⁴³ Bolle, Tor Aksel, «- Bistandsarbeid viktig for norsk selvilde», *Bistandsaktuelt*, 17. februar 2015, www.bistandsaktuelt.no/nyheter/2015/--fredsengasjement-viktig-for-norsk-selvilde/, lastet ned 21. oktober 2016.

¹⁴⁴ Liland, Frode, Kirsten Alsaker Kjerland, *Norsk Utviklingshjelps Historie, Bind III: På bred front*, Fagbokforlaget, Bergen, 2003, side 61.

kolonimakt. Norge spilte også på at vi ikke hadde militære eller økonomiske ambisjoner i andre deler av verden.

I Stortingsmelding nr. 15 (2008-2009): *Interesser, ansvar og muligheter – Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk*, var det et skifte i uttrykksformen regjeringen benyttet sammenlignet med tidligere. Denne meldingen var den første omfattende meldingen om norsk utenrikspolitikk siden 1989. Dreiningen var tydelig i språket om den norske interesse- og engasjementspolitikken. Regjeringen gikk langt i å innrømme at altruisme og realpolitiske hensyn utfylte hverandre i den norske engasjementspolitikken. Da Brundtland-regjeringen lanserte Stortingsmelding nr. 11 (1989-1990): *Om utviklingstrekk i det internasjonale samfunn og virkninger for norsk utenrikspolitikk*, het det at Utenriksdepartementets oppgave var å fremme særinteresser og fellesinteresser med andre land. Dette inkluderte felles løsninger på internasjonale spørsmål.¹⁴⁵ Verdigrunnlaget ble trukket fram hvor det ble påpekt at norske verdier lå i bunn for norsk utenrikspolitikk. Verdier som var forankret i kristne medmenneskelighetssyn og i arbeiderklassens solidaritetsbegrep.¹⁴⁶

Selv om Stortingsmelding nr. 11 (1989-90) kunne bli oppfattet som relativt bred i interessebegrepet, kom dette langt klarere fram i Stortingsmelding nr. 15 (2008-09). Der førstnevnte melding tok for seg «globale fellesinteresser», var sistnevnte tydelig på at norske egeninteresser knyttet seg til sikkerhet, internasjonal organisering, engasjement, økonomi, energi, klima og miljø. Meldingen fra 2009 beskrev allerede i innledningen at engasjementspolitikken var motivert med utgangspunkt i uegennytte og menneskehetens felles interesser.¹⁴⁷ Meldingen var kritisk og tok avstand fra å dele inn engasjementspolitikken i to områder, der det ene området dreide seg om uegennytte og et annet som var koblet til interesser innenfor økonomi, næringsliv og sikkerhet.

*«De delene av utenrikspolitikken som normalt har vært assosiert med idealpolitikk blir nødvendige virkemidler og kompetanse for å fremme norske samfunnsinteresser. Eller for å si det spisset: Kompetanse innenfor utviklingspolitikk eller internasjonale institusjonsutvikling blir nyttig realpolitisk, mens militær innsats også kan få en viktig idealpolitisk dimensjon».*¹⁴⁸

¹⁴⁵ Utenriksdepartementet, «Om utviklingstrekk i det internasjonale samfunn og virkningene for norsk utenrikspolitikk», St. meld. nr. 11 (1989-90), Oslo, Utenriksdepartementet, 1990, side 45.

¹⁴⁶ *Ibid.*, side 49.

¹⁴⁷ Utenriksdepartementet, «Interesser, ansvar og muligheter – Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk», St. meld. nr. 15 (2008-2009), Oslo, Utenriksdepartementet, 2009, side 45.

¹⁴⁸ *Ibid.*, side 21.

Hva var det regjeringen egentlig ville ha fram? At globaliseringen førte til at grensene mellom den altruistiske og interessepolitikken overlappet hverandre? At bruk av militær intervensjon kunne bli viktig for å oppnå idealistiske ambisjoner? Her kan vi trekke linjene til den norske krigsdeltakelsen i land som Afghanistan og Libya hvor fred, demokrati, menneskerettigheter og kamp mot undertrykking var inne i bildet som noen av motivasjonsfaktorene for det norske engasjementet. Stortingsmeldingen fra 2009 var i så måte et brudd med den tidligere norske tradisjonen om å holde de uegennyttige og interessepolitiske områdene adskilt.

Ut fra beskrivelsen framstod det som om Norge var et eksepsjonelt land med en fortreffelig samfunnsmodell. Det var i norske interesser å bidra til «stabile samfunn» som ville gjøre det lettere for Norge å få gjennomført utenrikspolitiske interesser. I denne fortolkningsrammen lå det også at Norge har kompetanse til å tilby andre land opplæring i det riktige verdisetet.

En slik tilnærming til utenrikspolitikken kan framstå som ambisiøs og kanskje litt naiv. I hvert fall hvis målene i utviklingspolitikken var at land skulle bli litt mer som Norge. Da snakker vi også om et Norge som opphøyer seg selv i møte med andre land i utviklingspolitikken. Ser vi egentlig her konturene av norsk eksepsjonalisme, med klare amerikanske trekk? En tanke om at norske kvaliteter er overlegne andre lands?

I en artikkel fra 2010 pekte Asle Toje på at den norske engasjementspolitikken hadde en form av «verdirasjonalitet», et begrep som ble innført av Max Weber.¹⁴⁹ Ifølge Toje var det en oppfatning av at gode saker var gjensidig forsterkende. For eksempel trakk han fram at det ble antatt at bistand for kvinners rettigheter også ville hjelpe miljøet eller skape fred. Her var også tanken at Norge var spesielt egnet til å løse problemer på globalt nivå i kraft av internasjonalt sinnelag og betalingsvilje. Toje hevdet at den norske eksepsjonalismen måtte sees i sammenheng med misjonerende idealisme. I tillegg understreket han at det hadde tjent husfreden her hjemme å rette protestantisk misjonsimpuls og sosialistisk internasjonalisering utad.»¹⁵⁰

Dette er noe vi kjenner igjen fra misjonsarbeidet, hvor andre befolkningsgrupper fikk det bedre dersom de omvendte seg til vår riktige religion. Ut ifra Norges ståsted er det iøynefallende at argumenter som tidlig ble brukt i misjonsarbeid også gjør seg sterkt gjeldende i den norske eksepsjonalismen. Hovedpoenget er at andre land får det bedre ved å

¹⁴⁹ Toje, Asle, «Norsk utenrikspolitikk: En kritikk», *Nytt norsk tidsskrift*, 1. februar, 2010, side 207-215.

¹⁵⁰ *Ibid*, side 211.

bli litt likere Norge, med vårt sett av verdier. Misjonsarbeidet i Afrika tok nettopp sikte på å sørge for at mennesker fikk «riktig» tro, slik at de ble «reddet» fra de ukristelige og hedenske skikkene stammer og samfunn bar preg av. I misjonsarbeidet ligger det også altruistiske motiver. Norske misjonærer ønsket det beste og ville dele vår «riktige Gud» med alle de mennesker som levde i det vi definerte som synd og dermed heller ikke var sikret frelsens nådegave.

Allerede her ligger det noen overlegne tanker om å tilhøre en opphøyet kultur og religion i møte med Afrika. I denne tidlige perioden var det ulike mål og tilnærminger i misjonsarbeidet. Jarle Simensen og Vidar Gynnild skriver at misjonen fram til slutten av 1800-tallet var preget av medlidenhet og kristenhumanisme for å lindre nød og bringe framgang til andre folkeslag.¹⁵¹ Hovedmotivet var altså å hjelpe andre fordi de ikke visste sitt eget beste. Dette er en tanke som fortsatt gjelder i dag, over 150 år senere.

Selv om norsk utenrikspolitikk ønsker å gi inntrykk av at det er verdiene, idealismen, og gjerne uegennykten som rår i sørpolitikken, vil det uansett være vanskelig å måle om så er tilfelle. Sørpolitikk kan ha en altruistisk intensjon, men det betyr ikke at den automatisk også er uegennyttig.

Som et typisk sørpolitisk bistandsprogram (sør for Sahara), er Olje for utvikling på retorisk nivå et humanitært program som går inn i den altruistiske tradisjonen. Det offisielle hovedmålet er: «Økonomisk, sosialt og miljømessig forsvarlig forvaltning av petroleumsressurser i utviklingsland, som ivaretar hensyn til kommende generasjoner».¹⁵²

Det er god grunn til å hevde at altruisme og etiske motiver spiller en rolle for offisielle aktører i bistandspolitikken. På den annen side er Emma Mawdsley opptatt av at all bistand må bli sett i sammenheng med utenrikspolitikk hvor den er et verktøy på lik linje med andre strategiske beregninger som blir gjort i politikken.¹⁵³

Olje for utvikling som døråpner

I sin presentasjon av bistandssamarbeidet med Sudan framstiller Norad Olje for utvikling som en hovedpilar i utviklingssamarbeidet. Videre trekker Norad fram at bistanden har bidratt til å

¹⁵¹ Simensen, Jarle (red), *Norsk misjonsarbeid i afrikanske samfunn – Sør-Afrika ca.1850-1900*, Tapi, Trondheim, 1984, side 41-48.

¹⁵² Olje for utvikling, «Programveileder 2015», side 25.

¹⁵³ Mawdsley, Emma, *From Recipient to Donors: Emerging Powers and the Changing Development Landscape*, Zed Books. London. 2012 side, 24-28.

utarbeide et godt lovverk for oljesektoren og bedret landets muligheter til å etablere en bærekraftig og rettferdig fordeling av oljeressursene.¹⁵⁴

I Sudan har Norge bidratt til å legge grunnlag for at petroleumsgevinsten skal komme landet til gode. Dette har skjedd gjennom Norges såkalte komparative fortrinn på oljebistand. Vi har hindret, eller lagt grunnlaget for å unngå, at utenlandske oljeselskap tar til seg en større del av oljerikdommen enn de fortjener fra Sudan. Utelukker vi i denne beskrivelsen vurderingen av eventuelle norske fordeler norsk næringsliv har i kjølvannet av Olje for utvikling, framstår det norske engasjementet altruistisk. Vi hjelper et land som har liten erfaring med nasjonal forvaltning av petroleumsressurser og alt det innebærer for at det skal komme samfunnet som helhet til gode. Sett i dette lyset framstår den norske gjerningen som god og moralsk riktig og vanskelig å kritisere etisk.

Når vi analyserer handlingen i et bredere lys, hvor næringslivets interesser er vevd inn i norsk interessepolitikk, kan handlingen også vurderes ut fra de tidligere beskrivelsene om den norske eksepsjonalismen.

I Stortingsmelding nr. 15 (2008-2009) var regjeringen åpen om de ulike virkningene og utfordringene knyttet til Olje for utvikling. Programmet ble beskrevet som etterspurt i utviklingsland. Det var forventet at programmet bidro til en bedre og mer åpen forvaltning av energiressursene i utviklingsland. Her ble det også trukket fram at det var viktig at skillelinjene mellom StatoilHydro (nå Statoil) og det politiske Norge raskt kunne bli uklare i land med mindre vekt på skillet mellom politikk og butikk.

Regjeringen påpekte at det var nødvendig at det ble etablert retningslinjer for hvordan oljeselskap og leverandørbedrifter kunne involveres i programmets virksomhet for å få et tydelig skille mellom utviklingspolitikk og næringslivsfremme.¹⁵⁵ I tillegg pekte regjeringen på at situasjonen fordret åpenhet når ambassadene i disse nye oljelandene kombinerte næringsfremme med bistand til myndighetenes oljeforvaltning og støtte til det sivile samfunn.

I meldingen ble det framholdt at det var viktig at utenriktjenesten bistod den norske energiindustrien i dens internasjonaliseringsbestrebelsler. Her mente regjeringen at de norske erfaringene innen utbygging av vannkraft og innen petroleumsindustrien var et godt salgskort i en globalisert energiindustri:

¹⁵⁴ Norad, «Sudan», www.norad.no/landsider/afrika/sudan, lastet ned 25. april 2017.

¹⁵⁵ Utenriksdepartementet, «Interesser, ansvar og muligheter – Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk», St. meld. nr. 15 (2008-2009), Oslo, Utenriksdepartementet, 2009, side 132.

«Fremme av norske næringsinteresser på dette området er en viktig oppgave for norsk utenrikssteneste, Olje- og energidepartementet og INTSOK. Norske politikere har en viktig døråpnerrolle i disse markedene.»¹⁵⁶

Regjeringen diskuterte også hvor langt Norge skulle gå for å forfølge norske interesser i land som manglet demokrati og hadde systematiske brudd på menneskerettighetene, og hvor oljeinntektene heller ikke bidro positivt til økonomisk utvikling. Regjeringen argumenterte for at den norske holdningen ikke burde være boikott eller investeringsbegrensninger. Dette ut fra en begrunnelse om at det var vanskelig å etablere klare kriterier for hva som ble akseptert og ikke. I tillegg ble det framhevet at dialog og samarbeid var å foretrekke i land med betydelige styresettproblemer.¹⁵⁷

Når økonomiske forhold veier så tungt i den norske interessepolitikken, betyr det også at økonomi er en norsk særinteresse. I en globalisert økonomi holder det ikke bare å konsentrere seg om hjemmemarkedet. De økonomiske interessene må også ivaretas ute. Dette betyr at dersom det er uro, ustabilitet eller oppstår kriser i de landene som norsk næringsliv har interesser i, enten ved at de eksporterer varer eller er etablert der, vil det få betydning for norsk næringsliv. Derfor er det også i næringslivets interesse at Norge gjennom bistandspolitikken bygger opp om stabilitet gjennom norske paroler som fred, demokrati og menneskerettigheter. Lene Kristoffersen spør om økonomiske interesser har vært en drivkraft bak norsk fredsbyggende demokrati og bistandsarbeid og om Norges omdømme som «fredsnasjon» gjør Norge til en attraktiv samarbeidspartner og at det igjen kan gi en positiv effekt på norsk handel.¹⁵⁸

Etter å ha studert landene Sudan, Sri Lanka, Guatemala og Bosnia Herzegovina nærmere, konkluderte hun med at de norske økonomiske interesser nærmest har vært fraværende som motiv i den norske innsatsen i disse landene.¹⁵⁹ For land som Sudan og Sri Lanka påpekte tidligere statssekretær Vidar Helgesen, i dag klima- og miljøminister, at økonomiske interesser ikke har vært et motiv bak norsk fredsarbeid i de to landene. Han trakk også fram en episode hvor han overleverte et brev med spørsmål om et norsk næringsengasjement til en sentralt plassert person i India.¹⁶⁰

¹⁵⁶ *Ibid*, side 64.

¹⁵⁷ *Ibid*, side 64.

¹⁵⁸ Kristoffersen, Lene, *Interesser i norsk engasjementspolitikk*, Institutt for forsvarsstudier, Oslo, 2009, side 29-32.

¹⁵⁹ *Ibid*, side 53-55.

¹⁶⁰ *Ibid*, side 55.

Selv om Helgesen understreket at det var et av unntakene, forteller det likevel litt om bieffektene og mulighetene fredsdiplomatiet fører med seg. Dette har blitt framhevet av Bjørn Tore Godal, tidligere utenriksminister, men på et mer overordnet nivå. Han viste til at Norge i utenriks- og sikkerhetspolitikken har hatt som mål å bidra til fred og sikkerhet og en bærekraftig og demokratisk utvikling i våre nærområder og globalt. Videre at Norge trenger trygghet og forutsigbarhet for å bygge det norske samfunnet og få til en varig verdiskaping «som fremmer sysselsetting, et vekstkraftig næringsliv og velferd for oss selv og våre etterkommere».¹⁶¹ Følger vi Kristoffersens funn og konklusjoner i de fire landene og supplerer disse med det overordnede perspektivet til Bjørn Tore Godal, ivaretas de norske næringsinteressene først og fremst ved at Norge bidrar til - og forsøker å jobbe for - stabile samfunnsforhold som fremmer demokrati, fred og menneskerettigheter, med mer.

Delkonklusjon

I starten av 1950-årene var det India-hjelpen som brakte Norge for alvor inn på utviklingshjelpens arena. Den altruistiske fanen ble holdt høyt. Hovedintensjonen var å hjelpe andre land fordi de trengte det. Å gjøre bot og soning var tidlig argumenter for det norske utviklingsarbeidet. Norge skulle hjelpe andre fordi vi kunne og fordi vi var i en bedre posisjon enn utviklingsland. Politiske argumenter spilte også inn. Utviklingshjelpen handlet tidlig om interessepolitikk.

Den norske bistandspolitikken var også basert på økonomiske interesser. Norge kom i en situasjon hvor det ble etablert en modell hvor Norge var en uselvvisk bistandsnasjon. Da norske myndigheter senere bemerket at utenrikspolitikken, utviklingspolitikken og norske økonomiske interesser hang sammen, var bistandspolitikken i praksis ikke uegennyttig. I den tidlige fasen var det ikke snakk om at hjelp til Tanzania, Kenya eller Zambia ble gitt for å gagne norsk næringsliv, selv om det kunne ha en slik bieffekt på sikt. Ettersom næringslivet ble trukket mer og mer inn i bistandsarbeidet, var det også fordi bistandspolitikken også, reelt sett, var handelspolitikk. Når næringslivet i dag involverer seg i bistandsarbeidet, er det ikke ut i fra en godhetstankegang om å gi til fattige som trenger hjelp. Bistand er i høyeste grad også næringspolitikk, noe regjeringen og utenriksminister Børge Brende tydelig har slått fast.

I 2016 var det norske bistandsbudsjettet på 33,6 milliarder kroner.¹⁶² Fra å være en relativt oversiktlig, programfestet hjelp for 65 år siden, har den norske utviklingshjelpen blitt et

¹⁶¹ *Ibid*, side 56.

¹⁶² Norad, «Norsk bistand i tall, søketjeneste, www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall?tab=geo.

komplekst område som involverer mange sektorer. Utviklingspolitikken styres av utenrikspolitiske ambisjoner. Den omfattes av en rekke næringslivsaktører, forskningsinstitusjoner, høyskoler, universiteter og frivillige organisasjoner for å nevne noe. Enkeltpersoner, bedrifter og organisasjoner oppnår makt i kraft av å være aktører i det utviklingspolitiske landskapet. Det er dermed skapt et avhengighetsforhold der mange tusen medarbeidere har sitt virke, både direkte og indirekte.

Når regjeringen har uttalt at det er en klar ambisjon at bistand skal være overflødig, er det grunn til å stille seg kritisk til om det er oppnåelig i det hele tatt. Et annet spørsmål er om det reelt sett er ønskelig, i og med det avhengighetsforholdet så mange deltakere i dag har til utviklingspolitikken. Når utviklingspolitikken er så viktig i den norske utenrikspolitikken, er det god grunn til å spørre seg om hva den norske utenrikspolitikken ville vært uten bistand?

Det grunnlag for å hevde at Norges engasjement tidlig var basert på gode verdier. Vi ville andre godt og hadde mulighet til å bistå. Etisk sett var denne tilnærmingen bra for Norge. Det ble skapt et bilde, både hjemme og ute, av at Norge var en god givernasjon. Norge var et land som ønsket at andre land fikk hevet levestandarden og økte velstands- og styresettutviklingen. Uegennyttigen var med på å danne rammen i omdømmet til Norge som bistandsnasjon.

Selv om det opp gjennom årene har vårt forsøk på kritikk og debatt om retningen i norsk utviklingshjelp, har den overordnede politikken, på tvers av regjeringer, ikke vært utsatt for store endringer. Dette til tross for at tidligere Norad-direktører som Per Ø. Grimstad og Tove Strand begge stilte spørsmål ved om utviklingshjelpen virkelig fremmet utvikling i fattige land. Strand hevdet på sin side at utviklingshjelp heller førte til mer enn mindre korrupsjon.¹⁶³

Bistandspolitikken har gjerne blitt pakket inn i en uegennyttig og altruistisk emballasje. Dette gjaldt også engasjementspolitikken. For å forstå denne tankegangen i dag, er det nyttig å trekke linjene tilbake til det norske misjonsarbeidet. Klangen til en altruistisk og uegennyttig tilnærming i misjonsarbeidet var klar. Med dette som utgangspunkt kom Norge først på den internasjonale banen som misjonsland og senere som giverland i utviklingshjelp.

Det finnes gode grunner til å plassere Olje for utvikling midt i dette landskapet mellom altruisme og interessepolitikk. Om vi ser på Olje for utviklings mål, kan programmet bli sett på som altruistisk. Gjennom programmet hjelper Norge oljenasjoner i startgroppen som strever

¹⁶³ Liland, Frode, Kirsten Alsaker Kjerland, *Norsk utviklingshjelps historie, Bind III: På bred front*, Fagbokforlaget, Bergen, 2003, side 258-259.

med dårlig forvaltning av petroleumsressursene. Vi forventer formelt sett ingenting igjen fra mottakerlandene. På den andre siden kan programmet i praksis ha brede ringvirkninger for norsk oljeindustri og norsk næringsliv. Hvor gode ringvirkningen er avhenger av hvilke land Olje for utvikling går inn i og hvilke land norske oljeinteresser engasjerer seg i. Olje for utvikling framstår da som et bistandsprogram som er uegennyttig og altruistisk i formen, men som har tydelige økonomiske og interessepolitiske motiv.

Kapittel 4

Statoil og norske bistandsinteresser

I løpet av 1990-årene endret Statoil seg som selskap fra utelukkende å ha norsk sokkel som nedslagsfelt for leting og produksjon av olje og gass, til å rette blikket utover. Land som Nigeria, Angola, Sovjetunionen, Aserbajdsjan og Kasakhstan var noen av landene selskapet siktet seg inn mot i sin internasjonale ekspansjon.

Norsk sokkel skulle brukes som springbrett, både teknologisk og pengemessig, for de utenlandske framstøtene som Statoil la opp til. Letevirksomheten ute var imidlertid ikke helt ukjent farvann for Statoil. Allerede i 1973 overtok Statoil håndteringen og videreføringen av Industridepartementets deltakeravtaler i samarbeidsprosjekter, som inkluderte deltakelse i fire letelisenser i Nederland.¹⁶⁴ Vel ti år senere, i 1984, kom produksjon i Koter-feltet i drift med Conoco som operatør. Statoil fikk også tildelt sitt første operatørskap i Nederland i 1984.¹⁶⁵

I 1984 erklærte Statoil at selskapets ønsket å videreutvikle den internasjonale virksomheten, i første rekke gjennom engasjementer i Nederland og Kina.¹⁶⁶ Året før, i 1983, opprettet Statoil samarbeid på konsulentbasis med statsoljeselskapene i Kina og Tanzania.¹⁶⁷ Samme år uttrykte selskapet at det ønsket å utvide sin internasjonale virksomhet utenlands til også å omfatte selvstendige operatøroppgaver på lete- og utbyggersiden i flere land. Begrunnelsen var at dette ville gi norsk industri bedre anledning til å konkurrere om oppdrag utenfor norsk kontinentalsokkel.¹⁶⁸

Arve Johnsen gikk av som Statoil-direktør som følge av kostnadsoverskridelser ved raffineriutbyggingen på Mongstad i 1987. Etterfølgeren Harald Norvik fikk anledning til å være mer ambisiøs enn forgjengeren. Det ble en viktig oppgave å bygge strategiske allianser som gradvis kunne gi selskapet bedre muligheter for letevirksomhet og senere produksjon internasjonalt.¹⁶⁹

De strategiske alliansene og Statoils internasjonale ambisjoner fikk gjennomslag sensommeren 1990, da Statoil gikk inn i en samarbeidsavtale med BP for den internasjonale

¹⁶⁴ Statoils årsrapport 1973, side 17.

¹⁶⁵ Statoils årsrapport 1984, side 9.

¹⁶⁶ *Ibid*, side 16.

¹⁶⁷ Statoils årsrapport 1983, side 16.

¹⁶⁸ *Ibid*, side 16.

¹⁶⁹ Statoils årsrapport 1988, side 5.

satsingen. Alliansen dekket leting og produksjon internasjonalt, forskning, utvikling og markedsføring, samt transport av gass. Leting og produksjonsdelen av avtalen undertegnet selskapene mot slutten av 1990. Gjennom denne signeringen kjøpte Statoil seg inn i lisenser i Vest-Afrika, Kina og Vietnam, hvor BP hadde andeler. I tillegg omfattet alliansen leting i Sovjetunionen. Samme år etablerte Statoil datterselskap i Thailand med en eierandel på 10 prosent i gassfeltet Bongkot.¹⁷⁰

Uten tidligere erfaring fra Afrika, men med hjelp fra BP, siktet Statoil seg inn på virksomhet i Vest-Afrika, i Det kaspiske hav og hadde også leteambisjoner i Kina og Vietnam.

Gjennombrudd i 1990-årene

Statoil var sent ute med å markere seg i internasjonal sammenheng, også sammenlignet med de andre norske oljeselskapene. Det norske, private oljeselskapet Saga Petroleum blir ofte karakterisert som et selskap som kom hjem først etter at det hadde vært ute. På 1970-tallet var Sagas aktivitet større i utlandet enn i Norge. Selskapet var innom land som Italia (Sicilia), USA, Guatemala og Peru.¹⁷¹ I 1974 debuterte selskapet med sitt første operatørskap, noe som skjedde i USA. Selskapet hadde også sitt afrikanske eventyr og fikk i oppgave å utvikle oljefelt i Benin i 1978. Samarbeidsavtale med Kværner ble undertegnet i 1979 for utvikling av Sémé-feltet, som ble satt i produksjon i 1982.

Det afrikanske eventyret tok brått slutt for Saga, ettersom myndighetene i Benin valgte å avslutte samarbeidet høsten 1985. Operatørskapet ble i stedet gitt til Pan Ocean.¹⁷² Etter at selskapet trakk seg ut av Irland i 1989, varslet Saga en opptrapping av aktivitetene i utlandet ved inngangen til 1990-årene. I løpet av få år engasjerte selskapet seg med lete- eller produksjonsaktivitet i Indonesia, Namibia, Libya og Angola.¹⁷³ Gjennom kjøpet av oljeselskapet Santa Fe i 1996 kom plutselig en fjerdedel av selskapets produksjon fra utlandet.¹⁷⁴

Både Saga Petroleum og Norsk Hydro kan sies å ha hatt tidligere ambisjoner internasjonalt enn Statoil. Ved inngangen til 1990-årene var alle de tre norske oljeselskapene aktive i det internasjonale markedet. I 1991 skaffet Norsk Hydro seg andeler i blokker i Angola og

¹⁷⁰ Statoils årsrapport 1990, side 28.

¹⁷¹ Erlandsen, Hans Christian, «Borte bra hjemme best», i *Sagaen om Saga*, Glenne, Bjørn, Arne Halvorsen, Finn Oluf Nyquist (Red.), Saga Petroleum ASA, Oslo 1997, side 71.

¹⁷² *Ibid*, side 76-77.

¹⁷³ *Ibid*, side 77.

¹⁷⁴ *Ibid*, side 77. Se også sidene 80-87 for nærmere beskrivelse av omstendighetene rundt oppkjøpet.

Yemen, i tillegg søkte selskapet om lisenser i Namibia, Gabon og Vietnam.¹⁷⁵ Året etter ble selskapet operatør i den første offshorelisensen i Namibia.¹⁷⁶ I 1996 avsluttet selskapet engasjementene i Egypt og Vietnam, men fortsatte leteprogrammer i Angola, Russland og Venezuela.¹⁷⁷ I 1997 utformet selskapet sin videre internasjonale strategi med mål om å doble olje- og gassproduksjonen fra 1995 til 2005 til et volum på 25 millioner tonn oljeekvivalenter. Dette skulle skje gjennom sterk internasjonal satsing parallelt med videreutvikling av den teknologiske kompetansen og posisjonen på norsk sokkel.¹⁷⁸ Denne posisjonen ble styrket så vel ute som hjemme i 1999, da Norsk Hydro kjøpte Saga Petroleum.¹⁷⁹

I 1990-årene var det et sterkt ønske fra de norske selskapene om å øke olje- og gassproduksjonen og mengden oljereserver. Framfor alt var landene i Vest-Afrika av interesse for de tre norske oljeselskapene. Alle tre ønsket å delta i Angola og Namibia, hvor Angola viste seg som mest lovende. For Statoil og Norsk Hydro var det også viktig å komme inn i Nigeria. Statoil deltok i leteundersøkelser i Ekvatorial Guinea i 1992.¹⁸⁰ Det var imidlertid Exxon som lyktes med å finne olje utenfor kysten av det lille landet først, noe som skjedde i 1995. De neste 20 årene forvandlet Ekvatorial Guinea seg til å bli et rikt oljeland med høyere gjennomsnittsinntekt per innbygger enn land som Storbritannia, Tyskland og Japan. Landet var og er et lukket oljediktatur og styres av Teodoro Obiang, som også har plassert familiemedlemmer i ledende posisjoner for å styre landets oljerikdom som ikke «kommer det brede lag av befolkningen til gode».¹⁸¹

Et kjennetegn ved de internasjonale ambisjonene til de norske selskapene på 1990-tallet, var at de var sent ute sammenlignet med de store internasjonale oljeselskapene. Statoil, som hang etter både Norsk Hydro og Saga Petroleum, gikk bredt ut i sin tilnærming i utlandet. Utenfor Europa gikk Statoil i tillegg inn i land som Aserbajdsjan, Kasakhstan, Kina, Thailand, Vietnam, Indonesia og Venezuela. Gjennom oppkjøp av australske Ampolex' rettigheter i Lufeng-feltet i Sør-Kinahavet i 1995, ble Statoil også oljeproduserende operatør i Kina.¹⁸²

¹⁷⁵ Norsk Hydros årsrapport 1991, side 22.

¹⁷⁶ Norsk Hydro årsrapport 1992, side 22.

¹⁷⁷ Norsk Hydros årsrapport 1996, side 16.

¹⁷⁸ Norsk Hydros årsrapport 1997, side 17.

¹⁷⁹ Norsk Hydros årsrapport, side 19.

¹⁸⁰ Statoils årsrapport 1992, side 7.

¹⁸¹ Wenar, Leif/Oxford University Press, «How we're all supporting one of the worst dictatorships in the world», *Alternet*, 2. februar 2016, www.alternet.org/books/how-were-all-supporting-one-worst-dictatorships-world, lastet ned 10. april 2017.

¹⁸² Statoils årsrapport 1995, side 23.

Statoil beskrev dette som gjennombruddet internasjonalt. Selskapets oljereserver økte fra 145 til 390 millioner fat oljeekvivalenter utenfor norsk sokkel. Statoil kjøpte seg også opp irske Aran Energy.¹⁸³

De internasjonale oljegigantene

Det internasjonale landskapet som de tre norske selskapene våget seg inn i på 1990-tallet var komplisert og vanskelig. De var alle læregutter i et tøft marked som ble dominert av multinasjonale selskaper som amerikanske ExxonMobil¹⁸⁴, Chevron¹⁸⁵, britiske BP og britisk/nederlandske Shell, mens franske Elf, senere Total, ofte konsentrerte seg om tidligere franske kolonier. Exxons, Chevrons, Shells og BPs internasjonale portefølje skjøt for alvor fart etter andre verdenskrig. Samtlige av selskapene hadde imidlertid internasjonale spor en god stund lenger tilbake.

I 1885 oppdaget Royal Dutch olje i Sumatra. Shell og Royal Dutch slo seg i 1907 sammen til Royal Dutch Shell. Anglo-Persian Oil Company ble etablert i 1908 etter et stort oljefunn i Persia, dagens Iran, og fikk senere navnet British Petroleum, i dag bare BP. I 1933 vant Standard Oil of California, konsesjon i Saudi-Arabia. Gulf, en del av Chevron fra 1984¹⁸⁶, og Anglo-Iranian fikk en delt konsesjon i Kuwait. Olje ble funnet både i Saudi-Arabia og i Kuwait i 1938.¹⁸⁷ Marcus Samuel, grunnleggeren av Shell Transport and Trading Company, sendte oljetankeren «SS Murex», gjennom Suezkanalen i 1892. Med det ble veien for å transportere olje fra den økende produksjonen i Nederlandsk Øst-India til Europa kortere.¹⁸⁸ I årene 1918 til 1939 kontrollerte de britiske interessene, gjennom Anglo-Persian Oil Company, senere Anglo-Iranian Oil Company, og Shell, 100 prosent av oljeproduksjonen i

¹⁸³ *Ibid*, side 24-25.

¹⁸⁴ ExxonMobils spor går tilbake til Standard Oil of Ohio, grunnlagt av John D. Rockefeller i 1870 og Standard Oil of New Jersey og Standard Oil Company of New York, senere Mobil. Selskapets historie er hentet fra ExxonMobils hjemmeside, <http://corporate.exxonmobil.com/en/company/about-us/history/overview>, lastet ned 17. april 2017. For nærmere beskrivelse av utviklingen av Standard Oil under Rockefeller, se: Yergin, Daniel, *The Prize – The Epic Quest For Oil, Money and Power*, Simon & Shuster, New York, 1991, side 35-55.

¹⁸⁵ Chevron ble etablert i 1984, men har røtter tilbake i Pacific Coast Oil Company som ble etablert i 1879 og siden tatt opp i Standard Oil-gruppen som Standard Oil of California, SoCal. Informasjonen er hentet fra selskapets hjemmesider, www.chevron.com/about/history, lastet ned 17. april 2017.

¹⁸⁶ For den historiske utviklingen i Chevron er selskapets egne hjemmesider brukt, www.chevron.com/about/history, lastet ned 17. april 2017.

¹⁸⁷ Yergin, Daniel, *The Prize – The Epic Quest for Oil, Money and Power*, Simon & Shuster, New York, 1991, side 782-783. Yergin har laget en kronologisk oversikt over de viktigste hendelsene og årstallene i internasjonal oljevirkosomhet mellom 1853 og 1990.

¹⁸⁸ *Ibid*, side 114-115 og side 782-783.

Midtøsten. Dette skjedde etter drahjelp fra de britiske myndighetene, noe ikke minst historiens to første konsesjoner i Iran og Irak illustrerer.¹⁸⁹

Spillet om den internasjonale oljen var i gang fra slutten av 1920-årene. De amerikanske selskapene kontrollerte, takket være store reserver på hjemmebane, 68 prosent av verdens oljereserver i 1919. I løpet av 1920-årene oppnådde de å få sine første konsesjoner i Midtøsten. Kampen om den internasjonale oljen var for alvor i gang.¹⁹⁰ I 1950-årene etablerte syv selskap et tett samarbeid. Konsortiet, eller oljekartellet, besto av selskapene Anglo-Iranian Oil Company, Shell, Gulf Oil, Standard Oil Company of California, Standard Oil Company of New Jersey, Standard Oil Company of New York og Texaco. Kartellet ble gitt navnet «De syv søstre» av Enrico Mattei, det italienske oljeselskapet Enis tidligere sjef.¹⁹¹ Oljekartellet var ikke det første, men det best strukturerte til da. Allerede i 1928 inngikk Exxon, BP og Shell en markedsavtale som andre oljeselskap senere ble tilsluttet. Mellom 1930 og 1934 ble avtalene utviklet og omhandlet prisregulering, produksjon, markedsandeler og tilgang til uoppdagete oljeområder i Midtøsten.¹⁹²

Etter andre verdenskrig ble de internasjonale avtalene forsterket mellom de store, dominerende oljeselskapene. Kartellet delte leteareal, produksjonsvolum og forhandlet om konsesjoner med myndigheter i en rekke land, framfor alt i den tredje verden. Oljekonsortiet regjerte verdens oljemarkeder i en årrekke. I 1972, året før oljekrisen i 1973, kontrollerte oljekartellet 70 prosent av verdens oljeproduksjon.¹⁹³ Opec, organisasjonen for oljeeksporterende land, ble etablert i 1960 i Bagdad som en motvekt til oljekartellet. I 1973 markerte de arabiske landene i Opec seg for alvor, da de som følge av Yom Kippur-krigen iverksatte en boikott mot de vestlige landene som hadde støttet Israel i krigen.¹⁹⁴ Oljekrisen gjorde Opec-landene sterkere. Maktbalansen ble etter hvert forskjøvet i deres favør. Det vestlige oljekartellet fikk redusert sin innflytelse over verdens oljeproduksjon og prissetting, ettersom oljeembargoen fra 1973-74 viste at majoriteten av verdens oljeproduksjon, og

¹⁸⁹ Bull-Berg, Hans Jacob, *American International Oil Policy – casual factors and impacts*, Frances Pinter, London, 1987, side 142.

¹⁹⁰ *Ibid*, side 142-144.

¹⁹¹ Yergin, Daniel, *The Prize – The Epic Quest for Oil, Money and Power*, Simon & Shuster, New York, 1991, side 503-504.

¹⁹² Bull-Berg, Hans Jacob, *American International Oil Policy – casual factors and impacts*, Frances Pinter, London, 1987, side 143-144.

¹⁹³ Sampson, Anthony, *The Seven Sisters – The great oil companies & the world they shared*, Bantam Books, New York, fjerde utgave 1991, side 239.

¹⁹⁴ *Ibid*, side 292-297.

kontrollen av den, var i hendene på suverene stater og ikke i et kartell av multinasjonale selskap.

Etter oljekrisen i 1973 fikk det vestlige oljekartellet redusert sin rolle, mens Opec-landene seilte opp som den betydeligste maktfaktoren i regulering av oljeproduksjon og oljepris på verdensmarkedene.

Statoil i hard konkurranse

Gjennom oljekonsortiet sikret amerikanske, britiske og nederlandske interesser seg tidlig adgang til en rekke oljeland. De stedene det var lettest å få innpass og i områdene hvor de amerikanske, britiske og nederlandske interessene var sterke, kolonier ble gjerne først utforsket. I lys av dette må derfor Statoils strategiske allianse med BP sees på som banebrytende for selskapet når det gjaldt både opplæring i det internasjonale oljespillet, men også tilgang til områder som Statoil tross alt var sent ute med å skaffe seg tilgang til.

Statoil benyttet den raskeste og tryggeste veien til internasjonalisering gjennom å søke allianse med et etablert, internasjonalt oljeselskap. I stedet for å bruke egne geologiske kunnskaper til ekspansjon, valgte Statoil alliansemodellen, noe som også minsket selskapets risiko. Statoil forsøkte først å få til et samarbeid med Shell.¹⁹⁵ Ønsket om et samarbeid med Shell lyktes ikke, og senere kom avtalen med BP på plass. Gjennom samarbeidet, som varte fra 1990 til 1999, fikk Statoil rask ekspansjon utenlands og kom inn i prosjekter i Kina, Vietnam, Kasakhstan, Aserbajdsjan, Angola og Nigeria.

I tillegg til fordelene av å få tilgang til nytt, internasjonalt leteareal, fikk Statoil gjennom alliansen mulighet til å bli lært opp i det internasjonale oljespillet av BP, en av de toneangivende aktørene internasjonalt med erfaring siden begynnelsen av århundret.

Det var ikke bare oljeselskapene som gjorde sine internasjonale framstøt i løpet av 1990-årene. Oljeindustriens leverandører ønsket også å følge med på lasset i de norske oljeselskaperens internasjonalisering. Dette skjedde etter at Olje- og energidepartementet i midten av 1990-årene inviterte landets olje- og gassindustri til å vurdere mulighetene for norsk leverandørindustri i de utenlandske markedene.¹⁹⁶ I 1997 ble den halvprivate og

¹⁹⁵ Thurber, Mark C. and Benedicte Tangen Istad, "Norway's evolving champion: Statoil and the politics of state enterprise", i *Oil and Governance State-owned Enterprises and the World Energy Supply*, Victor G. David, David R. Hulst and Mark Thurber (eds.), Cambridge University Press, London, 2012, side 620-621.

¹⁹⁶ Intsoks årsrapport 2002, side 4.

halvstatlige interesseorganisasjonen og stiftelsen Intsok etablert.¹⁹⁷ Målet var å fremme norsk oljeindustri i utlandet. Dette skjedde i et samspill mellom næringen selv, interesseorganisasjoner og staten, gjennom departement og ambassader. Norske myndigheter støttet aktivt Intsoks mange aktiviteter og ble en integrert del av promoteringen av norsk ekspertise og teknologi i utlandet. Intsok så særlig på offshore-markeder i utlandet som interessante, og i løpet av få år etablerte den seg med lokale representanter i de åtte viktigste hovedmarkedene; Nigeria, Angola, Brasil, Iran, USA, Canada, Russland og Storbritannia.¹⁹⁸

Ved siden av Nigeria og Angola, har også Ghana, Tanzania og Mosambik vært viktige land for Statoils engasjement i Afrika. I de afrikanske landene har Statoil møtt en helt annen kultur og andre forhold enn selskapet gjorde i Norge. I Norge trekker gjerne oljeselskapene fram stabile rammevilkår og forutsigbarhet som viktige faktorer for deres forretninger. Selskapene forholder seg direkte til de norske myndighetene, skatteregimet er stabilt og tilgangen på nye leteareal er god. Alt i alt forhold som gjør det attraktivt å operere i Norge.

I Afrika forholder selskapene seg som regel ikke direkte til myndighetene. Det er en utstrakt bruk av mellommenn, eller konsulenter, som forhandler på vegne av selskapene.

Myndighetene kan også endre betingelser i avtaler som er inngått, en smertelig erfaring Statoil har gjort.

Hvilke samfunnsforhold møter Statoil og andre norske aktører i Afrika?

Nepotisme i Afrika?

«Jeg ser meg omkring og leter etter en ærlig mann, men finner ikke én.»¹⁹⁹

Denne uttalelsen til statsminister K. A. Busia i Ghana i 1971 belyser de utfordringene de nye afrikanske statene sto overfor når de skulle stå på egne bein. Ved avkoloniseringen prøvde de tidligere kolonimaktene å skape forfatninger som var bygget rundt allmenne valg med flere partier og parlamentarisk styre. Maktdeling mellom utøvende, lovgivende og dømmende statsorganer ble utformet etter europeisk mønster. Etter uavhengigheten gikk utviklingen de fleste steder i retning av ensretting.

¹⁹⁷ I 1997 ble Intsok grunnlagt av Olje- og energidepartementet, Næringsdepartementet og Utenriksdepartementet i samarbeid med Næringslivets Hovedorganisasjon, Norsk olje og gass, Rederiforbundet og oljeselskapene Statoil, Hydro og Saga. Hovedmålet var å internasjonalisere den norske leverandørindustrien innen olje- og gassektoren. Fra 1. januar skiftet stiftelsen navn til Norwegian Energy Partners ettersom Intpow, stiftelsen for eksport løsninger innen fornybar energi, og Intsok slo seg sammen. Info hentet fra stiftelsens hjemmeside, www.norwep.com, lastet ned 17. april 2017.

¹⁹⁸ Intsoks årsrapport 2003, side 4.

¹⁹⁹ Simensen, Jarle, *Afrikas historie*, Cappelen Akademisk Forlag, Oslo, 2009, side 337.

En fellesnevner for mange tidligere koloniland var avvikling av føderale ordninger og innføring av sentraliserte forfatninger; forbud mot opposisjonspartier og innføring av ettpartisystem. Svekkelse av parlamentene skjedde ofte på bekostning av styrking av regjeringsmakten der presidenter noen steder ble utnevnt på livstid.²⁰⁰ Statsapparatene ble gjennomsyret av korrupsjon, og antall nye offentlige stillinger vokste eksplosivt.

Zaires president Joseph-Désiré Mobutu, som var landets president og eneveldige diktator fra 1965 til 1997, kom ironisk nok med et aldri så lite hjertesukk over statsbyråkratiet i landet han ledet. På partikongressen i 1977 snakket han om Zaires sykdom:

«Alt er til salg, alt kjøpes i vårt land. Hver liten bit av offentlig makt utgjør rett og slett byttemiddel som kan veksles inn i penger eller andre varer og skaffe fritak for ulike plikter. Og enda verre, for å oppnå sine selvskrevne rettigheter må en person betale denne usynlige skatt som åpenlyst går i lomma til tjeneste menn [...] for å oppnå audiens hos en tjenestemann, skrive barnet inn i skolen, få et vitnesbyrd, adgang til medisinsk behandling, plass på et fly, en importlisens, et diplom. Slik risikerer vårt samfunn å miste sin statsorganisasjon og bli en enorm markeds plass, styrt av de mest primitive lover for kjøpslåing og utbytting.»²⁰¹

De typiske styresettene som utviklet seg i Afrika var patrimoniale. Uavhengig av om styringsformen i utgangspunktet var demokrati, ettpartistat eller militærstyre, var dette kjernen i det afrikanske systemet. Fraksjoner av ledere under styringseliten hadde hver for seg sine personlige relasjoner til slektninger, allierte, klan eller stammefreder. Personlige forbindelser var en forutsetning for personlig framgang. En stormann, høvding eller politiker skulle demonstrere velstand og gi belønning til de han hadde personlige relasjoner til.

Slike styrer kjennetegnes av et uklart skille mellom privat og offentlig. Gaver og ytelser er bevis på politisk lojalitet. Etter hvert som denne praksisen gjennomsyret statsadministrasjonen, fikk det store følger for folkene som jobbet der. Enten de var faglig kvalifiserte eller ikke, tjente de i første rekke de personlige relasjonene og deretter hva som var best for staten og folket. Innenfor dette systemet var det særlig viktig å få kontroll over utenrikshandelen, tildeling av kvoter for utenlandsk valuta, import av varer, fordeling av

²⁰⁰ *Ibid*, side 343-346.

²⁰¹ *Ibid*, side 343.

lisenser og konsesjoner for utenlandske selskap. Slik ble også Nigerias oljekonsesjoner svært lukrative for de som jobbet i statsadministrasjonen.²⁰²

For å forklare hvorfor det politiske systemet i Afrika utviklet seg mot politisk ensretting og diktaturer etter avkoloniseringen, brukte den danske forskeren Gorm Rye Olsen betegnelsen «politisering ovenfra» og «politisering nedenfra». I det første ligger det at nasjonalistiske ledere overtok kolonitidens byråkratier og afrikaniserte dem. Byråkratiene ble raskt overdimensjonerte, utgiftskrevende og autoritære. Selv om det var de som holdt statene sammen og ga dem en viss grad av stabilitet, bygde systemet på at posisjoner og jobber ble gitt til personer som til gjengjeld var personlig lojale mot herskeren. I den politiske eliten i landet var det heller ikke uvanlig at hver enkel embetsmann hadde et personlig forhold til en rekke forskjellige personer som var klanledere eller høvdinger som kom fra samme region eller stamme som embetsmannen. Innenfor dette byråkratiet vokste det fram et system av korrupsjon og bestikkelser av embetsmennene. Embetsmennene på sin side framsto som beskytter og talsperson for stammer og høvdinger de fikk støtte fra.²⁰³

Med hensyn til politisering nedenfra viser Rye Olsen til at afrikansk politisk bevissthet tradisjonelt er knyttet til fellesskapet og felles interesser. Ideen om konsensus står sterkt, og tradisjonelt er familien og klanen klar til førstelinjetjeneste dersom nøden kaller. I et landskap der det er vanskelig å skape overskudd som på sikt kan gi økonomisk trygghet for enkeltindividet, for eksempel innenfor landbruksøkonomien, er folk helt avhengige av at de kan stole på at familien, klanen eller landsbyen vil hjelpe dersom det kommer uår og avlingen slår feil. Omvendt er folk selv forpliktet til å hjelpe familie, venner og klanmedlemmer.²⁰⁴

I dette systemet er det liten plass til vestlig demokrati med flertallsbeslutninger.

Kulturkollisjonen ble åpenbar på dette området når vestlige verdier som demokrati og menneskerettigheter ble forsøkt pålagt afrikanske stater, som gjerne består av mange tradisjonelle klaner og ulike etnisiteter. Indre motsetninger, utbrytningsforsøk og borgerkrig forekom ofte i Afrikas nye stater etter avkoloniseringen fra slutten av 1950-årene og starten på 1960-årene. Da kolonistyrene forsvant, blusset rivaliseringen mellom de ulike folkegruppene opp igjen. Det som kom til å prege de afrikanske landene, var politikk og styresett der maktpersoner var relatert til hverandre med sterke personlige bånd.

²⁰² *Ibid*, side 351-355.

²⁰³ Gilkær, Hans Torben, *Afrikas historie etter 1940 – med kilder om Kenya*, Systime A/S, Aabenraa, 2007, side 59.

²⁰⁴ *Ibid*, side 59.

Det europeiske kappløpet om Afrika

Det moderne Afrika er i dag et produkt av de europeiske kolonimaktene som ribbet Afrika fra å bygge sine egne nasjoner etter urbefolkningens verdier, tradisjoner, arv og institusjoner.

Ved den europeiske «linjaloppdelingen» av det afrikanske kontinentet ble det ikke tatt hensyn til språk, religion eller befolkningsgrupper.

De europeiske landene delte det afrikanske kontinentet mellom seg på Berlin-konferansen i 1884-85. Avtalen ble undertegnet 26. februar 1885. Blant årsakene til konferansen var at de europeiske landene ville unngå krig om territorier i Afrika. Grensene europeerne trakk opp, ble stort sett beholdt etter at de afrikanske statene ble frie. Afrikanske representanter var ikke til stede på konferansen. Kappløpet om Afrika hadde da rast siden rundt 1870 og ble beskrevet som den «nye imperialismen». Dette kappløpet ble særlig akselerert som følge av de franske framrykningene i Niger i 1876. På dette tidspunktet var det bare noen få handelsbyer på vestkysten som var under europeisk kontroll, samt Algerie, Sør-Afrika, Angola og Mosambik.²⁰⁵

Den europeiske framgangen gikk raskt, motstanden var liten og for det meste dårlig samordnet. Nye medisiner, teknologisk overlegenhet og våpenutviklingen var noen av forutsetningene for at europeerne lyktes. De ideologiske og økonomiske årsakene, der jakten på råvarer var betydelig, spilte inn som de fremste motivene for erobringene. Ønsket om frihandel sto sentralt. Engasjementet for å få slutt på slaveri og slavehandel var sterkt. Jarle Simensen beskriver det som «datidens engasjement for menneskerettigheter», hvor «sivilisering» den gang sto omtrent for det samme som «utvikling» i våre dager.²⁰⁶

For å få til normal handel og kapitalistisk utvikling slik europeerne ønsket, måtte landene gjennom en «europeisering». I tillegg kom misjonens ambisjoner om kristning inn i bildet. For å nå disse målene, var den europeiske tilnærmingen til komplekset at tidligere koloniland selv måtte ha hånd om styring og utvikling. Dette er trekk vi kjenner igjen fra utviklingspolitikken i dag; land i Afrika «vet ikke sitt eget beste», men blir påført demokrati, krav om styresett og menneskerettigheter ut fra et vestlig ståsted.

Sosiologen Max Weber har beskrevet det rasjonelle byråkratiet for statsadministrasjon. Tjenestemennene skal ivareta saklige roller, uavhengig av sine personlige motiver. I hans idealmodell er forvaltningen bygd opp av over- og underordningsforhold som er hierarkisk

²⁰⁵ Simensen, Jarle, *Afrikas historie*, Cappelen Akademisk Forlag, Oslo, 2009, side 224.

²⁰⁶ *Ibid*, 226-229.

strukturert, hvor det styres fra toppen og nedover gjennom ledelseskjeder og regelbundet saksgang. Arbeidernes lojalitet til institusjonen skal være rasjonell og ikke personlig eller følelsesrelatert. Rekruttering til stillinger skal foregå ut fra faglige kvalifikasjoner. Lojaliteter, plikter og rettigheter knyttes til abstrakte regler og prinsipper som gjør byråkratiet egnet til å praktisere utstrakt grad av likebehandling og rettssikkerhet.²⁰⁷

Webers rasjonelle byråkratiske modell avhenger imidlertid av at det finnes et uavhengig styringsapparat som ikke er bygd opp rundt personlige bånd eller relasjoner. Den weberske eller europeiske måten å styre på har ikke store likheter med de afrikanske kongedømmene og rikene fra førkolonial tid.

Jarle Simensen har laget en oversikt over typiske særtrekk for den politiske sentraliseringen i Afrika hvor han viser til forskjellene sammenlignet med den europeiske sentralmakten: Retten til å bruke tvangsmakt lå hos kongen og var delegert til politi og militære. Den rettslige myndigheten var tilsvarende delegert, tolket, ga nye lover og dømte i forbrytelser. Kongen påla skatter og utøvde religiøse funksjoner hvor kongen ikke sjelden ble løftet opp til et hellig bindeledd mellom folket og åndsmaktene. I tillegg hadde kongen og tjenestemennene en utøvende funksjon ved å sette i verk dommer og vedtak, samt å mobilisere militært og sivilt. Kongen utøvde funksjonene i et råd, der den personlige kongemakten og rådsmakten kunne variere mye. Tronfølge skjedde gjennom valg eller arv eller en kombinasjon av disse. Gjennom denne styringsformen var det en grunnleggende forståelse om at de styrende var ansvarlige for sine undersåtter.²⁰⁸

Den sentraliserte makten eller statsmakten kan likevel ikke sammenlignes med Webers byråkrati. Avhengigheten og lojaliteten til kongen eller høvdingen var limet som holdt systemet sammen. Folkene som utgjorde embetsmennene i et slikt system, holdt ikke sine posisjoner i kraft av faglige kvalifikasjoner, men snarere av at de hadde kongen eller høvdingens gunst. Innenfor dette regimet var det nødvendig med personlige allianser. Selve systemet ble formet av personlige avhengighetsforhold og ikke gjennom et upersonlig sett av regler slik vi kjenner det fra Webers definisjon.

Det finnes ulike syn på den svake afrikanske statsmakten sør for Sahara i førkolonial tid. Ett av hovedtrekkene var at det var god tilgang til jord sammenlignet med befolkningsgrunnlaget. Afrikanere grunnla generelt politiske samfunn som var tilpasset ulike

²⁰⁷ Weber, Max, *Makt og byråkrati*, Gyldendal Akademisk forlag, Oslo, 2000 (3. utgave), side 73-104.

²⁰⁸ Simensen, Jarle, *Afrikas historie*, Cappelen Akademisk Forlag, Oslo, 2009, side 46-51.

omgivelser og næringsgrunnlag. I Nildalen var det for eksempel sterke kongedømmer. Andre steder kunne samfunnene være inndelt i grupper basert på slekt og tilknytning til territorier. Eiendomsretten sto svakt, og det skyldtes nettopp at det var nok jord til alle. Ble det konflikter av noe art, var det bare å dra videre. I organiseringen av samfunnet var det en moralsk, politisk og økonomisk orden der idealet var at ingen gruppe skulle bli sterkere enn en annen. Økonomien var basert på selvberging og gjensidighet. Kollektivet skulle sikres, og dersom noen ble rikere enn andre, var det forventet at de delte sitt overskudd med andre i sin slekt eller klan.²⁰⁹

Bare noen få kongedømmer hadde utviklet det som lignet på et byråkratisk styringsverk mot slutten av 1800-tallet med representanter i lokalsamfunnene og «saksspesialister» i administrasjonen. Først og fremst gjaldt dette kongedømmene Asante, Buganda, Madagaskar og Etiopia. Men også her var de personlige avhengighetsforholdene viktigere enn lojaliteten til institusjonen. Jarle Simensen viser til den danske forskeren Esther Boserup for å søke en av forklaringene på manglende statsdannelse. Her trekker han fram at indre forhold som mangel på mennesker og overflod på jord gjorde statsdannelse vanskelig ut i fra manglende konsentrert skattegrunnlag. Dersom individer eller folkegrupper følte seg truet, kunne de bare dra videre til andre steder.²¹⁰

Randi Rønning Balsvik har i tillegg framhevet at det ytre presset ikke var stort nok til at samfunn fikk sentraliserte institusjoner. Hun påpeker også at kontrollmekanismene i de ikke-sentraliserte samfunnene brøt sammen, og at grupper, ledet av en sterk person, kunne komme til å dominere de andre ved å lage en sentralisert form av styringsstruktur. Noen ganger kunne også områder som fikk oppsving som følge av langdistansehandel, oppleve økonomisk blomstring som førte til etablering av sentralmakt via et kongedømme, hvor mektige enkeltpersoner kontrollerte og sikret handelen.²¹¹

Forutsetningene for å bygge sterke stater var generelt sett ikke til stede. Dette rammet også den teknologiske utviklingen. Siden statsmakten var svak, manglet det også et handlekraftig byråkrati som kunne fremme teknologisk og økonomisk utvikling. Ved begynnelsen av kolonitiden er det anslått at rundt halvparten av afrikanere levde i sentraliserte samfunn.²¹²

²⁰⁹ Balsvik, Randi Rønning, «Historisk tilbakeblikk» i *Afrika – natur, samfunn og bistand*, Stenseth, Nils Chr., Kjetil Paulsen, Rolf Karlsen (Red), Gyldendal, Oslo, 1995, side 181-183.

²¹⁰ Simensen, Jarle, *Afrikas historie*, Cappelen Akademisk Forlag, Oslo, 2009, side 48.

²¹¹ Balsvik, Randi Rønning, «Historisk tilbakeblikk» i *Afrika – natur, samfunn og bistand*, Gyldendal, Oslo, 1995, side 179-198.

²¹² *Ibid*, side 46.

I Afrikas 56 land er det over 3000 etniske grupper og stor variasjon i språk, kultur og religion.²¹³ De afrikanske statene utviklet seg mot mer politiske ensrettinger og diktaturer etter avkoloniseringen, og bort fra de mer eller mindre demokratiske forfatningene som kolonistyrene hadde innført. I flere land forsøkte kolonimaktene å forberede befolkningen på demokrati og arrangerte valg og bygde opp statlige byråkrati før avkoloniseringen.

De frie landene holdt fast på landegrensene fra kolonitiden, noe som i første rekke skyldtes problemer med å lage andre alternativ. Kolonistatene var grunnlagt på erobring og bygde på embetsmannsstyre hvor afrikanere selv hadde liten innsikt i og erfaring med demokratiske valg og medbestemmelse. Innenfor de enkelte land og provinser var det en rekke etnisiteter, stammer og klaner hvor tradisjonelle motsetninger og konflikter ble opprettholdt.

Klanen, framfor alt

I et land som Kamerun hevder Ketil Fred Hansen at vi må gå bak den nypatrimoniale modellen for å forstå politikk og styresett i dagens Afrika. I artikkelen «The Politics of Personal Relations: Beyond Neopatrimonial Practices in Northern Cameroon» belyser Hansen kompleksiteten i det patrimoniale styret gjennom en ministers ankomst til hjembyen og hans påfølgende tale til området elite. Ved å vise til symboler, folks oppførsel og familiemetaforer som brukes i seansen, redegjør Hansen for kompleksiteten i tilstelningen ved ministerens besøk i hjembyen Ngaoundéré i Adamawa-regionen. Ved ministerens ankomst iscenesettes symboler og hierarki i ministerens møte med byens elite. Når ministeren senere introduseres som taler av området Lamido, områdeleder Issa Maigari, blir han framhevet som en sønn, en som alle kjenner. Folk i området må derfor støtte sønnen og ta vare på han.²¹⁴

I denne symbolikken plasseres sønnen, minister Al Hajji Baba Hamadou, i relasjon til forsamlingen i området. Men ved å spille på «sønn», kan det også tolkes som en påminnelse om pliktene «sønnen» har overfor familien. I det ligger det at dersom «familien», som i denne settingen er området, støtter ministeren, forventer folket også at ministeren er lojal tilbake. Ved å spille på «sønn» settes også ministeren i et underdanig forhold til området faada – medlemmene i områdeforsamlingen.

²¹³ NUPI, «Afrika», www.nupi.no/vaar-forskning/regioner/afrika, lastet ned 27. oktober 2016.

²¹⁴ Hansen, Ketil Fred, "The Politics of Personal Relations: Beyond Neopatrimonial Practices in Northern Cameroon", *Afrika*, vol 73, nummer 2, 2003, Cambridge University Press, side 202-225.

Han blir minnet på hvor han kommer fra, og at han på mange måter er prisgitt støtten fra området. Selv om ministeren plasserer seg i et sønneforhold til forsamlingen, er det han som sitter med makten og privilegiene som minister. Når ministeren symbolsk gir penger fra egen lomme til forsamlingen, demonstrerer han også en form for paternalisme. Han går inn i farsrollen og passer på «familien» og «vennene» sine. Fra et vestlig utgangspunkt er en tolkning om korrupsjon nærliggende, men, som Ketil Fred Hansen påpeker, dreier det seg mer om prinsippet om ansvarlighet overfor klientene fra en minister som tar vare på «familien». Dette skjer uavhengig av om det er i strid med formell lov.

*«Å være i samme familie som en person med rikelig med midler kan være spesielt viktig i Kamerun, hvor generøsitet er en høyt verdsatt kvalitet, og skillet mellom private og offentlige ressurser er uskarpt».*²¹⁵

Det utøves gjerne nepotisme når vennskap og kjennskap verdsettes høyere enn faglig kompetanse. Det er særlig aktuelt når det gjelder stillinger i offentlig sektor, hvor det forventes at den som havner i lederposisjon «gir» noe tilbake til de (klienter) som har støttet han på veien eller har personlige bånd til mannen som kommer i posisjon.

I 2009 ble det gjennomført en undersøkelse i Tanzania for å belyse omfanget av korrupsjon i landet. 14.000 personer i husholdninger, offentlig ansatte og ansatte i bedrifter deltok i undersøkelsen. En av konklusjonene var at folk ikke anså det som bestikkelser å betale verken motytelser for god service eller gaver til velgere før valg og avstemming.²¹⁶

Tanzania er ikke i en spesiell situasjon. I land som praktiserer nypatrimonialisme med mye makt til en politisk elite, hvor det heller ikke er en åpen forvaltning, uten sterke institusjoner, ligger forholdene godt til rette for korrupsjon sammenlignet med i et åpent demokrati med sterke og såkalt transparente statsinstitusjoner. Selv snart 60 år etter avkoloniseringen og mye oppmerksomhet fra vestlige land rundt korrupsjon og dårlig styresett, er omfanget av korrupsjon i Afrika økende. Som Stein Hansen påpeker; det som raskt blir sett på med skepsis fra vestlige kulturer og karakteriseres som nepotisme og bestikkelser, skjer gjerne i full åpenhet og har lange tradisjoner i afrikanske samfunn.²¹⁷

²¹⁵ *Ibid*, side 212 (forfatters oversettelse).

²¹⁶ Hansen, Stein, *Bistand og korrupsjon – hvorfor det er nødvendig med en ny bistandsstrategi*, Z-forlag, Oslo, 2013, side 24-28.

²¹⁷ *Ibid*, side 24-28.

Omfattende korrupsjon

I 2015 betalte 75 millioner afrikanere bestikkelser til korruperte tjenestemenn. Tallet ble lansert av Transparency International og kom fram etter at organisasjonen hadde intervjuet 43 000 mennesker i 28 afrikanske land. «Korruperte personer med politisk makt lever i overflod, samtidig som millioner av afrikanere ikke får dekket helt grunnleggende behov som mat, helse, utdanning, boliger og tilgang til rent vann og sanitærtjenester», uttalte lederen José Ugaz i Transparency International i forbindelse med framleggelsen av rapporten.²¹⁸

I mars 2016 ble det publisert en rapport om omfanget av korrupsjon i Mosambik. Tallene var nedslående og ble presentert i *Bistandsaktuelt* i september 2016. Anslaget viste at den årlige korrupsjonen i landet kunne estimeres til rundt 4,9 milliarder dollar, og dette til tross for at landets myndigheter hadde satt i verk omfattende tiltak for å redusere korrupsjonen. Nesten 50 milliarder dollar, eller over 400 milliarder norske kroner, var gått med til korrupsjon i en tiårsperiode. Én av forskerne bak rapporten, Jan Isaksen, ved Christian Michelsens Institutt, mente det var grunn til å tro at den høye delen av korrupsjon i Mosambik ikke var enestående, men at tallene kunne være representative andre steder i regionen.²¹⁹

På Transparency Internationals korrupsjonsindeks for 2015 finner vi afrikanske land blant seks av de ti landene som er mest influert av korrupsjon. Blant de 20 mest korruperte landene er det ni afrikanske land. I Rapporten skriver Transparency International at det også er sammenheng mellom korrupsjon og krigshandlinger. Fem av de ti landene med mest korrupsjon finnes også på listen blant de ti landene som er blant verdens minst fredelige. Noe annet som er verdt å merke seg fra oversikten er at land som domineres av utvinning av naturressurser som olje, gass, diamanter, mineraler eller gruvevirksomhet, er generelt mer utsatt for korrupsjon enn andre.²²⁰

Så hvorfor er det så vanskelig å få bukt med problemet? En del av årsaken synes å være mangel på godt styresett og tilslutning fra de øverste politiske myndighetene. Det hjelper dermed lite med lover og uttalelser dersom dette ikke gjenspeiles i vilje, bevilgninger, gjennomføringskraft og et samfunn med frie medier som kan kontrollere statsmakten. I

²¹⁸ «Korrupsjon øker i Afrika» *Dagens Næringsliv*, www.dn.no/nyheter/2015/12/26/1508/afrika/korrupsjonen-ker-i-afrika, lastet ned 27. oktober 2016 (NTB-melding, uten oppgitt forfatter).

²¹⁹ Røst, Espen, «Livsfarlig korrupsjon i Mosambik», *Bistandsaktuelt*, www.bistandsaktuelt.no/nyheter/2016/korrupsjonsrapport-mosambik, lastet ned 30. oktober 2016. Rapporten det ble vist til het "The costs of corruption to the Mozambican economy".

²²⁰ Transparency International, "Corruption Perception Index 2015", www.transparency.org/cpi2015, lastet ned 30. oktober 2016.

tillegg handler det om kultur og om tradisjoner som er nedarvet gjennom hundrevis av år. Det som ut i fra en innfallsvinkel med vestlig demokratisk styresett i bunn, kan ikke overføres direkte på et afrikansk samfunn. Vår målestokk for korrupsjon vil nødvendigvis ikke være den samme som brukes i afrikanske land som har nypatrimonialisme som styreform.

I 2011 fikk Norad levert en evalueringsrapport om bekjempelse av korrupsjon. I rapporten var en av konklusjonene at giversiden som utgangspunkt at universelle styresettet vi har hos skulle være regelen og ikke unntaket for styresett og samfunnsstruktur. Giversiden hadde ikke hatt nok oppmerksomhet rettet mot andre styresett som domineres av ledere som var opptatt av særinteresser i stedet for å jobbe for samfunnet som helhet. Rapporten viste også at antikorrupsjonstiltak som å slutte seg til FNs antikorrupsjonskonvensjon, opprette statlig antikorrupsjonsarbeid, eller etablere en ombudsmannsrolle for å bekjempe korrupsjon, ikke hadde gitt noen målbar effekt. Korrupsjonskamp i land med nypatrimonialisme ble også gjennomgått. I disse landene ble hovedproblemet med korrupsjon plassert hos lederen og klikken hans. Rapporten hevdet at å tilby antikorrupsjonstiltak etter vestlig modell, med tradisjonelle antikorrupsjonsmodeller gjennom lovverk og FN-organer, ville være uten effekt, slike land kunne snarere sette lederne i en posisjon der de kontrollerte motstanderne bedre enn før.²²¹

Blant de klare anbefalingene i rapporten var å stanse kampen mot partikularisme, siden en av feilene i korrupsjonsbekjempelsen hadde vært giverlandene selv som forsøkte å forandre styresettene. Rapporten pekte på konkrete land som eksempler på at det var mulig å endre styresett fra partikularistisk til mer universelt. For Afrikas del konstaterte rapporten at land som Ghana, Sør-Afrika og Botswana hadde framgang i antikorrupsjonsarbeidet. For å lykkes i kampen mot korrupsjon var noen av tiltakene å opprette uavhengige institusjoner som var fri for politisk innflytelse, frie medier som kunne kontrollere statsmakten og uavhengige rettsinstitusjoner. I tillegg, ut i fra et bistandshensyn, så det også ut til å kunne gi resultater dersom bistandspenger først ble utbetalt når krav om antikorrupsjonsarbeid var implementert i samfunnssystemet.²²²

Men er dette en kamp som kan vinnes? Dette spørsmålet har økonomen Daniel Kaufmann, tidligere direktør i Verdensbanken, forsøkt å besvare. I 1997 argumenterte han for at

²²¹ Norad, "Contextual choices in fighting corruption: Lessons Learned", rapport nr. 4, 2011, side 82-86, www.norad.no/en/toolspublications/publications/2011/contextual-choices-in-fighting-corruption-lessons-learned, lastet ned 10. april 2017.

²²² *Ibid*, side 82-86.

økonomiske reformer, åpning for mer fri handel og økonomisk liberalisme var viktige økonomiske virkemidler for å redusere korrupsjon. Andre tiltak var å fjerne tollbarrierer og redusere monopoler som var til hinder for fri konkurranse. Ved siden av de økonomiske tiltakene, måtte det etableres et lovverk og gjennomføres reform av samfunnsinstitusjoner som fjernet overflødige departementer og kontorer. Styrking av demokrati og innføring av flerpartisystem hvor myndighetene ble stilt ansvarlig anså Kaufmann som virkningsfulle tiltak. Blant afrikanske land brukte han også Botswana som eksempel på et land som gjennom reformer i institusjonene hadde kommet godt i gang med å ta opp kampen mot korrupsjon.²²³

Kampen mot korrupsjon er ikke lett. En av årsakene er systemet i seg selv, slik som John R. Heilbrunn skrev i en rapport til Verdensbanken i 2004. Han gjorde spesielt oppmerksom på det åpenbare problemet med at politikerne som satt ved makten ikke hadde noe ønske om å implementere antikorrupsjonstiltak, dersom disse kunne representere en trussel mot å bli gjenvalgt. Han la også til at dersom antikorrupsjonsarbeid skulle institusjonaliseres, krevde det et klart og tydelig rapporteringshierarki.²²⁴ Han trakk fram et afrikansk eksempel fra Ghana på svakheter selv ved implementering av antikorrupsjonsarbeid. Selv om grunnloven i Ghana fastsatte at riksrevisjonen rapporterte direkte til presidenten, var det presidenten selv som avgjorde om rapporten ble frigitt.²²⁵

Dette forteller en del om kompleksiteten ved å forstå korrupsjonens natur og hvorfor korrupsjonsbekjempelse er så vanskelig. Gjennom årtier har vesten forsøkt å få Afrika til å skjønne at korrupsjon må bekjempes ved å endre styresett. Dette har, som Alina Mungiu-Pippidis påpeker, i stor grad vært mislykket. Først og fremst fordi mekanismene i de landene som har partikularistisk styre, sørger for at makthaverne gjerne selv får kontroll over antikorrupsjonsverktøyet ved tradisjonelle antikorrupsjonstiltak.²²⁶

Delkonklusjon

Mange vestlige land står overfor vanskelige problemstillinger i møtet med Afrika. Dette er utfordringer som også utviklingsprogrammet Olje for utvikling og norske oljeselskaper

²²³ Kaufmann, Daniel, "Corruption: The facts", *Foreign Policy*, nr. 107, 1997, side 114-131.

²²⁴ Heilbrunn, John R, "Anti-Corruption Commissions: Panacea or Real Medicine to Fight Corruption", *World Bank Institute*, side 13-15, 2004. Rapport til Verdensbanken som blant annet tok opp mulige tiltak for korrupsjonsbekjempelse.

²²⁵ *Ibid*, side 15.

²²⁶ Mungiu-Pippidi, Alina, "Corruption: Diagnosis and Treatment", *Journal of Democracy*, vol 17, nr. 3, 2006, side 86-99.

møter. Ved å forstå mer av Afrika, kan vi også skjønne mer av rammene som Olje for utvikling settes inn i når programmet opererer i denne verdensdelen. Olje for utvikling har som mål om å bidra til økonomisk, sosial og miljømessig forvaltning av naturressursene. Hvor enkelt er det egentlig å innføre en modell etter norsk mønster der rikdommen «skal komme hele fellesskapet til gode» i afrikanske land, med styresystemer og presidenter som først og fremst sørger for seg selv og sine, framfor felleskapets og samfunnets beste?

Afrika er sammensatt. Ikke bare med mange forskjellige land, men også med alle regionene innenfor hvert land, de ulike folkegruppene og de forskjellige etnisitetene. Til tross for dette, har altså vestlige land gjennomgående i årtier forsøkt å endre Afrika ved å rette oppmerksomheten mot feil i styresettet når det gjelder å finne forklaringen på hvorfor utviklingshjelpen ikke har fungert eller hvorfor ikke kampen mot korrupsjon ikke har gitt større resultater.

Men selv om vestlige land forsøker å endre styresettene og få de mindre ensrettede, er dette en vanskelig oppgave i møte med kulturer med former for styresett som er bundet opp i århundres tradisjoner med et annet hierarki og en annen struktur enn det vi kjenner til fra det vestlige demokratiet.

«Typisk» for det afrikanske er også at herskerne gjerne bereder grunnen for at de skal regjere veldig lenge. Dette skjer gjerne via grunnlovsendringer. President Paul Biya i Kamerun har regjert i 41 år, mens Zimbabwes president Robert Mugabe på 92 år klamrer seg til presidentvervet, selv med helsemessige problemer, som landets leder siden 1980. I alt er det minst ti presidenter i Afrika som er over 70 år gamle, og det er ikke uvanlig at presidentene sitter ved makten i over 20 år.²²⁷

Til tross for at de afrikanske landene er forskjellige, er det fellestrekk ved styringsformen. Det ser ut til å være en hovedregel at afrikanske ledere befester sine maktposisjoner. Dette kan også skje på grunn av at svake institusjoner, mangel på politisk uavhengige kontrollorganer og frie medier. Men som vi også har sett styrer ledere ut i fra en struktur der personlige avhengighetsbånd er viktigere enn institusjonene de er satt til å råde over. Dette kan på sin side utvikle storstilt korrupsjon og anklager om nepotisme, særlig når vi vurderer det med vår vestlige kulturelle og moralske bagasje.

For å forstå dette styresettet og hvilke utslag det gir seg i politikken, må vi gå bak patrimonialismen. Ved å forstå viktigheten av familien og klanen og de båndene det skaper i

²²⁷ Rubin, Marcus, «I Afrika er man president på livstid», *Stavanger Aftenblad*, 26. september 2016.

Afrika, er det også lettere å erkjenne hvorfor vi ikke kan belyse og bedømme korrupsjons- og nepotismeproblematikk med en modell som utelukkende tar utgangspunkt i vestlig tankesett og styringsform.

Kapittel 5

Olje som ressurs og forbannelse

I rapporten som Econ Analyse leverte til Utenriksdepartementet i 2004 ble det lagt vekt på forretningsmulighetene i Vest-Afrika for norsk oljeindustri. Nedenfor er fem land plukket ut for å kunne gi en nærmere beskrivelse av de landene som programmet Olje for utvikling, og til dels Statoil møter i Afrika. Hvordan er samfunnsforholdene, styresettet og forekomsten av korrupsjon? Oversikten gir innledningsvis kort nøkkelinformasjon om landene. Videre beskrives korrupsjonsforhold, norske oljeinteresser, norsk bistand til landene og en oversikt over samfunnsforholdene. Enkelte kritiske forhold drøftes også når det gjelder landenes håndtering av petroleumsressursene. Tre land er plukket ut i Vest-Afrika: Angola, Nigeria og Ghana, og i Øst-Afrika omtales Tanzania og Uganda.

De tre første landene er etablerte oljeland, mens de to sistnevnte er land som er i ferd med å klargjøre seg til å bli petroleumsproduserende stater. Norske oljeinteresser er i dag tungt inne i Angola. Norge sitter også med førstehånds kunnskap og kompetanse for å kunne bygge ut store gassfelt i Tanzania. Av de fem landene er Uganda unntaket i og med at det ikke er sterke norske oljeinteresser involvert. Finnes det trekk i bistandspolitikken generelt og spesielt innenfor Olje for utvikling som kan være tilpasset norske oljeinteresser? Har disse endret seg i takt med økende oljeinteresser?

Angola

Befolkning: 26,6 millioner. **Hovedstad:** Lusaka. **Styresett:** Republikk. **President:** José Eduardo dos Santos, siden 1979. **Etniske grupper:** Ovimbundu 37%, kimbundu 25%, bakongo 13%, mestiser 2%, europeere 1%, andre 22%. **Språk:** Portugisisk, bantu og andre afrikanske språk. **Korrupsjon:** På 164. plass av de 176 som ble målt på Transparency Internationals korrupsjonsindeks (2016). **Spedbarnsdødelighet:** 102 per 1000 innbyggere (2013). **Bruttonasjonalinntekt (BNI), per innbygger (2015):** 4580 (dollar). **Oljeproduksjon:** 1,7 millioner fat per dag (2015). **Oljereserver:** 9,5 milliarder fat. **Norsk bistand:** 53 millioner kroner, herav 8,6 millioner til Olje for utvikling (2015). **Oljebistand siden:** 1987. **Olje for utvikling siden:** 2005. **Statoil i Angola:** Fra 1991. **Statoils produksjon:** 207 000 fat per dag (2016). **Norsk ambassade siden:** 1997.²²⁸

²²⁸ Landfakta er hentet fra følgende nettsider: www.norad.no, www.iea.org, www.eia.gov, www.transparency.org, www.afrika.no, www.opec.org, www.worldometers.info, www.globalis.no, www.regjeringen.no og www.statoil.com.

«Angola trenger ingen, alle trenger Angola. Land og oljeselskaper flokker seg rundt oljen. Kineserne vil inn, amerikanerne vil inn, europeerne vil inn. President dos Santos spiller dem mot hverandre. Han er utdannet i Sovjetunionen og kan snakke med Vladimir Putin på flytende russisk. Amerikanerne vil ha et tett forhold, for de ser Angolas olje som en nøkkel til å vri seg unna det ustabile Midtøsten. Kineserne trenger den oljen de kan få, og er velkomne overalt siden de aldri stiller krav om menneskerettigheter eller demokrati.» (Forfatter Simon Sætre.)²²⁹

Ifølge Transparency Internationals korrupsjonsindeks for 2016, lå Angola på 164. plass av de 176 landene som ble målt i undersøkelsen. Statoil har vært tilstede i Angola siden 1991²³⁰. Norsk Hydro engasjerte seg og gjorde sine første oljeinvesteringer i landet i 1992.²³¹ Samme år noterte også Statoil seg med leteaktivitet i Angola i allianse med BP.²³² Norsk oljebistand har vært til stede i Angola siden 1987, og Angola kom med i Olje for utvikling da programmet startet i 2005.²³³ De norske oljeinteressene i Angola er store. Angola er ikke bare Statoils viktigste land i Afrika, men i hele selskapets utlandsportefølje med en dagsproduksjon på litt over 200.000 fat per dag.²³⁴

I årsrapportene til Statoil offentliggjør ikke selskapet sine internasjonale resultater på landnivå, men samlet for alle land selskapet engasjerer seg i. Det er derfor heftet usikkerhet ved hvor mye fortjeneste Statoil har på engasjementet i Angola. I 2013 ble det anslått at Statoil betalte 30 milliarder kroner i skatt som følge av inntektene på oljeproduksjon i landet.²³⁵ Totalt anslo Statistisk sentralbyrå at det direkte utbyttet for norsk næringsliv i Angola lå på 10,6 milliarder kroner i 2013.²³⁶

²²⁹ Sætre, Simen, *Petromania – en reise gjennom verdens rikeste oljeland for å finne ut hva pengene gjør med oss*, J.M. Stenersens Forlag AS, Oslo, 2009, side 218.

²³⁰ Statoil, «Angola», www.statoil.com/en/where-we-are/angola.html, lastet ned 5. november 2016.

²³¹ Bistandsaktuelt, se blant annet: <http://www.bistandsaktuelt.no/arkiv-kommentarer/meninger---tidligere-ar/2010/angola--norges-viktigste-land-i-afrika/>, lastet ned 5. november 2016. Merk: Saga Petroleum var også til stede i Angola. Saga ble kjøpt opp av Norsk Hydro i 1999, og Statoil og Norsk Hydros olje- og gassdivisjon fusjonerte i 2007. All historikk fra selskapet, som fikk navnet Statoil, går dermed under det nye navnet Statoil.

²³² Statoils årsrapport 1992, side 26.

²³³ Norad, «Angola», <https://www.norad.no/landsider/afrika/angola/>, lastet ned 5. november 2016.

²³⁴ Statoils årsrapport 2016, side 28

²³⁵ «Store penger, tett tåke: Norge, Statoil og Angola», *Fellesrådet for Afrika*, 14. september 2014, www.afrika.no/fellesradet/artikler/store-penger-tett-t%C3%A5ke-norge-statoil-angola, lastet ned 7. november 2016. Møteinvitasjon som ble publisert i forkant av en serie seminarer og debatter om Angola.

²³⁶ Rønning, Asle Olay, «Norsk næringsliv tjener rått i Afrika», *Bistandsaktuelt*, 19.april 2015, www.bistandsaktuelt.no/nyheter/2015/norge-tjener-ratt-i-afrika, lastet ned 7. november 2016.

Statoils produksjon fra landet står for 38 prosent av selskapets oljeproduksjonen i utlandet.²³⁷ Statoil er ikke operatør. Fra de tre ulike feltene, Block 15, Block 17 og Block 31 er det henholdsvis ExxonMobil, Total og BP som styrer operatørskapene. For øvrig er det mekanismer som ivaretar statsoljeselskapet Sonangols andeler i produksjoner.²³⁸

Angola har fått støtte fra Olje for utvikling siden oppstarten i 2006. Den gang var beløpet på 2,9 millioner kroner. Det økte i 2007 til 11,1 millioner. Toppen ble foreløpig nådd i 2010 med 15,6 millioner. I 2015 var beløpet på 8,6 millioner. Totalt har Angola fått drøyt 88 millioner i bistand fra Olje for utvikling i perioden 2006-2015.²³⁹

Angola fikk totalt 65,4 millioner kroner i bistand fra Norge i 2016. 16 land i Afrika fikk mer i bistand fra Norge enn Angola i 2016. I 2010 var det totale bistandsbeløpet 79,9 millioner, i 2000 var det 145,9 millioner kroner. Toppåret etter årtusenskiftet var i 2002 da landet mottok 177 millioner kroner.²⁴⁰

Resultatene av det norske bistandsengasjementet har imidlertid vært høyst diskutabile, ut fra målsetningen om at Angolas inntekter fra olje- og gassektoren skal komme hele folket til gode.

Norad har hevdet at bistanden i petroleumssektoren og senere Olje for utvikling har bidratt til utvikling i riktig retning i Angola. I Norads oversikt vises det blant annet til petroleumsløven fra 2004. Petroleumsløven inkluderte forskrifter og lover til miljø og sikkerhet. I tillegg hevder Norad at myndighetenes andel av petroleumsinntektene har økt og mener det er grunnlag til å konstatere at det er større åpenhet om statens oljeinntekter, hvor statsoljeselskapet Sonangol aksepterer internasjonal revisjon, samt at statsbudsjettet er offentlig tilgjengelig på internett.²⁴¹

Til tross for norsk engasjement i oljesektoren siden 1987, har befolkningen i Angola likevel ikke tatt del i velferdsutviklingen som kunne kommet som følge av petroleumsinntektene.

²³⁷ Statoils årsrapport 2016, side 29.

²³⁸ *Ibid.*

²³⁹ Olje for utviklings årsrapport 2015, vedlegg, tabell 3.

²⁴⁰ Norad, «Norsk bistand i tall», søketjeneste, www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall/.

²⁴¹ Norad, «Angola», www.norad.no/landsider/afrika/angola, lastet ned 6. november 2016. Hente fra Norads landsider hvor samfunnsforhold i ulike land beskrives.

Angola vil bli Afrikas (sør for Sahara) viktigste oljeland i begynnelsen av 2020-årene.²⁴² Oljeressursene ble oppdaget i Angola i 1955. Fra 1973 har olje vært den viktigste eksportartikkelen. Landet ble uavhengig i 1975 og var i borgerkrig fra 1977 til 2002.²⁴³ Landet styres av president José Eduardo dos Santos. Han har regjert landet siden 1979. Datteren hans, Isabel dos Santos, ble i juni 2016 utpekt til å lede statsoljeselskapet Sonangol. Hun regnes for øvrig som Afrikas rikeste kvinne. Den ene sønnen til presidenten leder Angolas statlige investeringsfond som er bygget opp av oljepenger.²⁴⁴ Presidentens søskenbarn, Manuel Domingos Vicente, er visepresident. Han etterfulgte et annet søskenbarn av presidenten, nemlig Fernando da Piedade Dias dos Santos.²⁴⁵ I 2014 overførte presidenten, ifølge den angolanske antikorrupsjonsorganisasjonen Maka Angola, overførte 10 prosent av statsoljeselskapets andel i en leteblokk til det private oljeselskapet Prodoil som styres av presidentens søster.²⁴⁶ For øvrig var Statoil involvert med en andel på 20 prosent i leteblokken.

Over flere år har presidenten bygget opp makten sin gjennom personlige og politiske bånd til klienter som er avhengige av han. Presidentens kontroll over statsapparatet bærer preg av eneveldig styre. Gjennom presidentvervet har dos Santos full kontroll over høyesterett, forfatningsretten og riksrevisjonen. Han kan avsette og utpeke ministre, statssekretærer, guvernører, riksadvokater og så videre. Han kan utskrive valg, folkeavstemninger, bestemme om internasjonale avtaler ratifiseres og avgjøre mobilisering, unntakstilstand og krig og fred.²⁴⁷

Norges engasjement i Angola karakteriseres ved at det tas ut økonomisk gevinst. Et av Norges såkalte komparative fortrinn er nettopp gjennom den petroleumsrelaterte hjelpen. Når

²⁴² World Energy Outlook, 2014, www.iea.org/publications/freepublications/publication/WEO2014_AfricaEnergyOutlook.pdf, lastet ned 4. november 2016.

²⁴³ Hammond, John L., "The Resource Curse and Oil Revenues in Angola and Venezuela", *Science & Society*, Vol. 75, Nr 3, July 2011, 348–57, side 354.

²⁴⁴ Orre, Aslak, «Den ubestridte hersker hinter om avgang – men går ikke enda» *Fellesrådet for Afrika*, 22. april 2016, www.afrika.no/artikkel/2016/04/22/den-ubestridte-hersker-hinter-om-avgang, lastet ned 4. november 2016.

²⁴⁵ Vieira, Arnaldo, "Angolan leader to transfer presidency to his cousin", *Africa Review*, 1. mars 2014, www.africareview.com/news/Angolan-leader-to-transfer-presidency-to-his-cousin/979180-2227132-ejq3i/index.html, lastet ned 4. november 2016.

²⁴⁶ "Angola: The Dos Santos family's private property", *Maka Angola*, www.makaangola.org/2014/06/angola-the-dos-santos-family%C2%92s-private-property, lastet ned 4. november 2016. Maka Angola er et antikorrupsjonsnettsted med mål om å fremme demokrati.

²⁴⁷ Orre, Aslak, «Den ubestridte hersker hinter om avgang – men går ikke enda», *Fellesrådet for Afrika*, 22. april 2016, www.afrika.no/artikkel/2016/04/22/den-ubestridte-hersker-hinter-om-avgang, lastet ned 4. november 2016.

norske myndigheter sitter tett på prosesser og nær oljeadministrasjonen i petroleumsland og gir råd om hvordan landene kan få bedre avtaler med internasjonale oljeselskap, er dette en type form for bistand som gir fordel for den norske stat.

I 2011 hevdet Mari Martinsen at det var flere underliggende elementer som gjorde det vanskelig å få til endringer i Angola. Selv om Norge var opptatt av å støtte endringer i Angolas maktstruktur, tilhørte Norge en utenrikspolitisk plattform internasjonalt som styres av USAs hegemoni og nyliberal økonomisk praksis, som Martinsen hevdet befant seg i et avhengighetsforhold og tjente på status quo i disse landene. Når utenlandske selskap tjente på å opprettholde eksisterende maktstrukturer i Angola, samtidig som det var liten politisk vilje i Angola og i det internasjonale samfunnet til å endre samfunnsforholdene, hevdet Martinsen at mulighetene til endring i Angola var svært begrenset.²⁴⁸

Med bakgrunn i de manglende velstandsendingene for folk flest i Angola, kan landet karakteriseres som et typisk eksempel på en stat som er rammet av ressursforbannelsen. Landet har enorme oljeinntekter, men et korrupt, autoritært styre gjør lite for at velferden skal komme folket til gode.

Ghana

Befolkning: 28,6 millioner. **Hovedstad:** Accra. **Styresett:** Konstitusjonelt demokrati. **President:** Nana Akufo-Addo, siden januar 2017. **Etniske grupper:** Akan 47,5%, mole-dagbon 16,6%, ewe 13,9%, ga-dangme 7,4%, guan 3,7%, gurma 5,7%, grusi 2,5%, mande-busanga 1,1%, andre 1,4%. **Språk:** Asante 16%, ewe 14%, fante 11,6%, boron 4,9%, dagomba 4,4%, dangme 4,2%, dagarte 3,9%, akyem 3,2%, ga 3,1%, konkomba 3,5%, andre, inkludert Engelsk (offisielt) 31,2%. **Korrupsjon:** På 70. plass av de 176 som ble målt på Transparency Internationals korrupsjonsindeks (2016). **Spedbarnsdødelighet:** 43 per 1000 innbyggere (2014). **Bruttonasjonalinntekt (BNI), per innbygger (2015):** 4200 (dollar). **Oljeproduksjon:** 106 000 fat per dag (2015). **Oljereserver:** 7 milliarder fat. **Norsk bistand:** 33,1 millioner kroner, herav 15,2 millioner til Olje for utvikling (2015). **Oljebistand siden:** 2008. **Olje for utvikling siden:** 2007. **Statoil i Ghana:** Fra 2012. **Statoils produksjon:** Ingen. **Norsk ambassade siden:** 2011.²⁴⁹

«Den norske regjeringens støtte til oppbyggingen av Ghanas olje- og gassindustri, deres bidrag til opplæring av ghanesiske ansatte og den norske ambassadørens store

²⁴⁸ Martinsen, Mari, *Oiling development? A Critical Analysis of Norway's Petroleum Assistance to Angola*, masteroppgave, University of Stellenbosch, 2011, side 77-83.

²⁴⁹ Landfakta er hentet fra www.norad.no, www.iea.org, www.eia.gov, www.transparency.org, www.afrika.no, www.opec.org, www.worldometers.info, www.globalis.no, www.regjeringen.no og www.statoil.com.

interesse for selskapet GNPC talte til Akers fordel.» (Moses Boateng, direktør i det statlige oljeselskapet GNPC.)²⁵⁰

Ifølge Transparency Internationals korrupsjonsindeks for 2016, lå Ghana på 70. plass av de 176 landene som ble målt i undersøkelsen, og landet skiller seg med et positivt ut sammenlignet med mange andre afrikanske land. Ghana har for eksempel mindre korrupsjon enn land som Tyrkia, Serbia, Albania, Bosnia og Herzegovina og Makedonia.

Ghana beskrives ofte som unntaket på det afrikanske kontinentet. Sammenlignet med sine naboland og andre land på kontinentet skiller landet seg ut med mer eller mindre fredelige demokratiske valg. De økonomiske pilene pekte oppover etter at oljeutvinningen startet i 2010, men 2014 var et vanskelig år med fall i valutaen. De økonomiske innstrammingene har fortsatt etterpå, og i 2016 var de verre på tiår.

Statoil kjøpte seg inn i en dypvannslisens med rett til leteboring utenfor kysten av Ghana i 2012.²⁵¹ I dag har ikke Statoil andeler i produksjon eller egenproduksjon fra Ghana.

Ghana har fått støtte fra Olje for utvikling siden 2008. Den gang var beløpet på 3,4 millioner kroner. Det økte i 2009 til 8,3 millioner. Toppen ble foreløpig nådd i 2011 med 36 millioner. I 2015 var beløpet på 15,2 millioner. Totalt har Ghana fått 149 millioner i bistand fra Olje for utvikling i perioden 2006-2015.²⁵²

Ghana fikk totalt 28,2 millioner kroner i bistandspenger fra Norge i 2016. 23 land i Afrika fikk mer i bistand fra Norge enn Ghana i 2016. I 2010 var det totale bistandsbeløpet 22 millioner, i 2000 28,3 millioner. Toppåret etter årtusenskiftet var i 2012 da landet mottok 48,1 millioner kroner.²⁵³

I 2007 ble det oppdaget oljeressurser utenfor vestkysten av Ghana. Dette tente håp i landets befolkning om bedre tider, bedre infrastruktur, nye arbeidsplasser og økonomisk vekst. På mange måter var Ghana bedre stilt enn andre afrikanske land. Ghana hadde et stabilt demokrati og god bevissthet rundt utfordringer knyttet til ressursforbannelse. Ghana startet oljeproduksjonen i 2010 fra det store Jubilee-feltet. Denne desemberdagen var en stor

²⁵⁰ Helgesen, Ole K, «Bistandspenger sikret Aker-kontrakt», *Teknisk Ukeblad*, 10. mars 2010, www.tu.no/artikler/bistandspenger-sikret-aker-kontrakt/253825, lastet ned 17. mars 2017.

²⁵¹ «Statoil satser i Ghana», *Stavanger Aftenblad*, www.aftenbladet.no/aenergi/Statoil-satser-i-Ghana-449360b.html, lastet ned 19. mars 2017. Artikkelen var publisert som en usignert NTB-melding.

²⁵² Olje for utviklings årsrapport 2015, vedlegg, tabell 3.

²⁵³ Norad, «Norsk bistand i tall», søketjeneste, www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall/.

merkedag for det nye oljelandet i Afrika. President John Atta Mills fikk den symbolske æren med å skru på landets «oljekran».²⁵⁴ Det var det irske, men London-baserte, selskapet Tullow Oil som var operatør for konsortiet som startet landets oljeproduksjon fra Jubilee-feltet som er anslått til å inneholde så mye som 1,8 milliarder fat olje.²⁵⁵ Til sammenligning passerte Statfjord-feltet på norsk sokkel 5 milliarder fat i september 2016.²⁵⁶

Ett år etter det store oljefunnet i Ghana i 2007, ble Aker tildelt eierandel og operatørskap i en petroleumslisens i landet. Avtalen var framforhandlet med det nasjonale oljeselskapet GNPC. I januar 2010 mente myndighetene i Ghana at lisensen var ugyldig og ønsket å trekke avtalen tilbake, noe Aker stilte seg uforstående til. Bakgrunnen var at myndighetene mente at avtalen ikke oppfylte lovens krav om at et ghanesisk selskap skulle være part i avtalen.²⁵⁷

Da myndighetene i Ghana hevdet at avtalen med Aker var ugyldig, kom de norske dobbeltrollene fram i lyset. I et brev til landets energiminister Joe Oteng-Adjei, forsvarte Moses Boateng, direktør i det statlige oljeselskapet GNPC at Aker ble tildelt lisensen. Han la heller ikke skjul på at den norske bistanden var en utløsende faktor og framhevet den norske regjeringens støtte til oppbyggingen av Ghanas olje- og gassindustri.²⁵⁸

Uttalelsen til Boateng demonstrerer på mange måter det generelle problemet til Olje for utvikling. Programmet presenteres som fritt og uavhengig av norsk oljeindustri og deres interesser, men kan samtidig brukes som døråpner og sikre kontrakter for de norske oljeinteressene i mottakerlandene. Eksempelet viser det problematiske med den norske rollen og stiller spørsmål ved om de norske interessene egentlig er så adskilte som norske myndigheter hevder at de er. Selv om norske myndigheter står fast ved at Olje for utvikling ikke jobber for norske oljeinteresser, viser saken at det ikke er sikkert at det var slik det ble oppfattet i mottakerlandene.

Miljø- og utviklingsdepartementet hevdet at slike «positive sideeffekter» var helt utenfor Olje for utviklings kontroll. Departementet understreket at Olje for utvikling ikke arbeidet for å

²⁵⁴ Amanor, David, «Ghana oil begins pumping for first time», *BBC*, 15. desember 2010, <http://www.bbc.com/news/world-africa-11996983>, lastet ned 17. mars 2017.

²⁵⁵ Offshore Technology, «Jubilee Field, Ghana», <http://www.offshore-technology.com/projects/jubilee-field/>, lastet ned 17. mars 2017.

²⁵⁶ «Statfjord-feltet passerte 5 milliarder fat», *Stavanger Aftenblad*, 20. september 2016, <http://www.aftenbladet.no/aenergi/Statfjord-feltet-passerte-5-milliarder-fat-490285b.html>, lastet ned 17. mars 2017. Forfatter ikke oppgitt.

²⁵⁷ Aker ASA, «Minister vil terminere lisens i Ghana», 21. januar 2010, www.akerasa.com/Media/Nyheter/Minister-vil-terminere-lisens-i-Ghana, lastet ned 17. mars 2017.

²⁵⁸ Helgesen, Ole K, «Bistandspenger sikret Aker-kontrakt», *Teknisk Ukeblad*, 10. mars 2010, www.tu.no/artikler/bistandspenger-sikret-aker-kontrakt/253825, lastet ned 17. mars 2017.

skaffe norske oljeselskaper lisenser, men dersom bistanden førte til at personer i samarbeidslandenes oljeadministrasjon utviklet en generell positiv innstilling til Norge, så var dette en sideeffekt som Olje for utvikling hadde styring med.²⁵⁹

Et av de store spørsmålene som Ghana sto overfor da landet tok steget som oljenasjon, var hvordan landet skulle håndtere den såkalte ressursforbannelsen. Ville oljeinntektene komme landets befolkning til gode? I 2007 tok Ghana kontakt med Norge for å få hjelp fra Olje for utvikling. Landet fikk sitt første bidrag i 2008 med 3,5 millioner kroner.²⁶⁰

Under et besøk i Stavanger i 2014 var olje- og energiminister Tord Lien og oljedirektør Bente Nyland i Oljedirektoratet vertskap for Ghanas president John Dramani Mahama. Han uttalte at landet hadde velutdannede mennesker til å drive oljesektoren, men at nasjonen trengte opplæring og tilpasning.²⁶¹ Prosjektdirektør Øystein Kristiansen i Olje for utvikling kvitterte med at Ghana var et av de mest vellykkede landene for Olje for utvikling. Ghana var et av de afrikanske landene som hadde best forutsetninger til å dra nytte av oljeforekomstene.²⁶²

Ghana brukte Norge som forbilde i landets arbeid med å få på plass oljefond og petroleumslov. Petroleumsloven ble vedtatt i 2015. Vedrørende petroleumsloven påpekte Kristiansen i samme intervju at ghaneserne hadde gjort dette selv, men at «de selvsagt kunne dra nytte av våre erfaringer».²⁶³

I Olje for utviklings egen oversikt over konkrete oppnådde resultater, trekkes Ghana fram som ett av fem land med eksempler på konkrete resultater.

«Bistand til Ghana har bidratt til å forbedre landets muligheter til å utnytte petroleumsressursene fra deres viktigste felt, Jubilee-feltet.»²⁶⁴

Etter oljefunnet i 2007 økte Norge sin tilstedeværelse i Ghana. Dette skjedde også gjennom etableringen av den norske ambassaden i Accra i 2011. Dette førte til at ambassaden i Elfenbenskysten ble nedlagt. Ambassaden i Ghana skulle dekke åtte land. Miljø- og utviklingsminister Erik Solheim trakk spesielt fram at Ghanas positive utvikling gjorde landet

²⁵⁹ *Ibid.*

²⁶⁰ Olje for utviklings årsrapport 2015, side 46.

²⁶¹ Maaland, Harald, «Ghana – en oljenasjon i startgropen», *Stavanger Aftenblad*, 1. november 2014.

²⁶² *Ibid.*

²⁶³ *Ibid.*

²⁶⁴ Norad, «Olje for utvikling», www.norad.no/tema/okonomisk-utvikling-og-offentlig-forvaltning/olje-for-utvikling, lastet ned 18. mars 2017.

interessant som samarbeidsland. Han framhevet i tillegg at Ghana ønsket hjelp fra Norge for at oljeproduksjonen skulle kunne gi velstand til folket.²⁶⁵

Ingrid Dypedokk studerte i 2010 eksempelet Ghana. Hun fant grunnlag for å hevde at petroleumbistanden ga nordmenn kjennskap til oljefelt, selskaper og viktige personer i samarbeidslandene. Slik kunnskap konstaterte hun var både ettertraktet og lett omsettelig i et lite norsk miljø.²⁶⁶

I dag er Ghana preget av den globale oljenedturen. De store positive ringvirkningene etter oljefunnene har foreløpig ikke svart til forventningene. En artikkel i *Modern Ghana* fra 2015 understreket at de klare resultatene som følge av investeringer av oljepenger lot vente på seg. Blant annet ble det hevdet at de ble spredt for jevnt utover.²⁶⁷ De lovende investeringene i infrastruktur, betaling av ekstern gjeld og landbruksutvikling har dermed bare blitt delvis oppfylt. I februar 2016 advarte Mohammed Amin Adam, direktør ved tenketanken «Africa centre for energy policy» at landet var i ferd med å bli fanget i ressursforbannelsen.²⁶⁸

Selv om Ghana trekkes fram som et demokratisk lyspunkt i Afrika, med lite korrupsjon sammenlignet med andre land, ble landet rammet av det som ble hevdet å være en korrupsjonsskandale forut for avgangen til energiministeren i 2016. Landet har vært inne i en strømkrise siden 2014. Energikrisen i landet og Ghanas strømmangel gjorde at energiminister Kwabena Donkor gjorde en avtale om innkjøp av ti gassturbiner. Avtalen ble hevdet å være inngått med den norske forretningsmannen Umar Farooq Zahoor, som brukte Dubai som base for sin virksomhet. Han var administrerende direktør i Ameri Group, som skulle levere gassturbinene. Avtalen hadde en anslått verdi på 4,4 milliarder kroner, noe som var nesten det dobbelte av vanlig markedspris for de ti gassturbinene.²⁶⁹

Saken eskalerte utover høsten 2015, og den skapte overskrifter i norske medier, i tillegg til i Ghana. Saken luktet av korrupsjon. Det kunne synes som om myndighetspersoner hadde

²⁶⁵ Kvilesjø, Svend Ole, «Norge åpner ny ambassade i Afrika», *Aftenposten*, 22. november 2011, www.aftenposten.no/verden/Norge-apner-ny-ambassade-i-Afrika-173730b.html, lastet ned 17. mars 2017.

²⁶⁶ *Ibid*, side 99-103.

²⁶⁷ Domfeh, Kofi Adu, «Ghana in oil curse trap over prudent use of petroleum revenue», *Modern Ghana*, 5. mars 2015, www.modernghana.com/news/602808/1/ghana-in-oil-curse-trap-over-prudent-use-of-petrol.html, lastet ned 19. mars 2017.

²⁶⁸ «ACEP warns about oil curse», *Ghana Web*, 16 februar 2016, www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/economy/artikkel.php?ID=416074, lastet ned 19. mars 2017. Forfatter ikke oppgitt.

²⁶⁹ Widerøe, Rolf J. Amund Bakke Foss, «Milliardmysteriet i Afrika», *VG*, 12. desember 2015, www.vg.no/nyheter/innenriks/oekonomisk-kriminalitet/norsk-politi-har-etterlyst-40-aaringen-over-hele-verden-for-bedrageri-vg-fant-signaturen-hans-paa-en-milliardavtale-i-ghana/a/23574927, lastet ned 19. mars 2017.

beriket seg selv og sine gjennom avtalen om gassturbinene. Folk lurte på hvor pengene var blitt av og hvorfor energiministeren hadde brukt så mye av statens penger på noe som hadde en langt lavere markedspris.²⁷⁰ Nyttårsaften 2015 lanserte energiministeren sin avskjed. Da han tiltrådte høsten 2014, hadde han sagt han skulle tre til side dersom han ikke hadde løst landets strømkrise.²⁷¹

I ettertid er ikke korrupsjonsanklagene mot energiministeren trukket for retten. Strømkrisen i landet har gjort landet mer politisk ustabil. Ved valget i desember 2016 fikk Ghana ny president, da Nana Akufo-Addo overtok etter John Dramani Mahama. Den nye presidenten har lovet økonomisk vekst, men må først og fremst håndtere landets ustabile elektrisitetsnettverk som trenger akutt kapasitetsøkning.²⁷²

Nigeria

Befolkning: 191,8 millioner. **Hovedstad:** Abuja. **Styresett:** Føderal republikk. **President:** Muhammadu Buhari, siden 2015 (landets diktator fra 1983-85). **Etniske grupper:** 250 folkegrupper. Hausa/fulani 29%, yoruba 21%, igbo 18%, ijaw 10%, kanuri 4%, ibibio 3,5%, tiv 2,5%. **Språk:** Engelsk, hausa, yoruba, igbo og fulani er de største språkgruppene. **Korrupsjon:** På 136. plass av de 176 som ble målt på Transparency Internationals korrupsjonsindeks (2016). **Spedbarnsdødelighet:** 69 per 1000 innbyggere (2014). Bruttonasjonalinntekt (BNI), per innbygger (2015): 5992 (dollar). **Oljeproduksjon:** 1,7 millioner fat per dag (2015). **Oljereserver:** 37 milliarder fat. **Norsk bistand:** 142,4 millioner kroner, ingenting fra Olje for utvikling (2015). **Oljebistand siden:** 2006. **Olje for utvikling siden:** 2006. **Statoil i Nigeria:** Fra 1992²⁷³. **Statoils produksjon:** 46 000 per dag (2016). **Norsk ambassade siden:** 1962.²⁷⁴

«At det ikke finnes dokumentasjon for arbeidet jeg gjorde for Statoil? Det er det største sprøytet jeg har hørt! Jeg fikk jo betaling for jobben. Uten meg hadde ikke

²⁷⁰ *Ibid.*

²⁷¹ Gulbrandsen, Elise Alexandra, «Energiministeren i Ghana gikk av», VG, 1. januar 2016, <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/internasjonalt/politikk/energiministeren-i-ghana-gikk-av/a/23588655/>, lastet ned 19. mars 2017.

²⁷² «Akufo Addo can't sleep over campaign promises», Modern Ghana www.modernghana.com/news/749639/akufo-addo-cant-sleep-over-campaign-promises.html, lastet ned 19. mars 2017. Forfatter ikke oppgitt.

²⁷³ Statoil oppgir selv 1992 som årstall for etableringen i Nigeria. Gjennom BP-avtalen sikret imidlertid Statoil seg tilgang i 1990, mens konsulent John Abebe startet jobben for Statoil i Nigeria i 1991.

²⁷⁴ Landfakta er hentet fra www.norad.no, www.iea.org, www.eia.gov, www.transparency.org, www.afrika.no, www.opec.org, www.worldometers.info, www.globalis.no, www.regjeringen.no og www.statoil.com.

Statoil hatt tilgang til et eneste oljefelt i Nigeria. Statoil hadde ikke hatt noe som helst. Jeg er jo Mr. Statoil.» (John Abebe, konsulent for Statoil i Nigeria.)²⁷⁵

Ifølge Transparency Internationals korrupsjonsindeks for 2016, lå Nigeria på 136. plass av de 176 landene som ble målt i undersøkelsen. Korrupsjon er utbredt i Nigeria. Kampen mot korrupsjon ble i første omgang satt inn på å sørge for at pengene som kom fra oljeselskapene nådde fram til regjeringen. Det skjedde også i stor grad, men Nigerias problem har heller vært at når pengene skal videre nedover i systemet, begynner milliardene å forsvinne. Til tross for at landet har hatt oljeutvinning i flere tiår, har ikke folket sett stort annet enn de negative sidene av oljevirkomheten.²⁷⁶

Statoil etablerte seg med eget kontor i Nigeria i 1992, og selskapet har i Nigeria erfart noen av de vanskelige sidene ved å operere i Afrika. Nigeria er på listen over de ti landene i verden med størst olje- og gassreserver. Landet har hatt oljeutvinning siden slutten av 1950-tallet. Landets oljereserver anslås å ligge rundt 37 milliarder fat. Nigeria er et land preget av mye uroligheter. Statoil etablerte seg i Nigeria i 1992 med kontor. Det var gjennom samarbeidsavtalen med BP sensommeren 1990 at Statoil fikk tilgang til oljevirkomhet i Vest-Afrika.²⁷⁷ I samarbeid med BP undertegnet Statoil i 1993 produksjonsdelingsavtaler for tre dypvannsblokker i Nigeria.²⁷⁸ I dag er Chevron operatør for feltet Agbami, hvor Statoils andel av produksjonen var vel 46 000 fat olje til dagen i 2016.²⁷⁹

Nigeria har fått støtte fra Olje for utvikling siden 2006. Den gang var beløpet på 6,7 millioner kroner. Det sank i 2007 til 5,6 millioner. Toppen ble foreløpig nådd i 2012 med 6,9 millioner. Nigeria mottok ikke penger i 2015 eller 2014. Totalt har Nigeria fått 40,1 millioner i bistand fra Olje for utvikling i perioden 2006-2015.²⁸⁰

Nigeria fikk totalt 131,6 millioner kroner i bistandspenger fra Norge i 2016. Ti land i Afrika fikk mer i bistand fra Norge enn Nigeria i 2016. I 2010 var det totale bistandsbeløpet 85

²⁷⁵ «Har fått 2,2 millioner dollar – nå krever han mye mer», *Dagens Næringsliv*, 13. februar 2010, <http://www.dn.no/nyheter/energi/2010/02/13/har-fatt-22-millioner-dollar-na-krever-han-imyei-mer>, lastet ned 21. mars 2017. Forfatter ikke oppgitt.

²⁷⁶ Lindberg, Anne, «-Forståelig frustrasjon i Nigeria», *Dagens Næringsliv*, 25. januar 2008, www.dn.no/nyheter/energi/2008/01/25/-forstaelig-frustrasjon-i-nigeria, lastet ned 21. mars 2017.

²⁷⁷ Statoils årsrapport 1990, side 9.

²⁷⁸ Statoils årsrapport 1993, side 46.

²⁷⁹ Statoils årsrapport 2016, side 29.

²⁸⁰ Olje for utviklings årsrapport 2015, vedlegg, tabell 3.

millioner, i 2000 4,2 millioner. Toppåret etter årtusenskiftet var i 2015 da landet mottok 142,4 millioner kroner.²⁸¹

I Nigeria har Statoil havnet i problematiske saker. I 2010 krevde John Abebe, en konsulent som Statoil brukte på 1990-tallet, 1,5 prosent av gevinsten av Statoils oljefelt i Nigeria. Han jobbet også på oppdrag for Statoils samarbeidspartner BP. Statoil benyttet seg av konsulenten på 1990-tallet, og selskapet hadde da betalt 2,2 millioner dollar til Abebe. Nå krevde han mer, rundt 100 millioner dollar. Konsulenten var mellommann mellom myndighetene og Statoil. Hans oppgave var å sikre Statoil tilgang på oljeareal. Dagens Næringsliv viste til en Statoil-rapport fra 2004 som beskrev forholdene. Rapporten ble holdt hemmelig, men granskerne konkluderte med at avtalen med konsulenten verken var i strid med loven i Nigeria, norsk eller amerikansk lovgiving eller brudd på Statoils etiske retningslinjer.²⁸²

Statoil avviste kravene fra Abebe. Selskapet gikk rettens vei for å få omgjort avtalen som selskapet mente var urimelig. Statoil tapte i første rettsinstans i Nigeria i 2010, og det ble også tap i neste runde i 2012. Ut fra avtalen hadde konsulenten i praksis krav på mellom en og to milliarder norske kroner. Sommeren 2016 ventet saken fortsatt på en avklaring ettersom Statoil anket saken til høyesterett i Nigeria.²⁸³

Dette var ikke den eneste rettssaken Statoil har vært involvert i de senere årene i Nigeria. I 2016 varslet Statoil at selskapet tok en ny runde i retten om saken som omhandlet reduksjon av eierpostene i to produksjonslisenser. Reduksjonen for Statoil var på 5,17 prosent, fra 20,21 til 15,04 prosent. Det var et ekspertutvalg i eierlisensen som vedtok reduksjonen, etter at andelseierne tidligere hadde blitt enige om å justere eierforholdet. Reduksjonen i eierskapet var for Statoils del verdsatt til 9,5 milliarder kroner. Denne saken er heller ikke avklart.²⁸⁴

Nigeria er Afrikas mest folkerike land og er også preget av uroligheter. Militærdiktaturet falt i 1999, men styreformen er fortsatt autoritær. Presidenten er stats- og regjeringssjef og øverstkommanderende for hæren. Korrupsjon preger store deler av samfunnet. I 2016 kom

²⁸¹ Norad, «Norsk bistand i tall», søketjeneste, www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall/.

²⁸² «Har fått 2,2 millioner dollar – nå krever han mye mer», *Dagens Næringsliv*, 13. februar 2010, <http://www.dn.no/nyheter/energi/2010/02/13/har-fatt-22-millioner-dollar-na-krever-han-imyei-mer>, lastet ned 21. mars 2017. Det var ikke oppgitt forfatter i nettartikkelen.

²⁸³ Ånestad, Morten, «Hevder Statoil har flyttet 33 milliarder ut av Nigeria», *Dagens Næringsliv*, 22. juni 2016, www.dn.no/nyheter/energi/2016/06/22/2143/Olje/hevder-statoil-har-flyttet-33-milliarder-ut-av-nigeria, lastet ned 21. mars 2017.

²⁸⁴ Ånestad, Morten, «Rettsaker om 9,5 milliarder kroner», *Dagens Næringsliv*, 23. februar 2016, www.dn.no/nyheter/energi/2016/02/23/2143/Olje/rettsaker-om-95-milliarder, lastet ned 21. mars 2017.

Mye av årsaken til det ustabile samfunnet skyldes landegrensene. I Nigeria er det 250 forskjellige folkegrupper. Det store mangfoldet fører til politiske, etniske og religiøse motsetninger i landet. Samfunnet preges av kamp om politisk makt og tilgang til ressurser. Landet styres av president Muhammadu Buhari. Han er ikke ukjent med rollen som landets øverstkommanderende. Den rollen hadde han også i perioden 1983 til 1985, men da som diktator.

Spenninger mellom sentralmyndighetene og de 36 delstatsguvernørene er betydelige. Lokale opprør og protester forekommer ofte. Styresmaktene må til tider benytte soldater og politi for å stanse blodige sammenstøt mellom kristne og muslimer i ulike deler av landet. Hundrevis av mennesker har blitt drept i slike sammenstøt de siste årene. Siden 2009 har terroraksjoner fra den islamistiske gruppen Boko Haram vært en stadig større trussel mot befolkningens sikkerhet i nord, særlig i område som grenser til Tsjad-sjøen.

Blant Nigerias maktelite er levestandarden høy. Da datteren til daværende president Goodluck Jonathan giftet seg i 2014, fikk hun 80 luksusbiler i gave.²⁸⁵

Fra midten av 1970-årene kom over 80 prosent av de samlede offentlige inntektene fra petroleumssektoren og olje utgjorde 95 prosent av landets totale eksport. Disse tallene har senere holdt seg relativt stabile.²⁸⁶ I 1969 ble landets første petroleumslav vedtatt. Den slo blant annet fast at myndighetene skulle ha eksklusive rettigheter i nye oljekonsesjoner. Bare nigerianske borgere eller selskap inkorporert i Nigeria kunne få lete- og utvinningstillatelser. Dette førte til at utenlandske selskap opprettet egne juridiske enheter i Nigeria. Landet har framfor alt vært preget av få mekanismer for å kontrollere økonomien og overvåke korrupsjon. Store verdier er havnet i private hender, og oljesektoren har vært dominert av utenlandske oljeselskap som de føderale myndighetene har gitt stort spillerom. Det statlige oljeselskapet Nigerian National Petroleum Corporation, NNPC, har tradisjonelt spilt en rolle i bakgrunnen. De fire største aktørene har vært Shell, ExxonMobil, Chevron og Total.²⁸⁷ Etter år 2000 har myndighetene forsøkt å reformere NNPC for å sørge for at selskapet kan spille en mer aktiv rolle i landets økonomiske utvikling. Det er blant annet satt i gang tiltak for å

²⁸⁵ “Jonathan’s daughter gets 80 brand new cars as wedding gift”, *Peace FM Online*, 14. april 2014, www.peacefmonline.com/pages/showbiz/news/201404/196338.php, lastet ned 21. mars 2017. Forfatter ikke oppgitt.

²⁸⁶ Thurber, Mark, Ifeyinwa Emelife and Patrick R. P. Heller, “NPPC and Nigeria’s patronage ecosystem”, i *Oil and Governance State-owned Enterprises and the World Energy Supply*, Victor G. David, David R. Hulst and Mark Thurber (eds.), Cambridge University Press, New York, 2012, side 701-703.

Stanford, 2010, side 710-714.

²⁸⁷ *Ibid*, side 701-703.

redusere korrupsjon og forbedre prestasjonene i selskapet og gi selskapet en mer sentral og aktiv rolle i landets petroleumssektor.²⁸⁸

Når landets største problem er at systemet må endres, da er hovedspørsmålet om maktpersoner som har beriket seg og sine i et system som ikke har hatt for vane å bekjempe korrupsjon, er villige til å endre systemet. Landets petroleumslov er også utdatert. Siden 2008 er det gjort forsøk på arbeide fram en ny lov, noe som har møtt motstand fra de internasjonale oljeselskapene i landet. Fallet i oljeprisen de siste årene har gitt mindre investeringer i oljesektoren i landet, noe som også har skapt usikkerhet omkring reguleringene i den nye petroleumsloven som foreløpig er satt på vent.²⁸⁹

Nigeria har en klar holdning til at utenlandske selskap som opptrer i landet ikke er der for å hjelpe eller bistå Nigeria, men er der for profittens del.²⁹⁰ I 2008 laget Econ Pöyry en rapport om Nigeria, der blant annet Norges og Kinas tilnærming til landet ble sammenlignet.

Rapporten slo fast Nigeria ikke opplever norske og kinesiske selskap som altruistiske, noe norske selskap heller ikke har lagt vekt på. Rapporten framhevet at styresettet var en stor utfordring i Nigeria. En av anbefalingene i rapporten var at alle land som gjorde forretninger med Nigeria, måtte ha oppmerksomhet på rettssikkerheten i kommersielle avtaler.

Regjeringen i Nigeria ble anbefalt om å åpne opp anbudprosesser for letelisenser og sørge for stabile spilleregler etter at kontrakter var tildelt.²⁹¹

Oljesektoren ble trukket fram som en viktig arena for utvidet samarbeid mellom norske, kinesiske og nigerianske selskap. Her ble det pekt på at Norge framover fortsatt burde benytte seg av ekspertisen som var opparbeidet gjennom Olje for utvikling.²⁹²

Statoil møtte til dels sterk kritikk da selskapet ekspanderte i Nigeria i 1990-årene. Situasjonen i Nigeria var kaotisk, preget av maktkamp, korrupsjon og opprør. Spesielt rundt Niger-deltaet har det vært kamper mellom militære styrker og befolkningen. I mangel på å ta del i

²⁸⁸ Nwokeij, Ugo, *The Nigerian National Petroleum Corporation and the Development of the Nigerian Oil and Gas Industry: History, Strategies and Current Direction, Policy report on the Changing Role of National Oil Companies in International Energy Markets*, The James A. Baker III Institute for Public Policy Rice University, University of California, Berkeley, 2007, side 3-5.

²⁸⁹ "Non-passage of PIB remains albatross for Nigeria's oil and gas industry", *Sweet Crude Reports – A review of The Nigerian Energy Industry*, 28. august 2016, www.sweetcrudereports.com/2016/08/28/non-passage-of-pib-remains-albatross-for-nigerias-oil-and-gas-industry/, lastet ned 22. Mars 2017. Det var ikke oppgitt forfatter av artikkelen.

²⁹⁰ Brantzæg, Bjørn, *Common cause different approaches: China and Norway in Nigeria*, Econ Pöyry, Oslo 2008, side 31-33.

²⁹¹ *Ibid*, side 31-33 og 34-35.

²⁹² *Ibid*, side 36

oljerikdommen, har folk gjort opprør og stålet olje fra rørledninger. Situasjonen her er noe bedre enn den var for 10 år siden, men fortsatt er det klare spor av miljøødeleggelser, som særlig oljegiganten Shell har hatt ansvar for som utbygger. I mangel på lover og reguleringer har myndighetene latt oljeselskapene operere fritt, uten å bli stilt overfor strenge miljøkrav.²⁹³

Tidlig i 1990-årene ledet forfatter og menneskerettighetsforkjemperen Ken Saro-Wiwa Ogoni-folkets kamp mot utenlandske oljeinteresser i Niger-deltaet. De mente at Shell ødela miljøet, uten at myndighetene grep inn, mens folket heller ikke fikk ta del i velstandsøkningen. Situasjonen eskalerte, og protestene bredte om seg. I 1993 samlet det seg 300 000 mennesker til demonstrasjoner mot oljeforurensningene i Ogoni-deltaet. Saken ble en stor belastning for Shell.

I 1994 ble ni menn arrestert. I den påfølgende rettssaken, ble de anklaget for mord og høyforræderi. Mennene ble funnet skyldige og dømt til døden ved henging. Dette ble utført i november 1995. De etterlatte til de drepte fortsatte kampen mot Shell. De mente Shell kunne ha brukt sin innflytelse for å stoppe henrettelsene. Det gjorde selskapet ikke, men ble i stedet møtt med en omfattende forbrukerboikott etter henrettelsene. I ettertid ble det hevdet at Shell hadde tilbudt å bruke sin innflytelse til å frigi Ken Saro-Wiwa, mot at Ogoni-folket stoppet protestene mot oljeselskapet. Selv om Shell fraskrev seg ansvar for henrettelsene, inngikk selskapet i 2009 et forlik med de etterlatte før søksmålet ble behandlet i USA. I 2011 innrømmet også Shell ansvar for to store oljeutslipp i Niger-deltaet i 2008. I 2015 ble det inngått forlik i saken, og Shell vedtok å betale 600 millioner norske kroner for å rydde opp.²⁹⁴

Shell har fortsatt store problemer med sin virksomhet i Nigeria. Selv om myndighetene i Nigeria har et frynsete stempel når det gjelder korrupsjon, tok myndighetene ut korrupsjonsanklage mot Shell i mars 2017. Sammen med det italienske oljeselskapet Eni er Shell anklaget for korrupsjon i forbindelse med anskaffelse av en oljelisens i landet i 2011.²⁹⁵

²⁹³ Mikalsen, Øystein, «Nigerias svarte økonomi», *Aftenposten Innsikt*, november 2014.

²⁹⁴ For oversikt over sakene mot Ogoni-folket og Ken Saro-Wiwa, er blant annet følgende artikler fra The Guardian brukt som utgangspunkt, med tilhørende lenker:

Vaughan, Adam, "Oil in Nigeria: a history of spills, fines and fights for rights", *The Guardian*, 4. August 2011, www.theguardian.com/environment/2011/aug/04/oil-nigeria-spills-fines-fights, lastet ned 21. mars 2017.

Vidal, John, "Ogoni king: Shell oil is killing my people", *The Guardian*, 3. desember 2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/03/ogoni-king-shell-oil-is-killing-my-people>, lastet ned 21. mars 2017.

Pilkinton, Ed, "Shell pays out \$15.5m over Saro-Wiwa killing," *The Guardian*, 8. juni 2009, www.theguardian.com/world/2009/jun/08/nigeria-usa, lastet ned 21. mars 2017.

²⁹⁵ Bala-Gbogbo, Elisha, "Nigeria charges Shell, Eni with corruption over oil license", *Bloomberg*, 3. mars 2017, www.bloomberg.com/news/articles/2017-03-03/nigeria-charges-shell-eni-with-corruption-over-asset-purchase, lastet ned 21. mars 2017.

Etter henrettelsen av de ni fra Ogoni-folket i 1995, kalte Norge og andre land tilbake sin ambassadør fra Nigeria.²⁹⁶ En periode etterpå var det diskusjon om Statoils rolle i Nigeria hjemme i Norge. Var riktig at Statoil betalte store millionbeløp til Nigeria for å drive letevirksomhet? Flere tok til orde for at Statoil burde trekke seg ut av Nigeria.

Næringsminister Jens Stoltenberg argumenterte for at ordningene med å få tildelt letelisenser, var helt vanlige, og han fant ingen gode grunner for å trekke statsoljeselskapet ut.²⁹⁷ Statoil på sin side overveide heller ikke å trekke seg ut etter drapet på de ni menneskene fra Ogoni-folket og de politiske tumultene som Nigeria var inne i midt på 1990-tallet.²⁹⁸

Tanzania

Befolkning: 56,4 millioner. **Hovedstad:** Dodoma. **Styresett:** Republikk. **President:** John Pombe Joseph Magufuli, siden 2015. **Etniske grupper:** Mer enn 130 forskjellige bantu-stammer som utgjør 99% av folkegruppene på fastlandet, andre 1%. Zanzibar: Arabere og afrikanere. **Språk:** Swahili (offisielt), kiunguja, engelsk (offisielt), arabisk, mange mindre språk. **Korrupsjon:** På 116. plass av de 176 landene som ble målt på Transparency Internationals korrupsjonsindeks (2016). **Spedbarnsdødelighet:** 35 per 1000 innbyggere (2014). **Bruttonasjonalinntekt (BNI), per innbygger (2013):** 2667 (dollar). **Oljeproduksjon:** Ingen. **Petroleumsreserver:** 50,5 billioner kubikkmeter gass. **Norsk bistand:** 384,5 millioner kroner, 30,3 millioner fra Olje for utvikling (2015). **Oljebistand siden:** 1985. **Olje for utvikling siden:** 2006. **Statoil i Tanzania:** Fra 2007. **Statoils produksjon:** Ingen²⁹⁹. **Norsk ambassade siden:** 1975.³⁰⁰

«For fem år siden var Mtwara en søvnig småby på sørkysten av Tanzania. Den var uten kjørbar veiforbindelse til den kommersielle hovedstaden Dar es Salaam. Så skjedde det noe som skulle snu opp ned på hverdagen. Det ble oppdaget naturgass i havet utenfor Mtwara, og byen ble en «boomtown».» (Journalist Odd-Helge Fjeldstad.)³⁰¹

Ifølge Transparency Internationals korrupsjonsindeks for 2016, lå Tanzania på 164. plass av de 176 landene som ble målt i undersøkelsen. Tanzania sliter i dag med mye av den samme problematikken som andre afrikanske land. For Statoil har det vært helt sentralt å jobbe med myndighetene i Tanzania og landets statsoljeselskap, TPDC.³⁰² Etter at Statoil i 2007 signerte en lisensavtale med myndighetene og statsoljeselskapet, høstet selskapet kritikk for innholdet

²⁹⁶ «Holder tilbake ambassadør», *Stavanger Aftenblad*, 8. februar 1996. NTB-melding, forfatter ikke oppgitt.

²⁹⁷ Gjersteth, Kjell, «Alle gjør det», *Stavanger Aftenblad*, 24. november 1995.

²⁹⁸ Bore, Marie Rein, «Statoil blir i Nigeria», *Stavanger Aftenblad*, 20. juni 1997.

²⁹⁹ Statoil startet opp leteprogrammet i 2012 og har gjort 8 gassfunn, deriblant verdens neststørste gassfunn i 2014. Funnene vurderes utbygd.

³⁰⁰ Landfakta er hentet fra: www.norad.no, www.iea.org, www.eia.gov, www.transparency.org, www.afrika.no, www.opec.org, www.worldometers.info, www.globalis.no, www.regjeringen.no og www.statoil.com.

³⁰¹ Fjeldstad, Odd-Helge, *Skyhøye forventninger til gasseventyr*, Bergens Tidende, 15. november 2016.

³⁰² Johansen, Sara Sandvik, *Norske olje- og gasselskapers samfunnsansvar i utlandet – sett fra Statoil i Tanzania*, masteroppgave, Universitetet i Agder, institutt for økonomi, Kristiansand, 2016, side 38.

i avtalen som senere lekket ut. Det ble hevdet at Statoil sikret seg en svært gunstig avtale som bare sikret Tanzania 30 til 50 prosent av gevinsten etter at kostnadene var bokført. Avtalen var framforhandlet i samarbeid med andelseier ExxonMobil.³⁰³ Både i Angola og i Nigeria lå samme sats på mellom 50 og 65 prosent.³⁰⁴ I Norge er skattesatsen som kjent på 78 prosent av inntektene.

Statoil har gjort flere store gassfunn i Tanzania og er operatør for Blokk 2 med en eierandel på 65 prosent. Selskapet ser nå på alternativer for utbygging av funnene. Et eventuelt framtidig prosjekt skal også inkludere bygging av landanlegg for flytende naturgass med partnere i Blokk 1 og Blokk 4 hvor Shell-eide BG Tanzania er operatør.³⁰⁵ Samlet sett kan Statoils utbyggingsplaner nå nye rekorder i Tanzania, med investeringer på 100 millioner kroner.³⁰⁶ Statoil var ikke nye i Tanzania. Allerede i 1982 arbeidet Statoil på konsulentbasis med statsoljeselskapet i Tanzania.³⁰⁷

Tanzania har fått støtte fra Olje for utvikling siden 2006. Den gang var beløpet på 600 000 kroner. Det økte i 2007 til 1,4 millioner kroner. Toppen ble foreløpig nådd i 2015 med 30,3 millioner. Totalt har Tanzania fått 92,6 millioner i bistand fra Olje for utvikling i perioden 2006-2015.³⁰⁸

Tanzania fikk totalt 375,2 millioner kroner i bistandspenger fra Norge i 2016. Tre land i Afrika fikk mer i bistand fra Norge enn Tanzania i 2016. I 2010 var det totale bistandsbeløpet 749,2 millioner, i 2000 309,2 millioner. Toppåret etter årtusenskiftet var i 2010.³⁰⁹

Gjennom en årrekke har Norge vært en viktig støttespiller i Tanzania. Dette kan spores i bistandsbudsjettene. I 2015 var den totale bistanden til Tanzania på 384,5 millioner kroner. Etter 2000 har bistanden holdt seg høy, fra 309,4 millioner i 2000, via 728,5 i 2008, året etter Statoil etablerte seg i landet, til en foreløpig topp i 2010 på 749,9 millioner kroner. Totalt har Norge bistått med 8,2 milliarder kroner etter årtusenskiftet.³¹⁰

³⁰³ "Sharing the spoils", *The Economist*, 9. September 2014,

www.economist.com/blogs/baobab/2014/09/tanzanias-troubles-over-gas-revenue, lastet ned 23. mars 2017.

³⁰⁴ «Global oil and gas tax guide, 2015», [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-2015-Global-oil-and-gas-tax-guide/\\$FILE/EY-2015-Global-oil-and-gas-tax-guide.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-2015-Global-oil-and-gas-tax-guide/$FILE/EY-2015-Global-oil-and-gas-tax-guide.pdf), lastet ned 23. mars 2017. For Angola, se side 12 og for Nigeria se side 412,

³⁰⁵ Statoils årsrapport 2016, side 33.

³⁰⁶ Helgesen, Ole Ketil, «Dette blir tidenes største Statoil-utbygging», *Teknisk Ukeblad*, 5. april 2013, <https://www.tu.no/artikler/dette-blir-tidenes-storste-statoil-utbygging/234619>, lastet ned 23. mars 2017.

³⁰⁷ Statoils årsrapport 1983, side 16.

³⁰⁸ Olje for utviklings årsrapport 2015, vedlegg 3.

³⁰⁹ Norad, «Norad bistand i tall», søketjeneste, www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall/.

³¹⁰ *Ibid.*

Fra 2006 til 2011 var Tanzania ikke spesielt interessant for bistandsprogrammet Olje for utvikling. I 2006 var beløpet på 700.000 kroner. Så sent som i 2011 var beløpet på 1,5 millioner kroner. Mens i 2012 økte det til 5,9 millioner før bistanden økte sterkt de neste årene. Først til 20,4 millioner i 2013, videre til 28,7 millioner i 2014 og til 30,3 millioner i 2015.³¹¹ I 2015 var det bare Mosambik som fikk mer penger fra Olje for utvikling.

De store oppdagelsen av gassressurser de senere årene har ført til skyhøye forventninger om inntektsvekst, nye arbeidsplasser og bedre offentlige tjenester i et av verdens fattigste land. Lokalpolitikere drømte om at Mtwara skulle bli et nytt Dubai, men foreløpig har ikke drømmen blitt realisert.

I dette området har det også vært økende protester mot de internasjonale oljeselskapene. Blant annet har det vært protester mot at en gassrørledning, som skal lede gass til et raffineringsanlegg for videresalg, ble vedtatt lagt til Dar es Saalam. Opptøyene har til dels vært blodige. Folk frykter at historien skal gjenta seg i Tanzania som så mange andre steder, der befolkningen ikke tar del i velstandsveksten de kunne fått som følge av petroleumsinntekter.³¹²

Angola, Ghana og Nigeria er etablerte oljeland. Tanzania kan være i ferd med å bli en petroleumsnasjon. Utenfor kysten er det de senere årene oppdaget store gassressurser. Så store at kalkylene viser at reservene kan dreie seg om over 50 billioner kubikkmeter gass. Myndighetene jakter på investorer og multinasjonale oljeselskaper som kan utnytte ressursene. Mange frykter at landet vil ende opp som et av de mange andre afrikanske oljenasjonene som er preget av korrupsjon, dårlig styresett, svakt rammeverk og hvor befolkningens velstandsøkning uteblir, mens store oljeselskap stikker av med store gevinster. Ved inngangen til 1990-årene var Tanzania verdens nest fattigste land. Bare Mosambik var dårligere stilt. Dette var overraskende, men utviklingen hadde gått i feil retning. I 1976 hadde landet 23 land bak seg på samme statistikk, men til tross for å være en stor bistandsmottaker år etter år, ble landet stadig fattigere, selv uten å være rammet av krig eller store naturkatastrofer.³¹³ Mellom 1980 og 1985 opplevde Tanzania et økonomisk sammenbrudd

³¹¹ Olje for utviklings årsrapport 2015, vedlegg, tabell 3.

³¹² Abdallah, H. Mulondo, E. Senelwa, K. and Mande, M., "Mtwara protests expose gaps in oil, gas, mineral laws management", *The East African*, 2014, www.theeastafrican.co.ke/news/Mtwara-protests-expose-gaps-in-oil-gas-mineral-laws-management/2558-1682724-view-printVersion-nbnlq1z/index.html, lastet ned 22. mars 2017. Dato for publisering var ikke oppgitt.

³¹³ Edwards, Sebastian, "Is Tanzania a success story? A long term analysis", National Bureau of Economics Research, University of California, Los Angeles, 2012, side 2-3.

som førte til reformer fra 1986. Veksten skjøt for alvor fart fra midten av 1990-tallet. Fram til 2011 var veksten på 65 prosent i bruttonasjonalproduktet per innbygger. Dette var høyest blant sammenlignbare land. Noen av de viktigste reformene var økt privatisering, markedsreformer, bankreformer, programmer for bedre helse og utdanning og bedre sivile tjenester.³¹⁴ Fortsatt var korrupsjon omfattende i Tanzania. I 2008 kom det på plass lovgiving for å redusere omfanget av korrupsjon og styrke arbeidet med åpenhet. Men frivillige organisasjoner understreker at korrupsjon er et av de største problemene i landet.³¹⁵

Tanzania preges av svakt styresett. Det ikke er bare den politiske maktposisjonen eller stillingen i myndighetsapparatet som avgjør makt og innflytelse, men hvilke forbindelser og relasjoner den enkelte har. I stedet for at statsapparatets utøvelse av service og tjenester er forankret i politiske forpliktelser, fordeles de som personlige tjenester.³¹⁶

Ifølge Gøran Hydén er klientisme ikke bare en manifestasjon av korrupsjon eller en mulig årsak til det, men en integrert del av landets maktstruktur som holder landet sammen.³¹⁷

Denne tilstanden kjenner vi igjen som et gjennomgående problem i mange afrikanske land. Kan Tanzania lykkes er det store spørsmålet? Kan landet unngå ressursforbannelsen og la framtidige petroleumssektoren komme folket til gode?

Allerede på 1950-tallet startet utforskningen av Tanzanias gassforekomster, men det var først 20 år senere at de første funnene ble gjort. De største funnene er gjort de senere årene, store multinasjonale oljeselskaper står klar til å omgjøre funnene til valuta, og myndighetene i landet sikter seg inn på å få eksportinntekter fra gass tidlig i 2020-årene.³¹⁸

Den eksisterende petroleumsloven fra 1980 er utdatert.³¹⁹ Så sent som i 2013 kom det opp et nytt utkast til rammeverk for landets gasspolitikk.³²⁰ Landets nye petroleumslov trådte i kraft i september 2015 og trekkes fram av Olje for utvikling som et av de viktigste resultatene det året.³²¹ Statsoljeselskapet Tanzania Petroleum Development Corporation, TPDC, står for den

³¹⁴ *Ibid*, side 7 og 40-42.

³¹⁵ *Ibid*, side 41 og 42.

³¹⁶ Hydén, Gøran, "Why do things happen the way they do? A power analysis of Tanzania", University of Florida, Gainesville, 2008, side 5-6.

³¹⁷ *Ibid*, side 9.

³¹⁸ Towo, Tanisa, "How Tanzania can Avoid the Resource Curse: An Analysis of the Tanzanian Legal and Institutional Framework on the Management of Natural gas Revenues", University of Reading, law school, 2014 side 16.

³¹⁹ *Ibid*, side 10.

³²⁰ *Ibid*, side 10.

³²¹ Olje for utviklings årsrapport 2015, side 9.

nasjonale forvaltningen av oljeressursene. Myndighetene har også begynt å stake ut kursen for rammeverk for et gassfond som inntekter kan kanaliseres til.³²²

Tanzania har i dag på ingen måte et godt nok rammeverk for oppstrøms- og nedstrømsaktiviteten i gassektoren. Dette fører til at industrien og myndighetene møter utfordringer. Smutthull utnyttes til å underslå penger og åpner for korrupsjon. Det juridiske rammeverket i statsadministrasjonen er ikke rigget for å sikre god styring i forvaltningen av gassressursene.³²³ I 2012 hevdet Olav Lundestøl, sosialøkonom ved den norske ambassaden i Tanzania, at et optimistisk anslag at gassfunnene i Tanzania kunne bety en økning i skatteinntekter på mellom 25 til 70 prosent. Han mente det var grunn til å håpe på at landet kunne bli et mellominntektsland i løpet av 10-15 år. Helen Bisimba i menneskerettighetsorganisasjonen «The Legal and Human Right Centre» pekte dette var for optimistisk og begrunnet det med at Tanzanias svake skatteregime gjorde det lett for utenlandske investorer å tjene seg rike, uten at landet og befolkningen tok del i de forventede store inntektene som gassproduksjonen var ventet å gi.³²⁴

Olje for utvikling jobber for at petroleumsland skal bygge et godt rammeverk som gjør landenes myndigheter bedre i stand til å forvalte petroleumsressursene på en god måte. Hovedformålet er å gi råd og skape et styringssystem som gjør at inntektene kommer befolkningen til gode. Kritikken mot avtalen Statoil gjorde i 2007 kom også fra politiske analytikere i Tanzania. Evarist Kagaruki mente at det var synd at utenlandske oljeselskaper kunne utnytte og profittere på Tanzanias manglende erfaring i å forhandle fram kompliserte utvinningsavtaler. Statoil selv ønsket ikke å kommentere satsene som ble oppgitt i kontrakten, men var tydelige på at selskapet ville gå videre med prosjektet.³²⁵ Det svake skatteregimet har vært en av utfordringene for Tanzania. Generelt for petroleumsland er det en utfordring å få på plass gode reguleringer som gjør at myndighetene får godt utbytte av naturressursene, samtidig som petroleumsselskapene synes det er attraktivt å investere.

³²² Towo, Tanisa, "How can Tanzania avoid the resource curse: An analysis of the Tanzanian legal and institutional framework on the management of natural gas revenues", University of Reading, law school, 2014 side 16.

³²³ *Ibid.*, side 37-38.

³²⁴ Håskoll-Haugen, Anne, «Farvel bistand, velkommen gass», *Bistandsaktuelt*, 31. oktober 2012, www.bistandsaktuelt.no/nyheter/nyheter---tidligere-ar/2012/farvel-bistand-velkommen-gass, lastet ned 23. mars 2017.

³²⁵ Makye, Kizito, «Sterk kritikk mot Statoil-avtale i Tanzania», *Bistandsaktuelt*, 19. april 2015, www.bistandsaktuelt.no/nyheter/2014/sterk-kritikk-mot-statoil-avtale-med-tanzania/, lastet ned 23. mars 2017.

I 2013 kom det på plass en ny skattelov for petroleumssektoren, Model Production Sharing Agreement, MPSA. Den ble ansett for å være blant kontinentets strengeste, noe industrien mente gjorde Tanzania til et av de minst attraktive landene for å investere i regionen. Selv om det politiske regimet i Tanzania anses som relativt stabilt, kan også loven vise seg å destabilisere myndighetene.³²⁶ Myndighetene skal balansere mellom å være attraktive og samtidig regulerende for at framtidige inntekter skal komme landet til gode.

Hovedutfordringen til Tanzania og andre utviklingsland i samme situasjon, er handlingsrommet som taler til de multinasjonale selskaperes fordel når myndighetene legger opp til svak kontroll og suverenitet over naturressursene. Dette kan delvis forklares med at myndighetene ønsker å tiltrekke seg utenlandske investorer. En gradvis innføring av såkalte servicekontrakter (SC - technical service agreement/contract) er en av anbefalingene som er kommet. Til forskjell fra blant annet det norske regimet med konsesjonsavtaler på sokkelen, og produksjonsdelingsavtaler, PSA-avtaler, som er vanlig internasjonalt, kan servicekontrakter i større grad sikre rettighetene til myndighetene.³²⁷ Slike avtaler baserer seg på at oljeselskapene får en bestemt pris for produserte enheter, men uten at selskapene har eierrettigheter. Kuwait, Irak, Venezuela er eksempler på land med slik praksis. Dersom Tanzania slår inn på denne linjen, vil det gi landet mer kontroll og større inntekter fra gasssektoren som kan bidra til bærekraftig utvikling i landet.³²⁸

Uganda

Befolkning: 41,2 millioner. **Hovedstad:** Kampala. **Styresett:** Republikk. **President:** Yoweri Museveni, siden 1986. **Etniske grupper:** Baganda 16,9%, banyakole 9,5%, basoga 8,4%, bakiga 6,9%, iteso 6,4%, langi 6,1%, acholi 4,7%, bagisu 4,6%, lugbara 4,2%, bunyoro 2,7%, andre 29,6%. **Språk:** Engelsk, ganda/luganda, niger-kongospråk, nilo-sahariske språk, swahili, arabisk. **Korrupsjon:** På 151. plass av de 176 landene som ble målt på Transparency Internationals korrupsjonsindeks (2016). **Spedbarnsdødelighet:** 38 per 1000 innbyggere (2014). **Bruttonasjonalinntekt (BNI), per innbygger (2013):** 1825 (dollar). **Oljeproduksjon:** Ingen. **Oljereserver:** 2,5 milliarder utvinnbare fat. **Norsk bistand:** 359,7 millioner kroner, 16,8 millioner fra Olje for utvikling (2015). **Oljebistand siden:** 1995. **Olje for utvikling siden:** 2006. **Statoil i Uganda:** Ingen deltakelse. **Statoils produksjon:** Ingen. **Norsk ambassade siden:** 1998.

«Den norske ambassaden i Kampala og partnere fra norske myndigheter og norsk næringsliv arbeider sammen som Team Norway for å promotere handel og

³²⁶ Bahat Mgaya, Raphael, "Petroleum Taxation: A Critical Analysis of Oil and Gas Fiscal Regime in Tanzania", Robert Gordon University, The Law School, Aberdeen, 2014, side 65-67, www.academia.edu/8782336/Oil_and_Gas_Fiscal_Regime_in_Tanzania, lastet ned 23. mars 2017.

³²⁷ Boma, Kulthum J., *The Natural Gas Sector in Tanzania. Suggestions for a Better Framework to Benefit the Country*, Masters in Internationals and Comparative Law, Transcultural Business, Faculty of Law, University of Lapland, 2013, side 47-50.

³²⁸ *Ibid*, side 65-66 og 69.

investeringer mellom Uganda og Norge. Arbeidet har allerede gitt resultater, og jeg er sikker på vi vil se mer av det i årene framover» (Statssekretær Hans Brattskar.)³²⁹

Ifølge Transparency Internationals korrupsjonsindeks for 2016, lå Uganda på 151. plass av de 176 landene som ble målt i undersøkelsen. Den store utfordringen i Uganda er de klassiske problemene med mye korrupsjon, svak statsforvaltning og manglende rammeverk for petroleumsindustrien. Statoil er ikke tilstede i Uganda, men da myndighetene i Uganda i 2015 offentliggjorde listen over selskaper som var kvalifisert til å søke om seks blokker for oljeleting, sto det ukjente norske selskapet Petrica Energy på listen.

Blant aksjonærene i selskapet var skikongen Bjørn Dæhlie. Gjennom sin andel i selskapet håpet den meritterte skiløperen å ta del i et lite oljeeventyr i Uganda.³³⁰ Året etterpå valgte imidlertid selskapet å takke nei til invitasjonen og avsto fra å søke. Ifølge Sverre Skogen, leder i selskapet, skyldtes det betingelsene selskapet ble forespeilt. Utlysningen av oljeleting var omstridt fordi blokkene som skulle tildeles lå i eller like ved naturreservater.³³¹

Uganda har fått støtte fra Olje for utvikling siden 2006. Den gang var beløpet på 6,7 millioner kroner. Det sank i 2007 til 5,6 millioner. Toppen ble foreløpig nådd i 2013 med 50,6 millioner. I 2015 var beløpet på 16,8 millioner. Totalt har Uganda fått 254 millioner i bistand fra Olje for utvikling i perioden 2006-2015. Det er det klart høyeste beløpet sammenlignet med de andre landene.³³²

Uganda fikk totalt 367,1 millioner kroner i bistandspenger fra Norge i 2016. Fire land i Afrika fikk mer i bistand fra Norge enn Uganda i 2016. I 2010 var det totale bistandsbeløpet 431,9 millioner, i 2000 184,7 millioner. Toppåret etter årtusenskiftet var i 2011 da landet mottok 453,8 millioner kroner.³³³

Oljekakten i Uganda startet for alvor med tildeling av letelisenser i 2004. Fra 2006 og framover ble det gjort flere oljefunn i Uganda som var blant de største oljefunnene på et par

³²⁹ Brattskar, Hans, «The Gateway to Africa», tale holdt under Uganda Business Forum, Oslo, 13. mai 2015, www.regjeringen.no/no/aktuelt/business_forum/id2412073, lastet ned 24. mars 2017. Forfatters oversettelse.

³³⁰ Hustadnes, Halldor, «Bjørn Dæhlie på oljefukt i Uganda», *Dagbladet*, 27. august 2015, www.dagbladet.no/nyheter/bjorn-daehlie-pa-oljefukt-i-uganda/60651884, lastet ned 24. mars 2017.

³³¹ Hustadnes, Halldor, «Bjørn Dahlie dropper oljefukt nær Unesco-vernet afrikansk oljefukt», *Dagbladet* 16. mars 2016, www.dagbladet.no/nyheter/bjorn-daehlie-dropper-oljefukt-naer-unesco-vernet-afrikansk-naturperle/60433598, lastet ned 24. mars 2017.

³³² Olje for utviklings årsrapport 2015, vedlegg, tabell 3.

³³³ Norad, «Norsk bistand i tall», søketjeneste, www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall/.

tiår i Afrika sør for Sahara. Etter oppdagelsene var det flere uoverensstemmelser mellom oljeselskapene og myndighetene. Dette forårsaket forsinkelser i oppstart av produksjon som nå er ventet til tidligst 2020. Produksjonen er ventet å nå rundt 200.000 fat i døgnet når den er på sitt høyeste.³³⁴

Norske myndigheter vært tydelige på at Uganda er et attraktivt land for norsk næringsliv. Uganda er et annet afrikansk land som kan omgjøre oljefunn til statlige inntekter. Norge ser store muligheter i Uganda. I en tale som statssekretær Hans Brattskar i Utenriksdepartementet holdt på Uganda Business Forum i Oslo i 2015, karakteriserte han Uganda som «inngangsporten» til Afrika, et land på frammarsj som er av økende interesse som økonomisk partner for Norge. For å utnytte mulighetene i landet, opplyste han at Norge hadde etablert et «Team Norway» i landet. Ambassaden i Kampala, sammen med partnere fra norske forvaltningsorgan og privat næringsliv, arbeidet for å promotere handel og investeringer mellom Norge og Uganda. Arbeidet hadde allerede gitt resultater, påpekte Brattskar og var sikker på at mer ville oppnås i de kommende årene. Samtidig roste han Norges bidrag gjennom Olje for utvikling og hevdet at Uganda hadde gjort store framskritt i å etablere moderne institusjoner og lovgiving for å sikre ansvarlig forvaltning av petroleumsressursene.³³⁵

Selv om tildelingene i 2015 ikke skapte den store debatten hjemme i Norge, gikk ikke saken helt forbi i stillhet. Etter tildelingen av lisenser for oljeleting i Ngaji-blokken stilte Venstres Ola Elvestuen spørsmål til utenriksminister Børge Brende om hvorvidt Olje for utvikling hadde forsikret seg om at programmets rådgiving i Uganda for leteboring var i samsvar med Norges forpliktelser i Unesco-konvensjonen, som tar for seg vern av verdens kultur og naturarv. Utenriksministeren viste generelt til at det var Uganda selv som avgjorde hvilke områder i landet som skulle åpnes for oljeboring. Han sa at Norge gjennom programmet hadde lagt fram de miljømessige utfordringene oljeutvinning generelt førte med seg. I den konkrete saken ga ikke norske myndigheter råd om tildelinger av letelisenser, men Olje- og energidepartementet og Oljedirektoratet bisto ugandiske myndigheter i forberedelse av lisensrunden i 2016.³³⁶

³³⁴ Fattouh, Bassam, *Oil in Uganda: Hard bargaining and complex politics in East Africa*, The Oxford Institute of Energy Studies, 2014, side 2-4, www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2015/10/WPM-601.pdf, lastet ned 24. mars 2017.

³³⁵ Brattskar, Hans, *The Gateway to Africa*, tale holdt under Uganda Business Forum, Oslo, 13. mai 2015, www.regjeringen.no/no/aktuelt/business_forum/id2412073, lastet ned 24. mars 2017.

³³⁶ Svar på spørsmål om Olje for utvikling og Uganda. Skriftlig spørsmål fra Ola Elvestuen og svar fra Børge Brende, 21. januar 2016, www.regjeringen.no/no/aktuelt/svar_unesco/id2471239/, lastet ned 24. mars 2017.

I Uganda har president Yoweri Museveni regjert landet siden 1986. Foran valget i 2006 tillot diktatoren for første gang på 25 år at opposisjonen fikk drive valgkamp.³³⁷ Trakassering av opposisjonstilhengere var det som satte sitt preg på valgkampen. Under valgkampen i 2016 arresterte politiet opposisjonsleder Kizza Besigye og skjøt tåregass på tilhengerne hans.³³⁸ I 2014 signerte presidenten en lov om forbud mot homofili i landet. Avgjørelsen vakte harme og reaksjoner i vestlige land. Mange land svarte med kutt i bistanden til landet.³³⁹ Norge holdt også tilbake 50 millioner bistandskroner fra et opprinnelig budsjett på vel 400 millioner kroner. Da flere land kuttet i bistanden, svarte presidenten med at bistanden var en del av problemet for Uganda. Utenriksminister Børge Brende ønsket å gjennomgå hele bistandspakken til det øst-afrikanske landet.³⁴⁰

Uganda har lagt seg på en linje med såkalte produksjonsdelingsavtaler, PSA-avtaler, med oljeselskapene. De inneholder blant annet detaljerte forpliktelser og krav til partene i avtalen og omfatter arbeidsprogram, økonomiske forpliktelser, krav til helse miljø og sikkerhet og andre rapporteringsforpliktelser.³⁴¹ President Museveni og hans innerste krets styrer oljeindustrien i landet, mens ministre for øvrig har liten innflytelse. Viktige beslutninger for industrien blir gjort uten at nødvendige reguleringer har vært på plass. Ingen vedtak for oljeindustrien fattes heller uten at presidenten har hatt det siste ordet. Det er også presidenten som i siste instans godkjenner avtaler med internasjonale oljeselskaper.³⁴²

Selv om de største skandalene har uteblitt når det gjelder korrupsjon i oljesektoren i Uganda, er korrupsjon likevel et problem. Før produksjonen er kommet i gang, frykter frivillige organisasjoner og opposisjonen i landet at oljeinntektene kommer til å bli tett kontrollert av

³³⁷ Lunde, Ane Haavardsdatter, «Skittent spill foran valget i Uganda», *NRK*, 22. februar 2006, www.nrk.no/urix/skittent-spill-foran-valget-i-uganda-1.590895, lastet ned 24. mars 2017. NTB-melding publisert på NRKs nettsider.

³³⁸ “Uganda police arrest opposition leader again amid election clashes”, *The Guardian*, 19. februar 2016, www.theguardian.com/world/2016/feb/19/uganda-elections-police-arrest-opposition-leader-clashes-besigye, lastet ned 24. mars 2017. Melding fra nyhetsbyrået Reuters publisert i *The Guardian*.

³³⁹ Plaut, Martin, “Uganda donors cut aid after president passes anti-gay law”, *The Guardian*, 25. februar 2014, www.theguardian.com/global-development/2014/feb/25/uganda-donors-cut-aid-anti-gay-law, lastet ned 24. mars 2017.

³⁴⁰ Bjørgaas, Tove, Helge Carlsen, «Vil gjennomgå hele bistandssamarbeidet med Uganda», *NRK* 24. februar 2014, www.nrk.no/urix/full-gjennomgang-av-uganda-bistand-1.11567692, lastet ned 24. mars 2017.

³⁴¹ Myndighetene i Uganda, “National Oil and Gas policy for Uganda”, Ministry of Energy and Mineral Development, 2008, side 7, www.energyandminerals.go.ug/downloads/NATIONALOILANDGASPOLICYFORUGANDA.pdf, lastet ned 27. mars 2017.

³⁴² Fattouh, Bassam, “Oil in Uganda: Hard bargaining and complex politics in East Africa”, *The Oxford Institute of Energy Studies*, 2014, side 24-27, www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2015/10/WPM-601.pdf, lastet ned 24. mars 2017.

presidenten selv. Hvor lenge korrupsjon vil påvirke oljeindustrien er uklart, men politisk korrupsjon kan gjerne utvides i den opptrappingsfasen som oljeindustrien er i nå.³⁴³ Politiske intriger og reguleringer har gjort at analytikere har ment det er risikabelt å investere i landet. Oljerørledning for transport av olje fra Uganda gjennom Kenya er også en uavklart faktor.³⁴⁴ Ved å styrke offentlige institusjoner, delvis spredning av politisk makt og etablering av et relativt fri presse, spesielt i hovedstaden Kampala, har president Museveni forsøkt å imøtekomme internasjonal kritikk. I takt med de utenlandske oljeinvesteringene i landet har Ugandas offentlige utgifter som er dekket av bistand gått ned. I 2004 sørget bistandspenger for 55 prosent av de offentlige utgiftene. I 2010 var tallet redusert til 26 prosent.³⁴⁵ Oljeinvesteringer blir framover stadig viktigere for presidenten for å kunne opprettholde og øke landets inntekter, som også er med på å beskytte og opprettholde makten hans.

Delkonklusjon

Mange land med store petroleumsressurser og høye inntekter til statsapparatet har i dag en befolkning som lever i fattigdom. De afrikanske landene som er gjennomgått er typiske eksempler. Statene er også i større eller mindre grad styrt av autoritære regimer. Korrupsjon og mangel på åpenhet er blant svakhetstrekkene i det offentlige apparatet, samtidig som de preges av et svakt statsapparat og varierende grad av reguleringer av petroleumssektoren. I 1995 presenterte Sachs og Warner det åpenbare paradokset med at land som er rike på naturressurser og som for eksempel har store forekomster av olje og gass eller edle metaller, som regel også har lavere økonomisk vekst enn land uten slike ressurser.³⁴⁶ Når petroleumsressursene er så viktige, blir oljenæringen så sentral og dominerende at det hindrer vekst på andre næringsområder.

Landene som er gjennomgått, er klare eksempler på de rådende samfunnsforholdene. Tanzania, som står på trappene til det som kan bli landets eksplosive vekst av gassinntekter, ser ikke ut til å ha bedre forutsetninger for at ting kan gå bedre enn det har gjort i land som Angola, Ghana og Nigeria. Uganda, som er i samme situasjon som Tanzania, ser heller ikke ut til å unngå ressursforbannelsen. Ut fra oversikten kan det også hevdes at spesielt kombinasjonen av store naturressurser og autoritært styre synes å være en ytterlig forsterkende effekt for ressursforbannelsen. Michael Ross trekker fram følgende forbindelse

³⁴³ *Ibid*, side 27-29.

³⁴⁴ *Ibid*, side 40.

³⁴⁵ *Ibid*, side 26-27.

³⁴⁶ Sachs, Jeffrey D., Andrew M. Warner, "Natural Resource Abundance and Economic Growth", National Bureau of Economic Research, Cambridge, 1995, side 22-23.

mellom oljerike stater og autoritære regimer: 1.) Innbyggere i oljerike land bryr seg mindre om demokrati enn oljefattige stater. 2.) Autoritære regimer bruker i større grad petroleumsinntekter til populistiske tiltak som hjelper på regimets popularitet og hindrer protester. 3.) De åpenbare vanskelighetene med korrupsjonsbekjempelse, er at jo mer korrupt en offentlig tjenestemann er, desto mer interessert er han eller hun i å hindre offentlig innsyn og kontrollpolitikk av myndighetene.³⁴⁷

Men ser vi på oppsvinget i de norske næringsinteressene i takt med bistandspolitikken og Olje for utvikling i den perioden programmet har eksistert, ser vi at særlig Angola har vært gunstig for norsk næringsliv. I 2014 hentet næringslivet utbytte for 7 milliarder kroner fra selskap med minst 20 prosent norsk eierandel i Angola, ifølge tall fra SSB. I 2013 var tallet 10,6 milliarder kroner, mens næringslivets utbytte var 5,9 milliarder i 2004. Av de fem landene som er gjennomgått, er det det bare Nigeria og Angola som kan skilte med så store tall. I Nigeria var det norske utbyttet på 2,5 milliarder i 2013, mens det i 2012 var på 9,2 milliarder, etter å ha økt fra 720 millioner i 2009. Tanzania og Uganda har ikke merkbart positivt utbytte, mens Ghana hadde 473 millioner i 2013. For Afrika totalt lå tallene på 15,8 milliarder i 2013, 9,6 milliarder i 2014, mens den foreløpige toppen ble nådd med 23,8 milliarder i 2012.³⁴⁸

Gjennomgangen har sine svakheter, siden tallene er basert på egenrapportering. De beskriver likevel noen trekk om at oljeland som Angola og Nigeria i Vest-Afrika er spesielt viktig for norsk næringsliv i Afrika. For øvrig bærer også Statoils engasjement i Algerie frukter, med et utbetalt utbytte for norsk næringsliv på 2,7 milliarder i 2014. Totalt var utbyttet fra afrikanske land på 101,2 milliarder kroner i perioden 2008 til 2014.³⁴⁹

³⁴⁷ Ross, Michael, "Oil and Democracy Revisited", UCLA, Department of Political Science, Los Angeles, 2009, side 20-24.

³⁴⁸ Tallene er hentet fra Statistisk Sentralbyrås databank for investeringer og utbytte for norsk næringsliv, www.ssb.no/statistikkbanken/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=InvestAvkaLand&KortNavnWeb=di&PLanguage=0&checked=true, lastet ned 27. mars 2017.

³⁴⁹ *Ibid.*

Kapittel 6

Bistandspenger økte i takt med norske oljeinteresser

Finnes det noen sammenheng mellom landene bistandsprogrammet Olje for utvikling har engasjert seg i og norske oljeinteresser? Ved oppstarten i 2006 var Olje for utvikling engasjert i 19 land. Ser vi på hvor mange av landene som var viktige oljeland, var både Nigeria og Angola på listen over hvor Statoil hadde sterke interesser. Øst-Timor fikk mest penger i 2006 med drøyt 14 millioner kroner, Mosambik fikk nest mest med 8,4 millioner kroner, mens Nigeria fikk tredje mest med 6,7 millioner. Angola lå på 9. plass på listen med nesten 3 millioner kroner.

Statoil var i 2006 allerede vel etablert både i Nigeria og Angola. I 2007 fikk selskapet lisenser i Mosambik. Samme år økte Olje for utvikling sin bistand til 14,9 millioner kroner og videre til 18,8 millioner i 2008. Dette året var det Mosambik som mottok mest penger fra Olje for utvikling. I løpet av de første årene markerte Angola seg med 11,1 millioner i 2007. Bare Mosambik (14,9) og Øst-Timor (15,9) fikk mer. Irak var like bak med sine 10,5 millioner kroner i støtte. Statoil inngikk i 2007 et samarbeid med irakiske myndigheter om petroleumsleting og analyse av feltutvikling.³⁵⁰ I oppstarten for Olje for utvikling kan det ut fra tallene og prioriteringene se ut til at oljeland som var viktige for Statoil, også var viktige for Olje for utvikling.

De viktige landene for Statoil utenfor Europa, var i Nord-Amerika, inkludert Mexico-gulven, og tidligere Sovjetunionen. Viktige var også Angola og Nigeria i Afrika sør for Sahara, Libya, Algerie og Egypt i Nord-Afrika, Kina i Asia, Brasil og Venezuela i Sør-Amerika. Statoil hadde letelisenser i Tanzania, Iran, Mosambik, Cuba, Marokko og Indonesia.³⁵¹ Olje for utvikling har aldri engasjert seg i Nord-Afrika. Land sør for Sahara har vært de mest interessante for Olje for utvikling. I 2007 hadde Statoil forholdsvis stor leteaktivitet i Angola og annonserte fire funn.³⁵² Av de fire landene som fikk mest økonomisk støtte fra Olje for utvikling, var det bare i Øst-Timor at Statoil ikke var etablert med petroleumsinteresser i 2007. Statoil hadde likevel vært innom området allerede i 1996 og inngått avtale om

³⁵⁰ Statoils årsrapport 2007, side 46.

³⁵¹ Statoils årsrapport 2007, side 31-48.

³⁵² *Ibid*, side 34.

leteboring i områdene som senere skulle bli en del av det offisielle Øst-Timor fra 2002.³⁵³ Statoil ble kritisert for at selskapet gikk inn i et farvann som fortsatt var uavklart landområde mellom Indonesia og det som senere ble en del av Øst-Timor.³⁵⁴

I 2007 etablerte Statoil seg i Indonesia. Siden den gang har selskapet tatt opp leteaktivitet på dypt vann.³⁵⁵ Overføringene fra Olje for utvikling har hele tiden vært beskjedne for Indonesias del, med 500 000 kroner i 2006 og 2007 og 1 million kroner i 2008. Etter den tid har ikke Indonesia fått tildelinger.

Statoil har sterke interesser i Tanzania og signerte avtale om letelisenser direkte med landets myndigheter i 2007. Umiddelbart slo det ikke ut i bidraget fra Olje for utvikling til Tanzania. Fram til 2011 var oljebistanden relativt mager til Tanzania. I 2012 skjedde det et klart brudd, med en økning fra 1,5 millioner kroner i 2011 til 5,9 millioner i 2012, 20,4 millioner i 2013, 28,7 millioner i 2014 og 30,3 millioner i 2015. Statoil har ikke tatt noen beslutning om utbygging av de tre gassfunnene som selskapet gjorde i 2012.³⁵⁶

For Tanzanias del økte bidraget til Olje for utvikling i takt med Statoils engasjement i landet. Nå sier ikke tallmaterialet eller årsrapportene til Olje for utvikling eller Statoil noe om denne oljehjelpen skjer som følge av Statoils engasjement og lovende funn i landet. Men ut fra bistanden er det mulig å konkludere med at i takt med at denne økte og ble spisset i årene 2013-2015 i Tanzania, skjedde det samtidig med Statoils opptrapping.

Uganda er et land som skiller seg ut i Olje for utvikling. Med en bistandssum på totalt 254 millioner kroner gjennom programmet, troner Uganda klart øverst. Uganda har vært et viktig land helt siden starten i 2006 og fram til 2015.

I 2015 mottok Uganda 359,7 millioner kroner i bistandspenger fra Norge. Bistanden til Uganda har økt stor sett jevnt fra 184,7 millioner kroner i 2000 til 453,7 millioner i 2011. Deretter var det en nedgang i 2012 til vel 100 millioner kroner, før bistanden økte til over 400 millioner igjen i 2013 og 2014.³⁵⁷ Da olje for utvikling kom på plass i 2006, var den totale

³⁵³ «Statoil starter gassleting utenfor Øst-Timor», *Aftenposten* 6. desember 1996, <http://tux1.aftenposten.no/nyheter/forste/s42774.htm>, lastet ned 25. april 2017. Usignert NTB-melding.

³⁵⁴ Leer-Salvesen, Tarjej, «Statoil og folkeretten», *Dagbladet* 23. november 1998, www.dagbladet.no/kultur/1998/11/23/143065.html, lastet ned 25. april 2017.

³⁵⁵ Statoil, «Indonesia», Statoils landsider, www.statoil.com/en/where-we-are/indonesia.html, lastet ned 25. april 2017.

³⁵⁶ Statoils årsrapport 2012, side 17.

³⁵⁷ Norad, «Norsk bistand i tall», søketjeneste, www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall/?tab=sector.

bistanden fra Norge 319,2 millioner, mens året etter var den på 402,5 millioner. Uganda er det landet som har fått mest penger gjennom Olje for utvikling med totalt 254 millioner kroner. Toppårene for Uganda var 2011, 2013 og 2014, da landet mottok henholdsvis 48,8 millioner, 50,6 millioner og 47,3 millioner.³⁵⁸

Land som Afghanistan, Sudan og Sør-Sudan har også vært viktige for Olje for utvikling. Afghanistan mottok relativt høye beløp fram til 2011. Sudan, og framfor alt Sør-Sudan etter opprettelsen i 2011, har mottatt beløp som har ført de to landene opp på henholdsvis 7. og 2. plass over de landene som har mottatt mest. Statoil har ikke markert seg med oljeaktivitet i noen av disse landene. Men i 2012 ønsket oljeministeren i Sør-Sudans mest folkerike region Statoil velkommen til å søke om konsesjon for oljeleting.³⁵⁹ Det har Statoil foreløpig ikke gjort. Mellom 2012 og 2016 var den totale bistanden til Sør-Sudan på 2,6 milliarder kroner.

Sudan er det landet som har fått mest bistand gjennom Olje for utvikling etter Uganda. Norge har siden freden i borgerkrigen mellom Nord-Sudan og Sør-Sudan i 2005, spilt en aktiv rolle i utformingen av fredspolitikken. Statoil har ikke involvert seg i Sudan. Landet har fallende oljeproduksjon.³⁶⁰ Etter delingen av Sudan havnet de beste prospektene for leting i Sør-Sudan. Sør-Sudan har satt seg som mål å øke den daglige oljeproduksjonen i årene 2017/18.³⁶¹

Den norske oljehjelpen til Afghanistan stoppet i 2011 med et beløp på 3,1 millioner kroner. Toppen ble nådd i 2009 med 13 millioner. I 2009 var landet ett av fire som fikk like over 13 millioner kroner i støtte, bare Øst-Timor med 19,6 millioner fikk mer. I 2012 meldte VG at Afghanistan ønsket norske oljeselskap inn, men interessen var lunken hos Statoil og andre.³⁶²

³⁵⁸ Årsrapport Olje for utvikling 2015, vedlegg, tabell 3.

³⁵⁹ Iden, Kjetil, «Vil ha Statoil til Sør-Sudan», *TV2*, 24. mars 2012, www.tv2.no/a/3727552, lastet ned 25. april 2017.

³⁶⁰ Trading Economics, «Sudan Crude Oil production», www.tradingeconomics.com/sudan/crude-oil-production, lastet ned 26. april 2017.

³⁶¹ Houreld, Katharine, «South Sudan aims to more than doubled oil output in 2017/18», *Reuters*, 27. januar 2017, www.reuters.com/article/us-southsudan-oil-idUSKBN15B1CD, lastet ned 26. april 2017.

³⁶² Ege, Rune Thomas, «Vil ha norske oljeselskap til Afghanistan», *VG*, 17. oktober 2012, www.vg.no/nyheter/utenriks/afghanistan/vil-ha-norske-oljeselskap-til-afghanistan/a/10062488, lastet ned 26. april 2017.

De viktigste landene for Olje for utvikling

Tabell 2. Støtte fra Olje for utvikling i perioden 2006-2015 (i millioner kroner).³⁶³

	Land	Beløp 2006-2010
1	Uganda	254 081
2	Sudan	166 619
3	Mosambik	161 905
4	Ghana	149 184
5	Øst-Timor	124 436
6	Tanzania	92 679
7	Angola	87 830
8	Sør-Sudan	85 921
9	Bolivia	54 686
10	Libanon	45 492
11	Nigeria	40 165

³⁶³ Olje for utviklings årsrapport 2015, vedlegg, tabell, 3.

Tabell 3. Støtte fra Olje for utvikling i perioden 2006-2010 (i millioner kroner).³⁶⁴

	Land	Beløp 2006-2010
1	Uganda	62 701
2	Mosambik	61 673
3	Sudan	61 303
4	Angola	51 217
5	Afghanistan	30 660
6	Bangladesh	28 083
7	Ghana	27 312
8	Nigeria	25 237
9	Madagaskar	23 883
10	Irak	23 022

Bruker vi tabellen ovenfor og vurderer forholdene de første fem årene, ser vi at blant de ti viktigste landene totalt sett, var Uganda, Mosambik, Sudan og Angola. Mosambik og Angola var begge land av interesse for Statoil. Det samme var Nigeria og Irak. Aker fikk lisens og operatørskap i Ghana i 2008, mens Statoil kjøpte seg inn i en letelisens i 2012. I perioden som tabellen ovenfor begrenser seg til, var ikke Statoil etablert i Ghana.

Oljebistanden til landet kom i gang i 2008. Totalt bidro Olje for utvikling med henholdsvis 3,4 millioner til Ghana i 2008, 15,5 millioner i 2010, 36 millioner i 2011, 24,7 millioner i 2012 og 15,2 millioner i 2015. Også i Olje for utvikling ser vi den største endringen fra 2010

³⁶⁴ Olje for utviklings årsrapport 2015, vedlegg, tabell, 3.

til 2011.³⁶⁵ I desember 2010 signerte Olje for utvikling en 5 års samarbeidsavtale med Ghana.³⁶⁶

Nigeria var med i Olje for utvikling fra starten i 2006 og var et av de landene det ble satset på dette året med en tildeling på 6,7 millioner kroner. I 2007 var tildelingen på 5,7 millioner. Dette gjorde at Nigeria var blant de tre-fire landene som fikk mest disse to årene. De påfølgende årene var beløpene til Nigeria forholdsvis stabile, og nedadgående, men en ny topp ble nådd i 2012 med 6,9 millioner kroner. For 2013 var tildelingen 3,3 millioner, før Nigeria ble tatt ut av programmet og ikke fikk noe bistand i 2014 eller 2015.³⁶⁷

Utenfor kysten av Madagaskar markerte norske oljeinteresser seg i 2004 gjennom Norsk Hydro³⁶⁸. Selskapet kom med i en lisens som selskapet trakk seg ut av i 2006.³⁶⁹ Av de ti viktigste landene i perioden fra 2006 til 2010, hadde Statoil, inkludert Norsk Hydro før sammenslåingen i 2007, direkte interesser i fem av landene, mens Ghana kom senere.

Her er imidlertid andre norske selskap etablert i den nevnte perioden. Seks av de ti landene i denne perioden har dermed betydelige norske oljeinteresser.

³⁶⁵ Olje for utviklings årsrapport 2015, vedlegg, tabell 3.

³⁶⁶ Olje for utvikling årsrapport 2011, side 36.

³⁶⁷ *Ibid.*

³⁶⁸ Norsk Hydros årsrapport 2004, side 21.

³⁶⁹ Norsk Hydros årsrapport 2006, side 26.

Tabell 4. Støtte fra Olje for utvikling i perioden 2011-2015 (i millioner kroner).³⁷⁰

	Land	Beløp 2011-2015
1	Uganda	191 380
2	Ghana	121 872
3	Sudan	105 316
4	Mosambik	100 232
5	Tanzania	86 986
6	Sør-Sudan	85 921
7	Øst-Timor	39 496
8	Angola	36 613
9	Bolivia	35 455
10	Libanon	32 928

I perioden fra 2011 til 2015 er det fortsatt Uganda som troner øverst. Ghana er på andreplass, Mosambik på fjerdeplass og Tanzania på femteplass. Blant de landene som får mest penger i denne perioden, er det blant de fem første tre land hvor Statoil har petroleumsinteresser. For Mosambik og Tanzania er de til dels sterke, og Statoil kan stå foran mulig store utbyggingsprosjekter. Videre er også Angola inne på denne listen. Angola er det viktigste landet i Statoils utenlandsportefølje. Fire av landene blant de som har fått mest penger i denne perioden, er dermed viktige land for Statoil. Når det gjelder Øst-Timor, er det et sted hvor Statoil tidligere har hatt interesser. Olje for utvikling avsluttet arbeidet med siste tildeling i 2013.

³⁷⁰ Olje for utvikling årsrapport 2015, vedlegg, tabell 3.

Olje for utvikling har opp gjennom årene bidratt i 32 land. Mange av landene har fått svært små og ubetydelige bidrag, hvor det er vanskelig å se noen sammenheng mellom norske petroleumsinteresser og Olje for utvikling. Uruguay er det landet som har fått minst beløp med 69 000 kroner, 11 000 i 2013 og 58 000 i 2014. Uten at det trenger ha noen betydning for Statoils innpass i landet, kan vi likevel registrere at beløpene kom i årene like før Statoil gikk inn i landet i februar 2016.³⁷¹ Cuba har mottatt 17,7 millioner kroner gjennom Olje for utvikling. I 2005 kjøpte Norsk Hydro seg inn i det spanske oljeselskapets Repsols letelisen, for å utforske petroleumsforekomster på dypt vann.³⁷² Letelisensen gikk ut i 2013. Statoil fikk ikke fornyet lisensen i 2014.³⁷³ I tilfellet Cuba etablerte de norske oljeinteressene seg før Olje for utvikling kom inn. Olje for utvikling kom inn i en periode da Statoil drev med leteaktivitet og kom inn i 2010. Siden den gang har Cuba fått bidrag hvert år fram til 2015.

Vietnam fikk bidrag fra Olje for utvikling fra 2006 til og med 2012. Som vist tidligere var det via alliansen med BP at Statoil fikk tilgang til Vietnam. Statoil solgte seg ut av aktiviteten i Vietnam i desember 2001.³⁷⁴ Olje for utvikling kom dermed inn etter at Statoil hadde trukket seg ut av landet. Beløpene til Vietnam har totalt sett vært beskjedne med 15 millioner kroner totalt sett.

Myanmar kom med i bistandsprogrammet i 2013. Landet mottok i løpet av tre år 19,4 millioner kroner. I 2015 mottok landet 11,3 millioner kroner. Bare fem mottakerland fikk mer. Som vist i innledningen av denne oppgaven, skjedde oppsvinget i bistanden samtidig med Statoils innpass i landet i 2014.³⁷⁵

På den annen side er det også riktig å legge til at et land som Iran har vært viktig for Statoil. Norsk Hydro etablerte seg i landet i 2000.³⁷⁶ I 2013 stengte Statoil kontoret i Iran og trakk seg ut. Olje for utvikling har i disse årene ikke bidratt med bistandspenger til Iran. Iran har også vært et spesielt land å operere i, siden landet har vært under massivt internasjonalt press og boikott. Vi vet ikke hvilke vurderinger som ligger til grunn fra Olje for utviklings side, men dersom landet ikke hadde blitt oppfattet som kontroversielt internasjonalt, kan det ikke

³⁷¹ Statoil, «Resultat for fjerde kvartal, 2016», pressemelding, 1. februar 2016.

³⁷² Norsk Hydros årsrapport 2005, side 14

³⁷³ Statoils årsrapport 2014, side 97.

³⁷⁴ Statoils årsrapport 2002, side 29.

³⁷⁵ Statoils årsrapport 2014, side 29.

³⁷⁶ Norsk Hydros årsrapport 2000, side 17.

utelukkes at den norske bistandstilnærmingen gjennom Olje for utvikling ville vært annerledes.

I 2006 fikk Sør-Afrika 6 millioner kroner fra Olje for utvikling, noe som var fjerde mest av landene som fikk penger. Overføringene varte fram til 2009. Siden den gang har ikke landet mottatt penger. Først i 2015 kom Statoil inn i Sør-Afrika da selskapet kjøpte andel i en letelicens.³⁷⁷

I 2015 var 12 land nøkkelland for Olje for utvikling. Disse var: Angola, Cuba, Ghana, Irak, Kenya, Libanon, Mosambik, Myanmar, Sudan, Sør-Sudan, Tanzania og Uganda.³⁷⁸ I seks av disse landene, Angola, Cuba, Ghana, Mosambik, Myanmar, Tanzania, har Statoil petroleumsinteresser, mens Irak er et land hvor Statoil tidligere har vært, men har trukket seg ut av.

Totalbistand til oljeland

Finnes det noen sammenheng eller klare brudd i den norske bistanden til viktige oljeland i Afrika sør for Sahara? Land som Tanzania, Mosambik, Angola, Nigeria, Ghana i Afrika har både vært viktige for Olje for utvikling og for Statoil. Under skal vi se litt på hvordan utviklingen har vært etter at Statoil for alvor satset i utlandet fra 1990.

³⁷⁷ Seglem, Elisabeth, «Statoil går inn i Sør-Afrika», *Stavanger Aftenblad*, 29. oktober 2015, www.aftenbladet.no/aenergi/Statoil-gar-inn-i-Sor-Afrika-22511b.html?spid_rel=2, lastet ned 27. april 2017.

³⁷⁸ Olje for utviklings årsrapport 2016, side 10-11.

Tabell 5. Totale bistandsbeløp til Afrika i perioden 1990-2016 (i milliarder kroner).³⁷⁹

	Land	Beløp 1990-2006	Beløp 2007-2016	Totalbeløp
1	Tanzania	7 063,3	5 850,2	12 915,5
2	Mosambik	6 450,6	4108,5	10 559,2
3	Zambia	4 607,8	3 100,7	7 708,5
4	Uganda	3 057,1	3 988,1	7 045,2
5	Sudan	3 093,7	3 689,4	6 783,1
6	Malawi	1 743,2	4 538,7	6 281,9
7	Etiopia	3 189,0	2 805,1	5 994,1
8	Somalia	1 866,5	2 988,9	4 855,4
9	Zimbabwe	1 751,1	1 361,6	3 112,7
10	Angola	2 250,4	816,8	3 067,2

Tanzania har opp gjennom årene vært en meget stor av mottaker norske bistandspenger. I 1980 mottok Tanzania 218,1 millioner i bistandspenger fra Norge. Beløpet holdt seg høyt gjennom hele 1980-tallet og nådde 643,7 millioner kroner i 1990. I 1998 var tallet nede i 336,3 millioner. Da Olje for utvikling startet i 2006, var det totale bistandsbeløpet fra Norge 483 millioner kroner, og i 2007 var det 666,8 millioner kroner. Dette var samme år som Statoil etablerte seg i landet. I 2008 steg beløpet ytterligere til 728,5 og nådde en foreløpig topp i 2010 med 749,2 millioner kroner. Ser vi på perioden fra 1990 og fram til 2016 og sammenligner med Tanzanias posisjon som mottaker i 1980-årene, er det ikke grunnlag for å hevde at bistanden øker som følge av Statoils interesser i Tanzania. Likevel kan det registreres et interessant brudd i årene 2006 og 2007 med klare økninger fra 2005, da

³⁷⁹ Norad, «Norsk bistand i tall», søketjeneste, www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall

bistanden var på 388,6 millioner kroner. Med Tanzanias sterke posisjon som bistandsmottaker generelt, er det vanskelig å kunne trekke noen klare trender om at disse økningene skyldes norske petroleumsinteresser.

Mosambik følger like bak Tanzania som det nest viktigste mottakerlandet i Afrika. Landet fikk økt bistanden gjennom hele 1980-tallet. Fra 51,9 millioner i 1980 til 341,4 millioner kroner i 1989. I 1990 var beløpet 327 millioner, og da Olje for utvikling startet i 2006, fikk Mosambik 412 millioner. Det økte til 469 millioner i 2007, samme år som Statoil anskaffet seg letelisenser i landet. Året etter økte beløpet til 551,7 millioner kroner og nådde en topp. I 2016 ble Mosambik støttet med 239,4 millioner kroner. Som for Tanzanias del, har Mosambik vært et viktig mottakerland for norske bistandspenger. Det er ingen klare tegn som viser at bistanden økte i takt med norske petroleumsinteresser. Men som for Tanzania, ser vi interessante brudd rundt årene Statoil fikk letelisenser.

Et annet trekk som er interessant å bemerke er Angolas relativt sterke posisjon som bistandsmottaker etter 1990. Dette framstår som overraskende, både fordi landet var herjet av borgerkrig fra 1975 til 2002, men også fordi Norge tradisjonelt sett ikke har konsentrert bistanden om Vest-Afrika. Landet er blant de ti som mottok mest bistand i perioden fra 1990 til 2016. I 1986 var bistanden på beskjedne 2,2 millioner kroner, men økte til 5,9 millioner i 1987 og videre de tre neste årene. I 1990 var den på 45,5 millioner, 50,6 millioner i 1991, før beløpet økte betydelig til 182,2 millioner i 1995. I 2006 var beløpet 150,1 millioner kroner, mens det i 2016 var på 65,4 millioner.

Når det gjelder den norske bistanden til Angola, er det verdt å merke seg at den ved Statoils ankomst i landet i 1991, var den på 50,6 millioner kroner, mens den i 1995, noen få år etter at både Norsk Hydro og Statoil hadde gjort sine første investeringer i landet, steg til 105,1 millioner kroner. I året etter, i 1995, var den på 182,2 millioner kroner, noe som var det høyeste beløpet til landet på 1990-tallet.³⁸⁰

Angola, som ikke var noen stor mottaker av norske bistandspenger, før de norske petroleumsinteressene økte, er kanskje det beste eksempelet på at den norske pengestrømmen har økt i takt med norske oljeinteresser i landet.

³⁸⁰ Norad, «Norsk bistand i tall», søketjeneste, www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall/?tab=sector

Ghana er et annet land i Vest-Afrika som tradisjonelt fikk små beløp av norske bistandspenger. Gjennom hele 1980- og 1990-tallet var beløpene lave, med unntak av 27,7 millioner kroner i 1987 og 82,6 millioner i 1991. Så sent som i 2008 var bistandsbeløpet på 5,7 millioner. I 2009 var det på 15,5 millioner kroner, men økte til 22 millioner i 2010 og ble mer enn doblet til 45,1 og 48,1 millioner i 2011 og 2012. Som tidligere nevnt, var dette samme år som Statoil kjøpte seg inn i en letelisens i Ghana. For Ghanas del er det også grunnlag for å hevde at norske bistandspenger har økt samtidig med norske oljeinteresser i landet.

I 2015 var den totale bistanden 33,1 millioner kroner. Det største bruddet ser vi fra 2010 til 2011. Bistandspengene ble doblet fra 22 millioner i 2010 til 45,1 millioner i 2011.³⁸¹ Det var i 2010 at myndighetene i Ghana truet med å trekke tilbake oljelisensen som Aker var blitt tildelt. Selv om det i kildeutvalget ikke finnes noen holdepunkt for at den plutselige økningen i bistand skyldes støyen om Aker-lisensen, må det likevel kunne bemerkes at Norge doblet bistanden til Ghana det påfølgende året. Dette var også samme år som Norge etablerte ambassade i Ghana.

Oljelandet Nigeria var ikke veldig betydningsfullt for norsk bistand på 1980-tallet. Beløpene landet mottok var relativt ubetydelige og varierte fra 200 000 kroner i 1984 til 2,1 millioner i 1989. I begynnelsen av 1990-årene skjedde det heller ikke noen umiddelbar økning. Det ble gitt 2,5 millioner i 1990, mens i 1992 ble det gitt 1,5 millioner. I 1996 mottok landet 9,5 millioner kroner noe som var en økning på 1,3 millioner i 1995. Dette var året etter at Statoil gjennomførte sin første boring som operatør i Nigeria.³⁸²

Først etter årtusenskiftet fikk Nigeria en større plass i de norske bistandsbudsjettene. Neste brudd kom i 2002 med 24,6 millioner og videre til 36,9 millioner i 2004. Året etter, i 2005, ble Statoil tildelt en ny letelisens i Nigeria³⁸³ I 2009 var bistanden på 57,6 millioner.

Bistandsbeløpene befant seg mellom 54 og 85 millioner i årene fra 2010 til 2014. En ny markant økning skjedde i 2015 da beløpet var på 142,4 millioner, mens det i 2016 var på 131,6 millioner.³⁸⁴

Norge var allerede etablert med oljeinteresser i Nigeria før de store bruddene i bistanden fant sted. Dette gjør det vanskelig å trekke noen bastant slutning om at bistanden til Nigeria har

³⁸¹ Norad, «Norsk bistand i tall», søketjeneste, www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall/?tab=sector

³⁸² Statoils årsrapport 1995, side 23.

³⁸³ Statoils årsrapport 2005, side 10.

³⁸⁴ Norad, «Norsk bistand i tall», søketjeneste, www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall/?tab=sector.

økt som følge av sterke norske oljeinteresser. Det som imidlertid er helt klart, er at Nigeria er et viktig oljeland for Statoil, og Nigeria har blitt et stadig viktigere mottakerland for norske bistandspenger.

Bistandspenger og oljeinteresser

Namibia er et interessant land når det gjelder norske bistandspenger. Namibia ligger også i Vest-Afrika og var et land som fikk betydelige norske bidrag i en periode der de norske petroleumsinteressene var sterke. Gjennom 1980-tallet holdt bistandspengene seg stabilt lave, med 2,2 millioner kroner i 1986 som det høyeste beløpet. Fra 1990 økte bistanden til 64,7 millioner og nådde en topp i 1990-årene i 1996 med 107 millioner. I juni 1991 kom meldingen om at Statoil, Norsk Hydro og Saga hadde fått tildelt leteblokker utenfor kysten av Namibia.³⁸⁵ I 1998 økte beløpet til 82,8 millioner kroner. Som følge av manglende funn, trakk selskapene seg ut i 1998.³⁸⁶ I 1999 falt bistanden til Namibia til 41,7 millioner og var nede i 10,5 millioner i 2005. I 2006 økte det til 60 millioner, mens fra 2011 og utover har beløpet til Namibia vært relativt beskjedent og ligger mellom 13,1 millioner i 2011 og 5,3 i 2016.

Indonesia er et annet eksempel fra 1990 årene som skiller seg ut. 1994 var den totale bistanden på 9,3 millioner kroner. Høsten 1995 inngikk Norge en tosidig energiavtale med Indonesia. I den forbindelse ble det uttrykt håp om at avtalen skulle berede grunnen for norske oljeselskap som ville investere i Indonesia.³⁸⁷ Det skjedde også. Statoil gjorde avtale om leteboring i 1996. Bistandsbeløpet økte til 134 millioner kroner i 1996, mens beløpet i 1996 var på 88,6 millioner kroner og falt til 28,3 i 1998. I januar 1997 sikret Statoil seg nye letelisenser på dypt vann i Indonesia. I 2005 var den norske bistanden på 290,4 millioner kroner, men ble redusert til 65,8 i 2006 og nådde neste topp i 2010 med 353,5 millioner kroner. Deretter holdt beløpet seg under 100 millioner i 2011 og 2012, før en oppgang til 164,5 millioner i 2013, 237,9 millioner i 2014, 258,7 millioner i 2015 og 451,4 millioner i 2016.

I Vietnam økte bistandsinteressene i takt med oljeinteressene. Vietnam mottok bare 200 000 kroner i 1989. Etter at Statoil kom inn på 1990-tallet, økte bistanden til 43,2 millioner i 1994 og var 43,4 millioner i 1995. I 1994 inngikk Statoil nye produksjonsdelingsavtaler i

³⁸⁵ Lindøe, John Ove, «Statoil, Saga, Hydro, Neste: Samarbeid om leting», *Stavanger Aftenblad*, 21. juni 1991.

³⁸⁶ Norsk Hydros årsrapport 1998, side 14.

³⁸⁷ Hjorthol, Lars M./NTB, «Tosidig energiavtale Norge Indonesia», *Stavanger Aftenblad*, 5. september 1995.

Vietnam³⁸⁸. Året etter gjorde selskapet sammen med BP et nytt og betydelig gassfunn.³⁸⁹ Bistanden fortsatte å øke til Vietnam etter at Statoil trakk seg ut av landet. Det er ikke unaturlig å se den økende bistanden til Vietnam i 1990-årene som et uttrykk for landets status som petroleumsland. Likevel må det understrekes at bistanden ikke ble redusert etter at Statoil trakk seg ut i 2001. Snarere fortsatte den å øke og nådde 270 millioner i 2012.

For Myanmar var den totale bistanden 105,2 millioner kroner i 2011. Den økte til 132,8 året etter. I 2014 nådde den 228,5 millioner og videre til 256,4 millioner i 2015. For 2016 var den på 252,1 millioner. Statoil kom inn i landet i 2014. I desember 2014 foretok det norske kongeparet og utenriksminister Børge Brende et offisielt statsbesøk til Myanmar. Her var også representanter fra Intsok med.³⁹⁰ Offisielt het det at statsbesøket skulle bidra og markere den fredsbyggende prosessen i Myanmar. Ikke desto mindre var det 72 personer som representerte 40 ulike norske bedrifter med på besøket.³⁹¹

I tilfellene med Namibia, Indonesia og Myanmar er det grunnlag for å hevde at den norske utviklingshjelpen har økt samtidig som de norske petroleumsinteressene har vært tydelig til stede i landene. Oppgavens begrensning har gjort at andre forhold som kan ha hatt betydning for bistandsopptappingen, ikke er studert. Vi kan likevel slå fast at bistanden har økt, eller periodevis har økt, samtidig som at Statoil har vært engasjert i landene.

Et annet land hvor Statoil har sterke interesser og som har forsterket seg de senere årene, er Brasil. Dette landet har aldri fått bistandspenger via Olje for utvikling, men landet kan trekkes fram fordi det siden 2012 har tronet øverst som det landet som har mottatt mest bistand fra Norge.³⁹² Samtidig er det et land med sterke norske oljeinteresser. Statoil etablerte seg med letevirkosomhet i Brasil i 2001 og hadde i 2004 to operatørskap for leteområder.³⁹³ Selskapet foretok en gradvis opptapping i landet. I 2006 var det 15 Statoil-ansatte i Brasil.³⁹⁴ Nå karakteriseres landet som et av Statoils kjerneområder.³⁹⁵ Statoil er operatør for

³⁸⁸ Statoils årsrapport 1994, side 14.

³⁸⁹ Statoils årsrapport 1995, side 10.

³⁹⁰ Regjeringen, «- Stort potensial for vannkraft og petroleum», 2. desember 2014, www.regjeringen.no/no/aktuelt/--Stort-potensial-for-vannkraft-og-petroleum-i-Myanmar/id2342771, lastet ned 27. april 2017.

³⁹¹ Skrede, Kirsti Marie, *Uroa for at Norge blandar rollene i Myanmar*, NRK 30. november 2014, www.nrk.no/urix/uroa-for-at-norge-blandar-roller-i-myanmar-1.12073363, lastet ned 27. april 2017.

³⁹² Norad, «Norsk bistand i tall», søketjeneste, www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall/

³⁹³ Statoils årsrapport 2004, side 21.

³⁹⁴ Statoils årsrapport 2006, side 32.

³⁹⁵ Statoils årsrapport 2016, side 7.

Peregrino-feltet med en eierandel på 60 prosent. Feltet kom i produksjon i 2011.³⁹⁶ Samme år la regjeringen fram sin Brasil-strategi. Her la regjeringen vekt på at Brasil var av stor interesse for norsk næringsliv, ikke minst innen oljeindustrien som et «laboratorium for offshore-teknologi».³⁹⁷ Regjeringen skrev også at det vil være viktig at selskaper med norsk opprinnelse ble valgt som partnere for Petrobras, Statoil og andre oljeselskaper, men også at det ble tilrettelagt for at små og mellomstore selskaper med nisje-teknologi fikk støtte til profilering og etablering i Brasil.³⁹⁸

Så sent som i 2008 mottok Brasil 33,8 millioner kroner. Bistanden økte til 185 millioner i 2009, mens det store bruddet kommer i 2012 med 1,248 milliarder kroner og nådde en topp på 3,988 milliarder i 2013. De to siste årene har overføringene vært på 1,266 milliarder i 2015 og 937 millioner i 2016.³⁹⁹ Når det gjelder Brasil trer det tydelig fram at etter hvert som de norske næringslivsinteressene blir større, har også bistanden økt. Dette skjer nokså samtidig med at Statoil satte i gang produksjon fra Peregrino-feltet i 2011. Et annet brudd vi ser, er i 2007. Brasil mottok det året et bistandsbeløp på 55,3 millioner kroner, en økning fra 18 millioner i 2006. I mars 2007 signerte Statoil avtalen om Peregrino-feltet med myndighetene i Brasil.⁴⁰⁰ Siden vi ikke kjenner hele kompleksiteten i det norske bistandsarbeidet i Brasil, er det vanskelig å trekke noen bastante konklusjoner. Men i tallene som foreligger, er det grunnlag for å hevde at etter hvert som Brasil har blitt et stadig viktigere petroleumsland for norske petroleumsinteresser, har også bistanden økt betydelig i den samme perioden.

Konklusjon

På bakgrunn av tallmaterialet framgår det at i mange av de landene som er, eller i perioder har vært, viktige for Statoil, også har vært viktige for Olje for utvikling. For periodene samlet sett og for periodene 2006-2010 og 2011-2015 delt opp, kommer det fram at Olje for utvikling har hatt en tendens til å engasjere seg i land med sterke norske oljeinteresser. Blant de elleve landene som har fått de største bidragene fra Olje for utvikling, har Statoil i dag

³⁹⁶ *Ibid*, side 29.

³⁹⁷ Regjeringen, «Regjeringens Brasil-strategi – nye perspektiver på tradisjonsrikt innhold», 21. mars 2011, side 10, www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/naeringsliv/280311brasilstrategi_webn.pdf, lastet ned 28. april 2017.

³⁹⁸ *Ibid*, side 12.

³⁹⁹ Norad, Norsk bistand i tall, søketjeneste, www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall/, lastet ned 28. april 2017.

⁴⁰⁰ StatoilHydros årsrapport 2007, side 27.

interesser i fem av landene; Mosambik, Ghana, Tanzania, Angola og Nigeria, i tillegg til Øst-Timor hvor Statoil var inne i 1996 før landet ble uavhengig. Tallene viser også at Statoil hadde interesser i tre av de seks landene som har mottatt mest støtte totalt sett og i fire av de sju landene som har fått mest bidrag fra Olje for utvikling i perioden mellom 2006 og 2015.

I oversikten over de ti landene som fikk mest støtte i periodene fra 2006 til 2010 og fra 2011 til 2016, hadde Statoil mellom 2006 og 2010 interesser i fire av landene; Mosambik, Angola, Nigeria, Irak og Madagaskar (Norsk Hydro), mens Aker i tillegg hadde lisens og operatørskap i Ghana. For perioden 2011 til 2015 var det fire land som skilte seg ut med Statoil-interesser; Ghana, Mosambik, Tanzania og Angola.

Ut fra bistandspenger og norske oljeinteressers engasjement i Uganda, går det ikke an å trekke noen direkte konklusjon om at de går hånd i hånd. Til det har de norske oljeinteressene vært for fraværende. Generelt kan vi likevel slå fast, gjennom de politiske ambisjonene i Uganda, at Uganda er et viktig bistandsland for Norge som også har store muligheter for norsk næringsliv. På sikt kan det verken utelukkes at den norske bistanden, eller gjennom Olje for utvikling, er med på å bane vei for at norske næringsinteresser slår seg opp i Uganda.

I denne forbindelsene er det også nødvendig å bemerke at informasjonsutvalget begrenser seg til det åpne materialet som foreligger. Hvilke interne vurderinger Statoil eller andre norske oljeinteresser har foretatt i Uganda, er ikke vurdert i denne sammenheng. I 2014 kom det fram at Statoil kunne være interessert i å kjøpe opp Tullow Oil.⁴⁰¹ Selskapet ville i så fall fått tilgang til oljelisenser og oljeavtaler i Uganda.

Gjennomgangen kan imidlertid ikke si noe om bistandspengene fra Olje for utvikling har hjulpet Statoil eller andre norske oljeinteresser med å etablere seg i de aktuelle mottakerlandene. Arbeidet dekker heller ikke spørsmål om de totale norske bistandspengene har bidratt til at det har blitt enklere for norske oljeinteresser å komme inn i landene. I bildet som tegnes kan det likevel synes klart at flere av landene i Afrika hvor det er norske oljeinteresser, først og fremst gjennom Statoils engasjement, også er viktige bistandsland. Mange land har også opplevd en opptrapping av bistandspenger på tidspunkt hvor de norske oljeinteressene har vist seg sterke. Utenfor Afrika finnes det også eksempler hvor bistands-

⁴⁰¹ Chris, Musiime og Beatrice Ongode, "Statoil acquisition talk boosts Tullow stock", *Oil in Uganda*, 13. januar 2014, www.oilinuganda.org/features/companies/statoil-acquisition-talk-boosts-tullow-stock.html, lastet ned 25. april 2017.

og petroleumsinteresser ser ut til å være sammenfallende, først og fremst i Brasil, Indonesia og Myanmar.

Norske myndigheters retoriske innpakning av Olje for Utvikling, som et program hvor Norge framstår som den gode hjelper, er med på å sende programmet inn i en gråsonerom som gjør at det er grunn til å stille spørsmål om bistandsprogrammets formål. Framstillingen av Olje for utvikling er med på å gjøre det uklart om det er de såkalte sideeffektene av denne bistanden eller et nobelt ønske om å hjelpe som er det egentlige formålet. Grunnleggende ville det vært rart om kontaktene Norge skapte i landene hvor Olje for utvikling engasjerer seg, ikke styrket båndene mellom landene, både på myndighets- og næringslivsnivå. Desto mer overraskende er det at norske myndigheter prøver å pakke verdier av slik kontaktutveksling inn som en underordnet og nærmest tilfeldig effekt.

Et av hovedproblemene til Olje for utvikling synes å være å formidle hva programmet faktisk ønsker. Det rokker ved troverdigheten når det heter at formålet blant annet er å bidra til fattigdomsbekjempelse, mens det samtidig virker som programmet bidrar til positive sideeffekter for internasjonalisering av norsk oljeindustri. Disse sideeffekter trekkes fram som utilsiktede virkninger av det arbeidet Olje for utvikling gjør i samarbeidsland.

En slik innpakning gjør at viktige og til dels dominerende sider av Olje for utvikling tilsløres eller holdes i bakgrunnen. Debatten om hva Olje for utvikling er og hva norske myndigheter ønsker å oppnå med programmet, hadde vært mer ryddig dersom programmet utelukkende konsentrerte seg om petroleumsland hvor norske oljeinteresser ikke var framtrædende. På den måten ville troverdigheten til bistandsprogrammet, ut fra definisjonen og programmets mål, blitt styrket. Samtidig går det an å ta til orde for at forutsetningene til å lykkes er bedre til stede i oljeland hvor norske oljeinteresser allerede er etablerte, framfor i land hvor det ikke er skapt bånd til Norge.

Det er også mulig å hevde at premissene for en debatt om Olje for utvikling hadde vært bedre, dersom dette bistandsprogrammet oppga som mål at sideeffektene av bistandsprogrammet var viktige; at målet faktisk var å jobbe for norske oljeinteresser i tillegg til å fremme utvikling i de aktuelle mottakerlandene.

Når Olje for utvikling framstår med en dobbeltkommunikasjon, kan det også være grunn til å hevde at norske myndigheter drar fordel av at programmet pakkes inn delvis som noe annet enn det i realiteten synes å være. Dersom Olje for utvikling hadde som mål å bane vei for

norske oljeinteresser i mange land som vi helst ikke ønsker å sammenligne oss med, er det grunn til å tro at programmet ville møtt tøff kritikk. Ved å framheve fattigdomsbekjempelse og hjelpe land med forvaltning av petroleumsressursene for at inntektene skal skape utvikling, framstår Olje for utvikling nærmest altruistisk. Bistandsprogrammet blir vanskeligere å angripe i den offentlige debatten, fordi programmet er «moralsk riktig», vi hjelper noen som trenger det. I den offentlige, politiske debatten er det nærmest påfallende hvor lite de moralske og etiske aspektene ved Olje for utvikling er blitt diskutert. Dette kan være et resultat av enighet, eller det kan skyldes kunnskapsmangel. Det kan ikke utelukkes at politikere ikke kjenner godt nok til i hvilke samfunn Olje for utvikling opererer i og hvilke store ambisjoner dette bistandsprogrammet egentlig har når det i teorien tar mål av seg å få til dreining i pengefordelingen i afrikanske samfunn. De tydelige positive sideeffektene Olje for utvikling fører med seg for norsk næringsliv, framfor alt oljeindustrien, har heller ikke vært gjenstand for debatt.

I grove trekk står Olje for utvikling i samme situasjon som den norske bistandspolitikken for øvrig. Det er stor grad av konsensus og politisk enighet. Spørsmålet er da om ikke Olje for utvikling også er vel så viktig for innenrikspolitiske formål som for utenrikspolitiske.

De faktiske virkningene av Olje for utvikling er også uklare og vanskelig å gå etter i sømmene. Resultatene av pengebruken til Olje for utvikling er vanskelige å dokumentere. Det er ser ut til å være krevende å oppnå resultater som varer. I beste fall kan det hevdes at Norge bidrar til å gjøre landene «litt mindre dårlige» enn de ville vært uten det norske engasjementet, men det blir en påstand som det knyttes stor usikkerhet til. Når Olje for utvikling framhever arbeidet med å utvikle petroleumslover i Uganda og Ghana som en suksess, vet vi ikke om disse lovene faktisk fører til varige endringer. Endringer som igjen påvirker målet til Olje for utvikling; fattigdomsbekjempelse og jevnere fordeling av petroleumsinntektene. Dersom et suksesskriterium for Olje for utvikling er å få på plass petroleumslovverk, er det først og fremst virkningen av dette tiltaket som vil avgjøre om arbeidet har lyktes.

For å oppnå de resultater som målsettingen innebærer, krever det til dels omfattende endringer i flere av mottakerlandenes myndighetsapparat. Vi snakker da om helt fundamentale dreininger i samfunnssystemer med århundrelange tradisjoner. Beskrivelsen av samfunnsforholdene i fem av de sentrale landene i Afrika som Olje for utvikling opererer i viser de åpenbare utfordringene bistandsprogrammet står overfor. Når endringer i

statsapparatet kan medføre reduserte privilegier for sentrale myndighetspersoner, maktrelasjoner som er i et avhengighetsforhold til hverandre og klientisme for øvrig, vil det være vanskeligere å få til. Resultatet blir da at autoritære stater med høye petroleumsinntekter er interessert i å opprettholde status quo.

En norsk ambisjon om å endre fundamentale samfunnsstrukturer for å få til varige fordelinger av petroleumsressurser som skal komme hele befolkningen til gode, kan framfor alt virke naiv. Jeg vil nok hevde at spørsmålet ikke bare dreier seg om mangel på kunnskap i mange av de afrikanske regimene, men vel så mye viljen blant afrikanske ledere og statsapparat til å gå over til en samfunnsmodell som gjør statsforvaltningen litt likere den norske og den europeiske formen for demokrati.

Norske myndigheter hevder at det er et klart skille mellom Olje for utvikling og norske oljeinteresser. Samtidig har Norge et tydelig uttalt mål om å involvere næringslivet tettere i bistandsarbeidet. Klarer mottakerlandene å skille like klart mellom norske myndigheter og Statoil?

Når det heller ikke synes tilfeldig at Olje for utvikling og Statoil engasjerer seg, eller har engasjert seg, i land der begge har sammenfallende interesser, kan det også være grunn til hevde at Olje for utvikling er et bistandsprogram med klare interesser for norsk oljeindustri.

Bibliografi

Litteraturliste

Abdallah, H. Mulondo, E. Senelwa, K. and Mande, M., “Mtwara protests expose gaps in oil, gas, mineral laws management”, *The East African*, 2014, www.theeastafrican.co.ke/news/Mtwara-protests-expose-gaps-in-oil-gas-mineral-laws-management/2558-1682724-view-printVersion-nbnlq1z/index.html, lastet ned 22. mars 2017.

ACEP warns about oil curse”, *Ghana Web*, 16 februar 2016, www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/economy/artikel.php?ID=416074, lastet ned 19. mars 2017. Forfatter ikke oppgitt.

Aker ASA, «Minister vil terminere lisens i Ghana», 21. januar 2010, www.akerasa.com/Media/Nyheter/Minister-vil-terminere-lisens-i-Ghana, lastet ned 17. mars 2017.

“Akufo Addo can’t sleep over campaign promises”, *Modern Ghana* www.modernghana.com/news/749639/akufo-addo-cant-sleep-over-campaign-promises.html, lastet ned 19. mars 2017. Forfatter ikke oppgitt.

“Angola: The Dos Santos family’s private property”, *Maka Angola*, www.makaangola.org/2014/06/angola-the-dos-santos-family%C2%92s-private-property, lastet ned 4.november 2016.

Amanor, David, “Ghana oil begins pumping for first time”, *BBC*, 15.desember 2010, <http://www.bbc.com/news/world-africa-11996983>, lastet ned 17. mars 2017.

Bala-Gbogbo, Elisha, “Nigeria charges Shell, Eni with corruption over oil license”, *Bloomberg*, 3. mars 2017, www.bloomberg.com/news/articles/2017-03-03/nigeria-charges-shell-eni-with-corruption-over-asset-purchase, lastet ned 21. mars 2017.

Bahat Mgaya, Raphael, *Petroleum Taxation: A Critical Analysis of Oil and Gas Fiscal Regime in Tanzania*, Robert Gordon University, The Law School, Aberdeen, 2014. Lastet ned 23. mars 2017: www.academia.edu/8782336/Oil_and_Gas_Fiscal_Regime_in_Tanzania

- Balsvik, Randi Rønning, «Historisk tilbakeblikk» i *Afrika – natur, samfunn og bistand*, Stenseth, Nils Chr., Kjetil Paulsen, Rolf Karlsen (Red), Gyldendal, Oslo, 1995, side 179-198.
- Boma, Kulthum J., *The Natural Gas Sector in Tanzania. Suggestions for a Better Framework to Benefit the Country*, Masters in Internationals and Comparative Law, Transcultural Business, Faculty of Law, University of Lapland, 2013, side 47-50.
- Bore, Marie Rein, «Statoil blir i Nigeria», *Stavanger Aftenblad*, 20. juni 1997.
- Brantzæg, Bjørn, *Common cause different approaches: China and Norway in Nigeria*, Econ Pöyry, Oslo 2008.
- Brende, Børge, «Partnerskap med forventninger», *Stavanger Aftenblad*, 1. desember 2014.
- Brende, Børge, «Sammen om jobben», *Stavanger Aftenblad*, 19. juni 2015.
- Bull-Berg, Hans Jacob, *American International Oil Policy – casual factors and impacts*, Frances Pinter, London, 1987.
- Chevron, “History”, www.chevron.com/about/history, lastet ned 17. april 2017.
- Chris, Musiime og Beatrice Ongode, “Statoil acquisition talk boosts Tullow stock”, *Oil in Uganda*, 13. januar 2014, www.oilinuganda.org/features/companies/statoil-acquisition-talk-boosts-tullow-stock.html, lastet ned 25. April 2017.
- Domfeh, Kofi Adu, “Ghana in oil curse trap over prudent use of petroleum revenue”, *Modern Ghana*, 5. mars 2015, www.modernghana.com/news/602808/1/ghana-in-oil-curse-trap-over-prudent-use-of-petrol.html, lastet ned 19. mars 2017.
- Dypedokk, Kristin: *Serving Public of Private Interests? – a study of Norway’s Oil for Deveopment Initiative in Ghana*, masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2010.
- Dypedokk, Kristin, «Tvilsomme Bistandsmotiv», *Ny Tid*, 12 august 2011.

- Econ Analyse, “West Africa’s oil resources – curse or blessing?”, Oslo, 2004. Part I: “Overview Report”, Part II: “Geopolitics, energy security and West Africa”, Part IV: “Country brief’s”
- Edwards, Sebastian, *Is Tanzania a success story? A long term analysis*, National Bureau of Economics Research, University of California, Los Angeles, 2012.
- Ege, Rune Thomas, «Vil ha norske oljeselskap til Afghanistan», *VG*, 17. oktober 2012, www.vg.no/nyheter/utenriks/afghanistan/vil-ha-norske-oljeselskap-til-afghanistan/a/10062488, lastet ned 26. april 2017.
- Eger, Karl Magnus Løvlien, *Spillet om Statoil – en casestudie av beslutningsprosessen som endte med delprivatisering av Statoil*, masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2008.
- Ekeberg, Emilie, «Slakter Angola-bistand», *Klassekampen*, 16. januar 2016
- Erlandsen, Hans Christian, «Borte bra hjemme best», i *Sagaen om Saga*, Glenne, Bjørn, Arne Halvorsen, Finn Oluf Nyquist (Red.), Saga Petroleum ASA, Oslo 1997, side 71-80.
- ExxonMobils hjemmeside, «Our History», <http://corporate.exxonmobil.com/en/company/about-us/history/overview>, lastet ned 17. april 2017.
- Fattouh, Bassam, “Oil in Uganda: Hard bargaining and complex politics in East Africa”, The Oxford Institute of Energy Studies, 2014. Lastet ned 24. mars 2017: www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2015/10/WPM-601.pdf.
- Fjeldstad, Odd-Helge, *Skyhøye forventninger til gasseventyr*, *Bergens Tidende*, 15. november 2016.
- Garberg, Anne Kari, «Dramatisk innspurt for norskstøttet oljelov», *Framtiden i våre hender*, 31. Oktober 2012, www.framtiden.no/201210315867/aktuelt/bedrifters-samfunnsansvar/dramatisk-innsputt-for-norskstottet-oljelov.html, lastet ned 16 juni 2015.
- Garberg, Anne Kari, «Norsk oljebistand støtter hemmelighold», *Framtiden i våre hender*, 12. mai 2012, www.framtiden.no/201205155622/aktuelt/bedrifters-samfunnsansvar/norsk-oljebistand-stotter-hemmelighld.html, lastet ned 16. juni 2015.

- Garbo, Gunnar, *Makt og bistand - en ambassadørs møte med norsk bistandspolitikk i Afrika*, Spartacus Forlag, Oslo, 1993, side 80-89.
- Gilkær, Hans Torben, *Afrikas historie etter 1940 – med kilder om Kenya*, Systime A/S, Aabenraa, 2007, side 59.
- Gjerseth, Kjell, «Alle gjør det», *Stavanger Aftenblad*, 24. november 1995.
- Glenne, Bjørn, Arne Halvorsen, Finn Oluf Nyquist (Red.), *Sagaen om Saga*, Saga Petroleum ASA, Oslo 1997.
- «Global oil and gas tax guide, 2015», [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-2015-Global-oil-and-gas-tax-guide/\\$FILE/EY-2015-Global-oil-and-gas-tax-guide.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-2015-Global-oil-and-gas-tax-guide/$FILE/EY-2015-Global-oil-and-gas-tax-guide.pdf), lastet ned 23. mars 2017.
- Grand, Trine Skei (V), Bård Vegar Solhjell (SV) og Kjell Ingolf Ropstad (KRF), «På tide å endre kurs i Myanmar», *Dagbladet*, 17. september 2015, www.dagbladet.no/2015/09/17/kultur/meninger/debatt/kronikk/myanmar/41110266, lastet ned 28. april 2017.
- Gulbrandsen, Elise Alexandra, «Energiministeren i Ghana gikk av», *VG*, 1. januar 2016, <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/internasjonalt-politikk/energiministeren-i-ghana-gikk-av/a/23588655/>, lastet ned 19. mars 2017.
- Haga Åslaug, Erik Solheim, «Olje mot fattigdom», *Aftenposten*, 18. desember 2007.
- Hammond, John L., “The Resource Curse and Oil Revenues in Angola and Venezuela”, *Science & Society*, Vol. 75, Nr 3, Juli 2011, side 348–57.
- Hansen, Stein, *Bistand og korrupsjon – hvorfor det er nødvendig med en ny bistandsstrategi*, Z-forlag, Oslo, 2013.
- Hansen, Ketil Fred, “The Politics of Personal Relations: Beyond Neopatrimonial Practices in Northern Cameroon”, *Afrika*, vol 73, nummer 2, 2003, Cambridge University Press, side 202-225.
- Hansen, Ketil Fred, «Olje mot utvikling», *Aftenposten*, 26. november 2007.

«Har fått 2,2 millioner dollar – nå krever han mye mer», *Dagens Næringsliv*, 13. februar 2010, <http://www.dn.no/nyheter/energi/2010/02/13/har-fatt-22-millioner-dollar-na-krever-han-imyei-mer>, lastet ned 21. mars 2017. Forfatter ikke oppgitt.

Haugen, Hans Morten, *Kampen om utviklingen – teorier, strategier og globale utfordringer*, Cappelen Damm, Oslo, 2015.

Helgesen, Ole K, «Bistandspenger sikret Aker-kontrakt», *Teknisk Ukeblad*, 10 mars 2010, www.tu.no/artikler/bistandspenger-sikret-aker-kontrakt/253825, lastet ned 17. mars 2017.

Helgesen, Ole Ketil, «Dette blir tidenes største Statoil-utbygging», *Teknisk Ukeblad*, 5. april 2013, <https://www.tu.no/artikler/dette-blir-tidenes-storste-statoil-utbygging/234619>, lastet ned 23. mars 2017.

Heilbrunn, John R, “Anti-Corruption Commissions: Panacea or Real Medicine to Fight Corruption”, World Bank Institute, 2004.

Hjorthol, Lars M./NTB, «Tosidig energiavtale Norge Indonesia», *Stavanger Aftenblad*, 5. september 1995.

«Holder tilbake ambassadør», *Stavanger Aftenblad*, 8. februar 1996. NTB-melding, forfatter ikke oppgitt.

Holtermann, Sonja og Tone Vassbø, «Sterk kritikk av norsk politikk», *Dagbladet*, 13. mai 2006.

Hourelid, Katharine, “South Sudan aims to more than doubled oil output in 2017/18”, *Reuters*, 27. januar 2017, www.reuters.com/article/us-southsudan-oil-idUSKBN15B1CD, lastet ned 26. April 2017.

Hustadnes, Halldor, «Bjørn Dahlie dropper oljejakt nær Unesco-vernet afrikansk oljeperle», *Dagbladet* 16. mars 2016, www.dagbladet.no/nyheter/bjorn-daehlie-dropper-oljejakt-naer-unesco-vernet-afrikansk-naturperle/60433598, lastet ned 24. mars 2017.

Hustadnes, Halldor, «Bjørn Dæhlie på oljejakt i Uganda», *Dagbladet*, 27. august 2015, www.dagbladet.no/nyheter/bjorn-daehlie-pa-oljejakt-i-uganda/60651884, lastet ned 24. mars 2017.

- Hydén, Gøran, “Why do things happen the way they do? A power analysis of Tanzania”, University of Florida, Gainesville, 2008.
- Håskoll-Haugen, Anne, «Farvel bistand, velkommen gass», *Bistandsaktuelt*, 31. oktober 2012, www.bistandsaktuelt.no/nyheter/nyheter---tidligere-ar/2012/farvel-bistand-velkommen-gass, lastet ned 23. mars 2017.
- Iden, Kjetil, «Vil ha Statoil til Sør-Sudan», *TV2*, 24. mars 2012, www.tv2.no/a/3727552, lastet ned 25. april 2017.
- Ihlen, Øyvind, *Petroleumsparadiset – Norsk oljeindustri strategiske kommunikasjon og omdømmebygging*, UNIPUB, Oslo, 2007.
- “Jonathan’s daughter gets 80 brand new cars as wedding gift”, *Peace FM Online*, 14. April 2014, www.peacefmonline.com/pages/showbiz/news/201404/196338.php, lastet ned 21. mars 2017. Forfatter ikke oppgitt.
- Johansen, Sara Sandvik, *Norske olje- og gasselskapers samfunnsansvar i utlandet – sett fra Statoil i Tanzania*, masteroppgave, Universitetet i Agder, institutt for økonomi, Kristiansand, 2016.
- Kaufmann, Daniel, “Corruption: The facts”, *Foreign Policy*, nr. 107, 1997, side 114-131.
- Korrupsjon øker i Afrika» *Dagens Næringsliv*, www.dn.no/nyheter/2015/12/26/1508/afrika/korrupsjonen-ker-i-afrika, lastet ned 27. oktober 2016 (NTB-melding, uten oppgitt forfatter).
- Kristoffersen, Lene, *Interesser i norsk engasjementspolitikk*, Institutt for forsvarsstudier, Oslo, 2009.
- Kvilesjø, Svend Ole, «Norge åpner ny ambassade i Afrika», *Aftenposten*, 22. november 2011, www.aftenposten.no/verden/Norge-apner-ny-ambassade-i-Afrika-173730b.html, lastet ned 17. mars 2017.
- Leer-Salvesen, Tarjei, «Statoil og folkeretten», *Dagbladet* 23. november 1998, www.dagbladet.no/kultur/1998/11/23/143065.html, lastet ned 25. april 2017.
- Lien, Tord, brev til kontroll og konstitusjonskomiteen, 22. januar 2016 og Statoils brev til Olje- og energidepartementet fra 20. januar 2016, lastet ned 7. november 2016.

www.regjeringen.no/contentassets/5242c2eb26ee47c58e27619660d4be1c/skmbt_c6216012214530.pdf

- Liland, Frode, Kirsten Alsaker Kjerland, *Norsk utviklingshjelps historie, Bind III: På bred front*, Fagbokforlaget, Bergen, 2003, side 173-176.
- Lindøe, John Ove, «Statoil, Saga, Hydro, Neste: Samarbeid om leting», *Stavanger Aftenblad*, 21. juni 1991.
- Lunde, Ane Haavardsdatter, «Skittent spill foran valget i Uganda», *NRK*, 22. februar 2006, www.nrk.no/urix/skittent-spill-foran-valget-i-uganda-1.590895, lastet ned 24. mars 2017. NTB-melding publisert på NRKs nettsider.
- Lunde, Leiv, intervju, Oslo, 2. juni 2015.
- Maaland, Harald, «Ghana – en oljenasjon i startgropen», *Stavanger Aftenblad*, 1. november 2014.
- Mabro, Robert (ed), *Oil in the 21st Century, issues, challenges and opportunities*, Oxford University Press, New York, 2006.
- Makye, Kizito, «Sterk kritikk mot Statoil-avtale i Tanzania», *Bistandsaktuelt*, 19. april 2015, www.bistandsaktuelt.no/nyheter/2014/sterk-kritikk-mot-statoil-avtale-med-tanzania/, lastet ned 23. mars 2017.
- Martinsen, Mari, *Oiling development? A Critical Analysis of Norway's Petroleum Assistance to Angola*, masteroppgave, University of Stellenbosch, 2011.
- Mawdsley, Emma, *From Recipient to Donors: Emerging Powers and the Changing Development Landscape*, Zed Books, London, 2012.
- Mikalsen, Øystein, «Nigerias svarte økonomi», *Aftenposten Innsikt*, november 2014.
- Mungiu-Pippidi, Alina, «Corruption: Diagnosis and Treatment», *Journal of Democracy*, vol 17, nr. 3, 2006, side 86-99.
- “National Oil and Gas policy for Uganda”, Ministry of Energy and Mineral Development, 2008, side 7,

www.energyandminerals.go.ug/downloads/NATIONALOILANDGASPOLICYFORUGANDA.pdf, lastet ned 27. mars 2017.

Norad, «Angola», www.norad.no/landsider/afrika/angola, lastet ned 6. november 2016.

Norad, «Norsk bistand i tall», søketjeneste, www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall/?tab=sector

Norad, “Contextual choices in fighting corruption: Lessons Learned”, rapport nr. 4, 2011, www.norad.no/en/toolspublications/publications/2011/contextual-choices-in-fighting-corruption-lessons-learned, lastet ned 10. april 2017.

Norad «Development Cooperation», bilateral avtale mellom Norge og Myanmar, signert 1. desember 2014, www.norad.no/contentassets/418332256fdd44f3a88e87ea2aa55fef/mou-mellom-norge-og-myanmar.pdf, lastet ned 28. april 2017.

Norad, «Olje for utvikling», www.norad.no/tema/okonomisk-utvikling-og-offentlig-forvaltning/olje-for-utvikling, lastet ned 15. mai 2015.

Norad, «Slik var norsk bistand i 2015», www.norad.no/aktuel/nyheter/slik-var-norsk-bistand-i-2015, lastet ned 30. september 2016.

Norad, «Sudan», www.norad.no/landsider/afrika/sudan, lastet ned 25. april 2017.

NUPI, «Afrika», www.nupi.no/vaar-forskning/regioner/afrika, lastet ned 27. oktober 2016.

Nwokeij, Ugo, *The Nigerian National Petroleum Corporation and the Development of the Nigerian Oil and Gas Industry: History, Strategies and Current Direction, Policy report on the Changing Role of National Oil Companies in International Energy Markets*, The James A. Baker III Institute for Public Policy Rice University, University of California, Berkeley, 2007,

Olesen, Thomas Borring, Helge Ø. Pharo & Kristian Paaskesen (eds.), *Saints and Sinners – official development aid and its dynamics in a historical and comparative perspective*, Akademika Forlag, Oslo, 2013, side 83-85.

Oljedirektoratet, «Produksjonstall», www.npd.no/Nyheter/produksjonstall, lastet ned 15. mai 2015.

Olje for utvikling, «Programveileder 2016», www.norad.no/om-bistand/publikasjon/2016/olje-for-utvikling-programveileder, lastet ned 10. april 2017, side 17.

Orre, Aslak, «Den ubestridte hersker hinter om avgang – men går ikke enda», *Fellesrådet for Afrika*, 22. april 2016, www.afrika.no/artikkel/2016/04/22/den-ubestridte-hersker-hinter-om-avgang, lastet ned 4. november 2016.

Pilkinton, Ed, “Shell pays out \$15.5m over Saro-Wiwa killing,” *The Guardian*, 8. juni 2009, www.theguardian.com/world/2009/jun/08/nigeria-usa, lastet ned 21. mars 2017.

Regjeringen, «-Norsk teknologi er etterspurt i Myanmar», 5. desember 2015, www.regjeringen.no/no/aktuelt/--Norsk-teknologi-er-etterspurt-i-Myanmar/id2343276, lastet ned 28. april 2017.

Regjeringen, «Olje for utvikling», www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/utviklingssamarbeid/ofu_bakgrunn/id707151, lastet ned 17. oktober 2016.

Regjeringen, «Regjeringens Brasil-strategi – nye perspektiver på tradisjonsrikt innhold», 21. mars 2011, side 10, www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/naeringsliv/280311brasilstrategi_webn.pdf, lastet ned 28. april 2017.

Regjeringen, «-Stort potensial for vannkraft og petroleum», 2. desember 2014, www.regjeringen.no/no/aktuelt/--Stort-potensial-for-vannkraft-og-petroleum-i-Myanmar/id2342771, lastet ned 27. april 2017.

Ross, Michael, “Oil and Democracy Revisited”, UCLA, Department of Political Science, Los Angeles, 2009, side 20-24.

Rubin, Marcus, «I Afrika er man president på livstid», *Stavanger Aftenblad*, 26. september 2016.

- Ruud, Arild Engelsen, Kirsten Alsaker Kjerland, *Norsk Utviklingshjelps historie, Bind II: Vekst, velvilje og utfordringer*, Fagbokforlaget, Bergen, 2003.
- Ryggvik, Helge, Ole Andreas Engen, «Den skjulte dagsorden, rammer for en alternativ oljepolitikk», *Safe*, Stavanger/Oslo, 2005.
- Rønning, Asle Olav, «Norsk næringsliv tjener rått i Afrika», *Bistandsaktuelt*, 19.april 2015, www.bistandsaktuelt.no/nyheter/2015/norge-tjener-ratt-i-afrika, lastet ned 7. november 2016.
- Røst, Espen, «Livsfarlig korrupsjon i Mosambik», *Bistandsaktuelt*, www.bistandsaktuelt.no/nyheter/2016/korrupsjonsrapport-mosambik, lastet ned 30. oktober 2016.
- Sacs, Jeffrey D., Andrew M. Warner, “Natural Resource Abundance and Economic Growth”, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 1995.
- Sampson, Anthony, *The Seven Sisters, The 100-year battle of the world's oil supply*, Bantam (4. utgave), New York, 1991.
- Scanteam, “Facing the Resource Curse, Norway's Oil for Development Program”, januar 2013, side 36 og 66, lastet ned 27. Oktober 2016:
<https://www.norad.no/om-bistand/publikasjon/2013/facing-the-resource-curse-norways-oil-for-development-program/>
- Seglem, Elisabeth, «Statoil går inn i Sør-Afrika», *Stavanger Aftenblad*, 29. oktober 2015, www.aftenbladet.no/aenergi/Statoil-gar-inn-i-Sor-Afrika-22511b.html?spid_rel=2, lastet ned 27. april 2017.
- “Sharing the spoils”, *The Economist*, 9. September 2014, www.economist.com/blogs/baobab/2014/09/tanzanias-troubles-over-gas-revenue, lastet ned 23. mars 2017.
- Simensen, Jarle, *Afrikas historie*, Cappelen Akademisk Forlag, Oslo, 2009, side 224.
- Simensen, Jarle (red), *Norsk misjonsarbeid i afrikanske samfunn – Sør-Afrika ca.1850-1900*, Tapi, Trondheim, 1984.

- Simensen, Jarle, *Norsk utviklingshjelps historie, Bind I: Norge møter den tredje verden*, Fagbokforlaget, Bergen, 2003.
- Skrede, Kirsti Marie, «Uroa for at Norge blandar rollene i Myanmar», *NRK*, 30. november 2014, www.nrk.no/urix/uroa-for-at-norge-blandar-roller-i-myanmar-1.12073363, lastet ned 27. april 2017.
- «Sletter Ghanas gjeld», *Dagens Næringsliv*, 15. desember 20014. NTB-melding gjengitt i *Dagens Næringsliv*).
- Solheim, Erik, «Strategisk bruk av bistand i Vest-Afrika», i *Internasjonal Politikk*, no. 3, 2007, side 103-106.
- Solli, Audun, “From Good Governance to Development? A Critical Perspective on the Case og Norway’s Oil for Development”, *Forum for Development Studies*, Vol. 38, No. 1, mars 2011, side 65-85.
- «Statfjord-feltet passerte 5 milliarder fat», *Stavanger Aftenblad*, 20. september 2016, <http://www.aftenbladet.no/aenergi/Statfjord-feltet-passerte-5-milliarder-fat-490285b.html>, lastet ned 17. mars 2017. Forfatter ikke oppgitt.
- Statistisk Sentralbyrå, «Direkteinvesteringer, beholdninger og avkastning», www.ssb.no/statistikkbanken/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=InvestAvkaLand&KortNavnWeb=di&PLanguage=0&checked=true, lastet ned 27. mars 2017.
- «Statoil satser i Ghana», *Stavanger Aftenblad*, www.aftenbladet.no/aenergi/Statoil-satser-i-Ghana-449360b.html, lastet ned 19. mars 2017. Artikkelen var publisert som en usignert NTB-melding.
- «Statoil starter gassleting utenfor Øst-Timor», *Aftenposten* 6. desember 1996, <http://tux1.aftenposten.no/nyheter/forste/s42774.htm>, lastet ned 25. april 2017. Usignert NTB-melding.
- Statoil, «Angola», www.statoil.com/en/where-we-are/angola.html, lastet ned 5. november 2016.
- Statoil, «Indonesia», Statoils landsider, www.statoil.com/en/where-we-are/indonesia.html, lastet ned 25. april 2017.

Statoil, «Resultat for fjerde kvartal, 2016», pressemelding, 1. februar 2016.

Steinbakk, Anne Kristin, *Confronting the Resource Curse in New Oil Nation - Exploring the role of Norway's Oil for Development Program in South Sudan*, masteroppgave, Universitetet i Ås, 2014

«Store penger, tett tåke: Norge, Statoil og Angola», *Fellesrådet for Afrika*, 14. september 2014, www.afrika.no/fellesradet/artikler/store-penger-tett-t%C3%A5ke-norge-statoil-angola, lastet ned 7. november. Møteinvitasjon.

Sætre, Simen, *Petromania – en reise gjennom verdens rikeste oljeland for å finne ut hva pengene gjør med oss*, J.M. Stenersens Forlag AS, Oslo, 2009, side 218.

Taraldsen, Lars, «Statoil går inn i Myanmar», *Teknisk Ukeblad*, 26. mars 2014, www.tu.no/artikler/statoil-gar-inn-i-myanmar/232079, lastet ned 28. april 2017.

Thurber, Mark C. and Benedicte Tangen Istad, “Norway's evolving champion: Statoil and the politics of state enterprise”, i *Oil and Governance State-owned Enterprises and the World Energy Supply*, Victor G. David, David R, Hults and Mark Thurber (eds.), Cambridge University Press, London, 2012, side 599-650.

Thurber, Mark, Ifeyinwa Emelife and Patrick R. P. Heller, “NPPC and Nigeria's patronage ecosystem”, i *Oil and Governance State-owned Enterprises and the World Energy Supply*, Victor G. David, David R, Hults and Mark Thurber (eds.), Cambridge University Press, London, 2012, side 701-752.

Toje, Asle, «Norsk utenrikspolitikk: En kritikk», *Nytt norsk tidsskrift*, 1. februar, 2010, side 207-215.

Towo, Tanisa, “How Tanzania can Avoid the Resource Curse: An Analysis of the Tanzanian Legal and Institutional Framework on the Management of Natural gas Revenues”, University of Reading, law school, 2014 side 16.
https://www.academia.edu/11348787/HOW_TANZANIA_CAN_AVOID_THE_RESOURCE_CURSE_An_Analysis_of_The_Tanzanian_Legal_and_Institutional_Framework_on_The_Management_of_Natural_Gas_Revenues, lastet ned 23. mars 2017.

- Trading Economics, "Sudan Crude Oil production",
www.tradingeconomics.com/sudan/crude-oil-production, lastet ned 26. april 2017.
- Transparency International, "Corruption Perception Index 2015",
www.transparency.org/cpi2015, lastet ned 30. oktober 2016.
- Tvedt, Terje, *Den norske samaritan, ritualer, selvbilder og utviklingshjelp*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1995.
- Tvedt, Terje, *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt – den norske modellen*, Gyldendal Akademisk, Oslo, 2009, side 64-66.
- Utenriksdepartementet, «Felles kamp mot fattigdom. En enhetlig utviklingspolitikk», St. meld. nr 35 (2003-2004), Oslo, Utenriksdepartementet, 2004,
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-35-2003-2004-/id404767/>, lastet ned 10. april 2017:
- Utenriksdepartementet, «Interesser, ansvar og muligheter – Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk», St. meld. nr. 15 (2008-2009), Oslo, Utenriksdepartementet, 2009,
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-15-2008-2009-/id548673/>, lastet ned 23. april.
- Utenriksdepartementet, *Klima, konflikt og kapital: Norsk utviklingspolitikk i et endret handlingsrom*», St. meld. nr 13 (2008-2009), Oslo, Utenriksdepartementet, 2009,
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-13-2008-2009-/id545698/>, lastet ned 23. april 2017.
- Utenriksdepartementet, «Om utviklingstrekk i det internasjonale samfunn og virkningene for norsk utenrikspolitikk», St. meld. nr. 11 (1989-90), Oslo, Utenriksdepartementet, 1990, <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=5882>, lastet ned 24. april 2017.
- Utenriksdepartementet, pressemelding, 2. september 2005,
www.norad.no/en/aktuelt/nyheter/2005/olje-for-utvikling, lastet ned 17. oktober 2016.
- Utenriksdepartementet, «Sammen om jobben – Næringsutvikling innenfor utviklingssamarbeidet», St. meld. nr 35 (2014-2015), Oslo, Utenriksdepartementet,

- 2014, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-35-20142015/id2423253/>, lastet ned 23. april 2017.
- Vaughan, Adam, “Oil in Nigeria: a history of spills, fines and fights for rights”, *The Guardian*, 4. August 2011, www.theguardian.com/environment/2011/aug/04/oil-nigeria-spills-fines-fights, lastet ned 21. mars 2017.
- Victor, David G., David R. Hults, Mark Thurber (ED), *Oil and Governance – State-owned enterprises and the World Energy Supply*, Cambridge University Press, New York, 2012.
- Vidal, John, “Ogoni king: Shell oil is killing my people”, *The Guardian*, 3. desember 2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/03/ogoni-king-shell-oil-is-killing-my-people>, lastet ned 21. mars 2017.
- Vieira, Arnaldo, “Angolan leader to transfer presidency to his cousin”, *Africa Review*, 1. mars 2014, <http://www.africareview.com/news/Angolan-leader-to-transfer-presidency-to-his-cousin/979180-2227132-egjq3i/index.html>, lastet ned 4. November 2016.
- Weber, Max, *Makt og byråkrati*, Gyldendal Akademisk forlag, Oslo, 2000 (3. utgave), side 73-104.
- Wenar, Leif/Oxford University Press, «How we’re all supporting one of the worst dictatorships in the world», *Alternet*, 2. februar 2016. Lastet ned 10. april, 2017: www.alternet.org/books/how-were-all-supporting-one-worst-dictatorships-world
- Widerøe, Rolf J. Amund Bakke Foss, «Milliardmysteriet i Afrika», *VG*, 12. desember 2015, www.vg.no/nyheter/innenriks/oekonomisk-kriminalitet/norsk-politi-har-etterlyst-40-aaringen-over-hele-verden-for-bedrageri-vg-fant-signaturen-hans-paa-en-milliardavtale-i-ghana/a/23574927, lastet ned 19. mars 2017.
- World Energy Outlook, 2014, www.iea.org/publications/freepublications/publication/WEO2014_AfricaEnergyOutlook.pdf, lastet ned 4. november 2016.

Yergin, Daniel, *The Prize – The Epic Quest for Oil, Money and Power*, Simon & Shuster, New York, 1991.

Ånestad, Morten, «Hevder Statoil har flyttet 33 milliarder ut av Nigeria», *Dagens Næringsliv*, 22. juni 2016, www.dn.no/nyheter/energi/2016/06/22/2143/Olje/hevder-statoil-har-flyttet-33-milliarder-ut-av-nigeria, lastet ned 21. mars 2017.

Ånestad, Morten, «Rettsaker om 9,5 milliarder kroner», *Dagens Næringsliv*, 23. februar 2016, www.dn.no/nyheter/energi/2016/02/23/2143/Olje/rettsaker-om-95-milliarder, laste ned 21. mars 2017.

Nettsider, landfakta

Følgende nettsider er brukt for innhenting av landfakta i Kapittel 5:

Fellesrådet for Afrika, «Landsider»,

<http://afrika.no/land>

FN-Sambandet, «Fakta om verden»,

www.globalis.no

International Energy Agency, “Keyword Energy Statistics”,

www.iea.org/publications/freepublications/publication/key-world-energy-statistics.html

Norad, «Norsk bistand i tall»,

www.norad.no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall/?tab=sector

Organization of the Petroleum Exporting Countries,

www.opec.no

Regjeringen, «UDs reiseinformasjon»,

www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/reiseinformasjon/id2413163/

Statoil, «Hvor vi er»»,

www.statoil.com/no/where-we-are.html

Transparency International, “Corruption Perception Index 2016”,

http://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016

U.S. Energy Administration, “International”,

www.eia.gov/beta/international/

Worldometers, “Worldometers Population”,

www.worldometers.info

Årsrapporter

Norsk Hydro 1988-2006

Trykte versjoner fra 1989-1998, øvrige hentet fra:

www.hydro.com/en/investor-relations/reporting

Norwegian Energy Partners, Intsøk 1998-2013

Trykte versjoner, 1998-2000, øvrige hentet fra Norsk Senter for Forskningsdata,

www.nsd.uib.no/polsys/data/forvaltning/enhet/52969/aarsmelding

Olje for utvikling

Trykte versjoner fra 2007-2011, øvrige hentet fra:

www.norad.no/tema/okonomisk-utvikling-og-offentlig-forvaltning/olje-for-utvikling

Statoil

Trykte versjoner fra 1989-1995, øvrige hentet fra:

www.statoil.com/no/investors/our-dividend/annual-reports-archive.html

Det er referert til følgende årsrapporter i teksten:

Intsoks årsrapport 2002, side 4.

Intsoks årsrapport 2003, side 4.

Olje for utvikling årsrapport 2011, side 36.

Olje for utviklings årsrapport 2015, side 5, 9.

Olje for utviklings årsrapport 2015, vedlegg, tabell 3.

Olje for utviklings årsrapport 2016, side 10-11.

Norsk Hydros årsrapport 1991, side 22.

Norsk Hydros årsrapport 1996, side 16.

Norsk Hydros årsrapport 1997, side 17

Norsk Hydros årsrapport 1998, side 14.

Norsk Hydros årsrapport 2000, side 17.

Norsk Hydros årsrapport 2004, side 21.

Norsk Hydros årsrapport 2005, side 14

Norsk Hydros årsrapport 2006, side 26.

Statoils årsrapport 1973, side 17.

Statoils årsrapport 1983, side 16.

Statoils årsrapport 1984, side 9.

Statoils årsrapport 1988, side 5.

Statoils årsrapport 1990, side 9, 29.

Statoils årsrapport 1992, side 7, 26.

Statoils årsrapport 1993, side 46.

Statoils årsrapport 1994, side 14.

Statoils årsrapport 1995, side 10, 23.

Statoils årsrapport 2002, side 29.

Statoils årsrapport 2004, side 21.

Statoils årsrapport 2005, side 10

Statoils årsrapport 2006, side 32.

Statoils årsrapport 2007, side 46.

Statoils årsrapport 2012, side 17.

Statoils årsrapport 2014, side 97.

Statoils årsrapport 2014, side 29.

Statoils årsrapport 2016, side 7, 29, 33,